AMPLIACIÓN DA ÁREA DE INTERVENCIÓN ARQUEOLÓXICA PARA A IDENTIFICACIÓN E EXHUMACIÓN DUNHA FOXA CON VÍTIMAS DA REPRESIÓN FRANQUISTA NO CEMITERIO DE SANTA MARÍA A MAIOR DO VAL (NARÓN, A CORUÑA)

INFORME –MEMORIA TÉCNICA

Data: Febreiro 2025

Promotor: Universidade de Santiago de Compostela:

Arqueóloga directora da intervención: Oria Ferreiro Diz

Redacción: Oria Ferreiro Diz, Iria López Vieitez

Expediente S. Arqueoloxía: 02.C.1559.2024.001

Código SXPA: CT 102A 2024/530-0

Expediente Tempos Arqueólogos S.L.: T-23-087

Firmado por FERREIRO DIZ ORIA - ***2192** certificado emitido por AC FNMT Usuarios

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L. CIF B70608948
info@tempos.es www.tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

Empresa inscrita no Rexistro Mercantil con número de protocolo 2020/58, asento 79, Diario 112, inscrición primeira de folla SC50498, folio 62, tomo 373, Sección Xeneral de Sociedades

D-U-N-S ® 469525121

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Contido

1. Ficha técnica do proxecto 4
2. Abreviaturas e signos 5
3. Introdución 6
4. Normativa aplicable 8
5. Contexto da investigación e antecedentes 19
6. Localización do ámbito de traballo e antecedentes 36
7. Formulación da intervención e obxectivos 42
8. Metodoloxía da intervención arqueolóxica 47
   8.1. Estratexia de escavación 47
   8.2. Rexistro da información 50
   8.3. Fichas de rexistro 55
9. Remisión de informes e memoria 63
10. Temporalidade da actuación 64
11. Relación nominal do equipo que participa na intervención 65
12. Traballos de escavación e resultados 67
   12.1. Sector 1 69
   12.2. Sector 2 (2A/2B) 74
   12.3. Sector 3 81
   12.4. Sector 4 90
   12.5. Sector 5 96
   12.6. Secuencia estratigráfica da área intervida 102
   12.7. Tapado das sondaxes 103
   12.8. Restos óseos 105
      12.8.1. Redución 01 105
      12.8.2. Individuo 1 106
      12.8.3. Individuo 2 108
      12.8.4. Individuo 3 110
      12.8.5. Individuo 4 111
      12.8.6. Individuo 5 112
      12.8.7. Individuo 6 113
      12.8.8. Individuo 7 114
      12.8.9. Individuo 8 115

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.10. Individuo 9 116
12.8.11. Individuo 10 117
12.8.12. Individuo 11 118
12.8.13. Individuo 12 119
12.8.14. Individuo 13 120
12.8.15. Individuo 14 121
13. Material arqueolóxico 122
14. Valoración e conclusións 128
15. Bibliorafía 131
16. Documentación anexa e certificados 132
16.1. Prevención e riscos laborais 132
16.2. Rexistro de empresas acreditadas 135
16.3. Calidade 136
16.4. Protección de datos 140
16.5. Outros certificados 141
17. Planimetría 143

Plano 01. Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (MTN)(escala 1:1484)
Plano 02. Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (PNOA)(escala 1:1484)
Plano 03. Localización cemiterio Santa María A Maior do Val (Voo americano) (escala 1:1484)
Plano 04. Situación área de intervención (escala 1: 90)
Plano 05. Detalle áreas intervidas con resultados positivos e individuos localizados (varias escalas)
Plano 06. Perfil S sector 1 (escala 1:10)
Plano 07. Planta sector 1 (escala 1:10)
Plano 08. Planta sector 2 (escala 1:10)
Plano 09. Perfil W sector 2 (escala 1: 10)
Plano 10. Perfiles sector 3 (escala 1:10)
Plano 11. Planta sector 3 (escala 1:10)
Plano 12. Perfiles sector 4 (escala 1:10)
Plano 13. Planta sector 4 (escala 1:10)
Plano 14. Perfiles sector 5 (escala 1:10)
Plano 15. Planta sector 5 (escala 1:10)

Anexos

Índice de Unidades estratigráficas
Fichas de unidades estratigráficas
Inventario material arqueolóxico
Estudo histórico

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

1. Ficha técnica do proxecto

Título do proxecto

Ampliación da Intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón, A Coruña)

Actividade	Sondaxes arqueolóxicas
Clasificación da actividade	Ligada a programa de investigación e de recuperación de restos de asasinados
Parroquia	O Val (Santa María a Maior)
Municipio:	Narón
Provincia:	A Coruña

Supervisión:

Consellería de Cultura, Lingua e Xuventude

Promotor:

Universidade de Santiago de Compostela

Arqueóloga directora: Oria Ferreiro Diz

Expediente S. Arqueoloxía: 02.C.1559.2024.001

Código SXPA: CT 102A 2024/530-0

Equipa de traballo: Iria López Vieitez, Carlos Vázquez Calatayud, Ainhoa Dapena Bugallo, Rui Da Silva, Bruno Engel Pizcueto

Datas traballo de campo: 4.11.2024- 15.11.2024

Empresa arqueolóxica:
TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Telf. 650 33 74 54 – 677 16 46 35
Info@tempos.es
www.tempos.es

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

2. Abreviaturas e signos

a.C.	Antes de Cristo
d.C.	Despois de Cristo
Cal	Calibrado
BOE	Boletín Oficial do Estado
DOG	Diario Oficial de Galicia
BOPO	Boletín Oficial da Provincia de Ourense
BIC	Ben de Interese Cultural
DXPC	Dirección Xeral do Patrimonio Cultural
LPCG	Lei 5/2016, de 4 de maio, do patrimonio cultural de Galicia
LPHE	Lei 16/1985, de 25 de xuño, do Patrimonio Histórico Español.
DAAG	Decreto 199/1997, de 10 de xullo polo que se regula a actividade arqueolóxica na Comunidade Autónoma de Galicia.
PXOM	Plan Xeral de Ordenación Municipal
PBA	Plan básico autonómico
m	Metros
ha	Hectáreas
m.s.n.m.	Metros sobre o nivel do mar
N	Norte
S	Sur
E	Leste
W	Oeste

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

3. Introdución

Redáctase o presente informe- memoria técnica en conformidade co disposto na Lei 5/2016, de 4 de maio, do Patrimonio Cultural de Galicia, no Decreto 199/1997 de 10 de xullo polo que se regula a actividade arqueolóxica na Comunidade Autónoma de Galicia coa finalidade de dar conta dos resultados da intervención arqueolóxica realizada no interior do recinto do cemiterio de Santa María a Maior de O Val (Narón) no concello de Narón, no marco da investigación que se está levando a cabo ao abeiro do Convenio de Colaboración entre a Vicepresidencia Segunda e Consellería de Presidencia, Xustiza e Deportes, a Consellería de Cultura, Educación, Formación Profesional e Universidades da Xunta de Galicia e a Universidade de Santiago de Compostela para a realización de actuación dentro do Plan Cuadrienal 2021/2024 de Memoria Democrática en Galicia 2024.

Dito convenio ten como obxecto establecer as condicións polas que se rexerá a colaboración entre os organismos sinalados para levar a cabo as tarefas do Plan Cuadrienal de Memoria Democrática, o cal integra tres liñas estratéxicas fundamentais das políticas públicas de Memoria Democrática que se pretenden desenvolver ao longo do período (2021-2024), aínda que os seus obxectivos sexan revisables de forma anual. Estas liñas estratéxicas son:

- Localización, exhumación e identificación de vítimas.
- Divulgación de traballos efectuados e resultados conseguidos.
- Dignificación dos lugares de enterramento e promoción dos lugares de memoria.

O custo total das actuación que se levarán a cabo no 2024 dentro destas liñas estratéxicas pola Comunidade Galega ascende, segundo o convenio, a 76.364,67€. As tarefas a realizar no 2024 foron:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Ampliación da intervención arqueolóxica da foxa do cemiterio de Santa María a Maior do Val, Narón (A Coruña)

- Exhumación da fosa de Cabreira (Salvaterra de Miño)

- Investigación histórica da fosa de Soutelo (Salceda de Caselas)

- Traballos de memorialización e colocación de monumentos en Vilagarcía e Celanova.

Os traballos de campo leváronse a cabo durante o mes de novembro de 2024.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

4. Normativa aplicable

No ámbito da normativa internacional, ademais do recollido nas convencións e tratados relativos á actividade arqueolóxica propiamente dita, cómpre ter en conta que o Estado español ratificou no ano 2009 a Convención Internacional para a Protección de todas as Persoas contra as Desaparicións Forzosas de 2006.

Segundo o artigo 2 da Convención, enténdese por desaparición forzada "*o arresto, a detención, o secuestro ou calquera outra forma de privación de liberdade que sexan obra de axentes do Estado ou por persoas ou grupos de persoas que actúan coa autorización, o apoio ou a aquiescencia do Estado, seguida da negativa a recoñecer dita privación de liberdade ou do ocultamente da sorte ou o paradoiro da persoa desaparecida, subtraéndoa á protección da lei*".

A Convención non só establece a obrigación dos Estados de tipificar este tipo de delitos e castigalos conforme á súa gravidade, senón que sinala tamén o deber das administracións públicas de buscar, de oficio, ás persoas sometidas a desaparición forzada, así como esclarecer a sorte das mesmas. Do mesmo xeito, recoñece o dereito dos familiares e achegados a coñecer a verdade sobre o acontecido cos seus seres queridos. En consecuencia, o cumprimento das obrigacións – de investigación das denuncias e a localización dos corpos – deben ser tarefas asumidas pola autoridade e realizadas cos recursos necesarios e apropiados para ilo (art. 24).

Por outro lado, a Lei 52/2007, de 26 de decembro, pola que se recoñecen e amplían dereitos e se establecen medidas en favor dos que padeceron persecución ou violencia, por razóns políticas, ideolóxicas, ou de crenzas relixiosas, durante a Guerra Civil e a Ditadura, dispón no seu artigo 1 que o obxecto da norma é "*recoñecer e ampliar dereitos a favor dos que*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

padeceron persecución ou violencia, por razóns políticas, ideolóxicas, ou de crenzas relixiosas, durante a Guerra Civil e a Ditadura, promover a súa reparación moral e a recuperación da súa memoria persoal e familiar, e adoptar medidas complementarias destinadas a suprimir elementos de división entre os cidadáns, todo ilo con fin de fomentar a cohesión e solidariedade entre as diversas xeracións de españois en torno aos principios, valores e liberdade constitucionais".

Ademais, engádese que se pretende "*o fomento dos valores e principios democráticos, facilitando o coñecemento dos feitos e circunstancias acaecidas durante a Guerra Civil e a Ditadura, e asegurando a preservación dos documentos relacionados con este período histórico e depositados en arquivos públicos*".

A lei obriga ás Administracións Públicas a facilitarlle, no marco das súas competencias, aos descendentes directos das vítimas que así o soliciten, as actividades de indagación, localización e identificación das persoas desaparecidas violentamente durante a Guerra Civil ou a represión política posterior e cuxo paradoiro se ignore (art. 11), para o cal as administracións Públicas competentes autorizarán as tarefas de prospección encamiñadas á localización de restos das vítimas de acordo coa normativa sobre patrimonio histórico e o protocolo de actuación (art. 13).

Este protocolo ao que se alude foi publicado no Boletín Oficial do Estado (BOE núm. 232, de 27 de setembro de 2011) por medio da Orde PRE/2568/2011, de 26 de setembro, logo do Acordo adoptado polo Consello de Ministros a tal efecto na súa reunión do día 23 de setembro do 2011.

O protocolo elaborouse coa finalidade de servir como guía metodolóxica e procedimental, coa finalidade de servir de referencia para os que desexan iniciar un proceso de busca, recuperación e identificación de

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

persoas desaparecidas, naqueles casos nos que non exista un protocolo de actuación aprobado pola Comunidade Autónoma que corresponda.

Segundo o recollido no devandito protocolo[1], considérase que a apertura e exhumación dunha foxa común é unha tarefa interdisciplinar e que require a intervención de historiadores, arqueólogos e especialistas forenses.

A solicitude para a realización de traballos relativos á apertura e exhumación dunha foxa debe ser presentada, tal e como se sinala no protocolo de actuación, para que sexa aprobada pola Comunidade Autónoma correspondente e pola entidade local na que se atopen os restos, e debe ir acompañada dun proxecto no que, sempre que sexa posible se acrediten os seguintes extremos:

- Identificación do organismo, asociación ou particular que promove a actuación e razóns para ilo.
- Estudo documental previo sobre a localización da foxa e dos individuos que poden aparecer.
- Identificación do equipo técnico que procederá á exhumación, con identificacións dos responsables.
- Características esenciais do proxecto de intervención arqueolóxica e, no seu caso, da investigación forense a realizar.
- Calquera outro dato que sexa de interese para a avaliación e viabilidade do proxecto.

Una vez que a Administración autorice as actuacións contidas no proxecto, o procedemento constará das seguintes fases:

- Investigacións preliminares.
- Intervención arqueolóxica.

[1] Recóllese parte do contido do Protocolo coa finalidade de que sirva tamén como guía metodolóxica durante a execución dos traballos.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Investigación forense dos restos humanos.
- Informe final.
- Destino final dos restos.

En canto á intervención arqueolóxica, o protocolo distingue tres apartados: informes e autorizacións, as actuacións propiamente ditas e o informe final.

En canto aos informes e autorizacións, os promotores da exhumación deben realizar as seguintes actuacións:

- Elaborar un informe previo sobre a localización e características da foxa.
- Elaborar un proxecto de intervención único que englobe, como primeira fase, a de prospección do entorno da foxa, para a súa localización exacta, e unha segunda fase de escavación, a non ser que o proxecto soamente contemple un dos aspectos, por pospoñer a segunda ou por estar a primeira xa realizada.

  O contido do proxecto será o seguinte:

  - Descrición dos traballos de arqueoloxía e planificación.
  - Metodoloxía, no que deberá consignarse no caso da prospección a execución de tarefas de observación e/ou uso de métodos xeofísicos de teledetección. Tanto na prospección como na escavación, explicitarase a metodoloxía empregada no rexistro de datos e documentación, o tratamento e depósito dos materiais. Deberanse empregar as técnicas de prospección máis adecuadas, segundo o estándares de investigación admitidos internacionalmente.
  - Medios humanos e materiais.
  - Tempo de execución da intervención ou data de inicio dos traballos.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Custo previsto da intervención.

- Solicitar os permisos e autorización correspondentes.
  - Permiso por escrito dos familiares dos falecidos ou dos seus representantes legais. No caso necesario, tanto a entidade local como a Comunidade Autónoma onde se localicen os restos deberán realizar publicacións en taboleiros municipais, boletín provinciais ou autonómicos ou diarios de maior difusión. A oposición por parte de calquera dos familiares ou das entidades que os representan á exhumación deberá ser ponderada pola Comunidade Autónoma, á vista do cal, e tendo en conta os intereses dos familiares en primeiro termo, logo de darlle audiencia a estes interesados, decidirá a realización total, parcial ou a non realizacións dos traballos.
  - Acceso aos terreos: no caso de que se trate de terreos de titularidade pública, as autoridades competentes autorizarán, salvo causa xustificada de interese público, a ocupación temporal dos terreos. Si se trata de terreos de titularidade privada, deberase obter o consentimento dos titulares de dereitos afectados sobre os terreos nos que se atopen os restos. Se non se obtivese o dito consentimento, deberáselle comunicar á Administración competente para o inicio dos trámites para a ocupación temporal dos terreos. A ocupación temporal dos terreos terá a duración estritamente necesaria para a realización das tarefas de prospección e escavación e rexerase polo previsto na normativa aplicable en materia de expropiación forzosa. As actuación reiniciaranse cando se resolva o expediente administrativo sobre ocupación dos terreos.
  - Deberase solicitar autorización para realizar as tarefas de prospección, exhumación, e identificación á Administración

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

titular dos terreos. Ademais deberase cumprir cos requisitos establecidos polas Comunidade Autónomas en canto a escavacións arqueolóxicas (obtención de permisos, rexistro de materiais, prazos, etc.). Tamén se necesita o correspondente permiso da entidade local onde de atopen os restos, nos casos en que resulten afectadas as competencias de execución que corresponden aos municipios ou outros entes locais (cemiterios e servizos funerarios, execución urbanística, obras ou outros servizos).

- Os achados poñeranse inmediatamente en coñecemento da entidade local correspondente, da Comunidade Autónoma, Policía ou Garda Civil, así como ao Xulgado de Instrución competente. Si se trata de terreos adscritos á Administración Xeral do Estado ou as súas entidades instrumentais, tamén de poñerá no seu coñecemento.

Xa no relativo as actuacións propiamente ditas, o protocolo especifica que os pasos a seguir son os seguintes:

- Planificación: dirección, identificación dos membros do equipo, distribución de tarefas, plan de escavación, material necesario. Respecto aos membros do equipo, e na medida en que así o requiran as necesidades de exhumación, articularase a participación de todos ou algún dos seguintes técnicos:
  - Arqueólogos: dirixirán a actuación dende o punto de vista da arqueoloxía. Sería preferible que tiveran experiencia na escavación de necrópoles.
  - Expertos en antropoloxía forense: realizarán a investigación *in situ* cando sexa necesaria e a vixilancia do traslado dos materiais.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Expertos en medicina forense: se a exhumación se realiza dentro dun cemiterio.

Por outra parte, o material necesario dependerá da localización da foxa, así como do número de persoas cuxa localización e exhumación se pretende. Débese dispor do equipo de escavación necesario segundo os estándares da investigación recoñecidos internacionalmente, sendo recomendable o uso de instrumentos pequenos como palustres, brochas, espátulas de madeira e instrumentos odontolóxicos. A utilización de medios mecánicos deberá ser excepcional e xustificada en cada caso.

- Documentación das tarefas realizadas. A título de exemplo, e como referencia, a documentación podería facerse en texto, debuxo, foto e vídeo. Debese fotografar a zona de traballo antes de iniciar as tarefas e despois de que conclúan. Así mesmo, elaborarase un "Diario" das actuacións, especificando os técnicos que interveñen, tempo de dedicación e as incidencias que se produzan.

  En tal sentido, débese documentar sobre o terreo calquera dato que axude na identificación dos restos, a recollida de calquera elemento asociado aos individuos (efectos persoais, restos de tecidos, etc.) ou aos feitos ocorridos (casquiños e restos de munición, etc.).

- Escavación: aos procedementos de escavación asistirán, si así manifestaron o seu desexo, os familiares directos das vítimas. Son de aplicación ás intervencións arqueolóxicas as previsións do título V, relativas ao patrimonio arqueolóxico, da Lei 16/1985, de 25 de xullo, sobre o Patrimonio Histórico Español, así como as normas aprobadas sobre esa materia polas CCAA. Estes procedementos axustaranse aos estándares de investigación recoñecidos internacionalmente. A tal fin, estímase de especial importancia actuar tendo en conta as seguintes consideracións:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Débense ter en conta os fundamentos do procedemento de escavación en canto a referencias métricas, extracción ordenada, cribado de terras, toma de mostras, retirada de terras, observación dos perfiles de gabia, protección do lugar, recolección de evidencias, observación do material *in situ*, tratamento dos restos, etc.
- É fundamental o establecemento dun perímetro de seguridade, balizado e protexido para evitar o deterioro ou espolio dos restos, ao que só teña acceso o persoal autorizado. En todo caso débese poñer especial coidado e meticulosidade na conservación e non deterioro dos materiais extraídos.
- En caso de localización de restos, comunicaráselle tanto á Comunidade Autónoma, como á entidade local, ao Xulgado de instrución competente, como á policía ou garda civil a entidade e características dos achados.

- Levantamento de restos: realizarase sempre coa participación de expertos en antropoloxía forense, garantindo a cadea de custodia a fin de reflectir todas as incidencias da mostra, dende que se realiza a toma ata que se destrúe ou devolve.
- Custodia dos restos e extracción de mostras: os expertos elixirán mostras que sexan significativas para proceder á identificación dos restos achados e que permitan un mellor análise para os fins deste protocolo. En canto ao resto dos achados, se non fora factible o seu traslado ao laboratorio que realice as análises, serán ou ben trasladados ao cemiterio do municipio, ou ben a aquel lugar que o Concello especifique, ou ben, manteranse debidamente protexidos e referenciados, no lugar do achado. A opción a elixir será a que apunten os expertos en antropoloxía, de acordo cos medios que ofreza o Concello ou a Comunidade Autónoma, e sempre tendo en conta a

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

necesidade de identificación e preservación dos restos. En calquera caso, o traslado e a preservación realizaranse de acordo cos Regulamentos de Policía Sanitaria Mortuoria vixentes en cada Comunidade Autónoma, a normativa local que sexa de aplicación ao caso, ou a estatal, no suposto de que os restos se foran a trasladar a outro país.

- Traslado de mostras: deberanse reflectir e arquivar datos na toma de mostras, na conservación, no trasporte, na entrada ao laboratorio, durante o análise, e despois da análise. O informe, en todo caso, debe axustarse á Orde JUS/1291/2010, de 13 de maio, pola que se aproban as normas para a preparación e remisión de mostras obxecto de análise polo Instituto de Toxicoloxía e Ciencias Forenses (BOE de 19 maio de 2010), cando sexan remitidas a dito instituto. No resto dos caos poderán servir ditas normas de referencia para o análise das mostras, ao igual que as Recomendacións para a recollida e o envío de mostras con fins de identificación xenética da Sociedade Internacional de Xenética Forense, publicadas polo Ministerio de Xustiza. En todo caso, o traslado de restos requirirá autorización da Comunidade Autónoma e Entidade Local competente e farase de acordo cos Regulamentos de Policía Sanitaria Mortuoria vixentes en cada Comunidade Autónoma, coa normativa local, ou estatal, no suposto de que os restos se vaian a trasladar a outro país.

Xa por último, no relativo ao informe que debe dar conta dos traballos realizados, o protocolo sinala que se especificarán as seguintes cuestións:

- Os compoñentes do equipo, as tarefas asignadas e as tarefas realizadas.
- Descrición e inventario dos restos localizados.
- Situación dos restos exhumados.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Medidas de protección e conservación dos restos dende o seu descubrimento ata o seu destino previsto, especificando responsables e os detalles de conservación, embalaxe e depósito dos restos.
- Axuntarase levantamento planimétrico e unha ficha para cada individuo, no que se consignarán as incidencias antropolóxicas destacables.
- Axuntaranse os documentos gráficos e fotográficos pertinentes.

En relación á normativa vixente en materia de intervencións arqueolóxicas na Comunidade Autónoma de Galicia, o presente proxecto obedece ao recollido no artigo 96 da LPCG que establece que para a realización de actividades arqueolóxicas, como é o caso, resulta necesario presentar un proxecto que conteña un programa detallado e coherente, que acredite a conveniencia e interese científico da intervención e que avale a idoneidade técnica de quen asuma a dirección. Ademais, segundo o disposto no artigo 6 do DAAG, o proxecto debe conter:

- Metodoloxía e plan dos traballos.
- Plano topográfico fixando a situación e emprazamento exacto do proxecto presentado.
- Medios cos que se conta para un adecuado desenvolvemento dos traballos.
- Tempos de execución con datas previstas de inicio e remate da actuacións e /ou as súas fases.
- Relación nominal do equipo técnico previsto, entendido como aquel persoal titulado con formación específica que detente áreas de responsabilidade na execución do proxecto, especificando a capacitación profesional de cada membro.
- Currículo do arqueólogo director, con especial referencia profesional no tipo de actividade para a que se solicita autorización.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Todos os datos que contribúan á concreción do proxecto.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

5. Contexto da investigación e antecedentes

Ao remate da Guerra Civil, a Administración franquista dispuxo procedementos para que aquelas persoas que o desexaran puideran exhumar dalgún parente. Con esa finalidade publícase a Orde de 1 de maio de 1940 sobre exhumación e inhumación de cadáveres de asasinados polos *roxos*, na cal se establece que "*toda persona que desee exhumar el cadáver de alguno de sus deudos que fueron asesinados por la horda roja, para inhumarlos de nuevo en el cementerio, pude solicitarlo del Gobernador civil de la provincia correspondiente, que, previa la justificación de aquel extremo, concederá el permiso para le traslado e inhumación con arreglo a las disposiciones sanitarias vigentes*". *A solicitude de autorización para a realización da exhumación tiña que ser presentada "por el familiar del finado de máis próximo parentesco, el que, en consideración a la patriótica muerte de su deudo, estará exento de pago de derechos sanitarios*".

ORDEN *de 1 de mayo de 1940 sobre exhumaciones e inhumaciones de cadáveres de asesinados por los rojos.*

Ilmo. Sr.: Por Orden 6 de mayo de 1939, se dispuso que todo aquel que desease exhumar el cadáver de alguno de sus deudos asesinado por la horda marxista, para ser inhumado en el cementerio, podía solicitarlo dentro del plazo de seis meses, sin que tuviera que abonar derechos sanitarios de ninguna clase.

Numerosas instancias fueron presentadas al amparo de dicha disposición, y muchas más siguen presentándose después de transcurrido el plazo marcado, porque con posterioridad al mismo se van localizando los cadáveres a que se refieren.

Atento este Departamento a atender tan justas aspiraciones de los familiares de aquellos que gloriosamente cayeron por Dios y por España víctimas de la barbarie roja,

He tenido a bien disponer:

Primero.—Toda persona que desee exhumar el cadáver de alguno de sus deudos que fueron asesinados por la horda roja, para inhumarlos de nuevo en el cementerio, puede solicitarlo del Gobernador civil de la provincia correspondiente, que, previa la justificación de aquel extremo, concederá el permiso para el traslado e inhumación con arreglo a las disposiciones sanitarias vigentes.

Segundo.—Si la exhumación y consiguiente inhumación hubieran de hacerse en lugares de distinta provincia, la solicitud habrá de ser elevada a la Dirección General de Sanidad.

También habrá de dirigirse la instancia a la Dirección General de Sanidad cuando la inhumación haya de verificarse en criptas, templos, casas religiosas o en sus locales anejos. Si hubiera de practicarse en alguna iglesia o casa religiosa, habrá de preceder la autorización eclesiástica.

Tercero.—La instancia solicitando la autorización correspondiente será elevada por el familiar del finado de más próximo parentesco, el que, en consideración a la patriótica muerte de su deudo, estará exento de pago de derechos sanitarios.

Orde de 1 de maio de 1940 sobre exhumación e inhumación de cadáveres de asesinados polos vermellos (BOE núm. 130 de 09/05/1940).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Ao pouco publícase a Orde de 22 de xullo de 1940 aclaratoria da de 1º de maio último sobre exhumacións e inhumación de cadáveres de persoas asasinadas durante o período *roxo*. Nesta aclárase que o disposto na Orde do 1 de maio do mesmo ano non afectaba "*a la eficacia y permanencia de las resoluciones que la autoridad judicial tenga acordadas o acuerde, prohibiendo o condicionando las exhumaciones de cadáveres de hechos delictivos*".

Á súa vez, procedeuse a elaborar unha sorte de censo de persoas falecidas ou desaparecidas que non entraban no suposto de causantes das pensións recoñecidas na lexislación de guerra. Así, mediante Orde de 18 de maio de 1941 pola que se dá prazo para establecer un censo dos familiares dos caídos en defensa de España establécese que as persoas interesadas – "*familiares de los caídos en defensa de España*" – que careceran de pensión tiñan un mes para formular unha declaración ante a Delegación Rexional do Traballo (art. 1) na que debía figurar o nome do interesado e o do parente falecido, así como o parentesco entre ambos, o número de fillos menores de idade ao seu cargo, patrimonio e ingresos, así como os "*servicios prestados a la Patria por el familiar muerto*".

Só os familiares das vítimas do bando franquista foron autorizados a localizar, exhumar e reinhumar os restos dos seus achegados enterrados en foxas comúns. Estes familiares recibiron axudas económicas para levar a cabo estas tarefas e algunhas foxas puideron acotarse e doóuselles a mesma protección legal que aos camposantos.

Neste senso, a comezos de abril de 1940 publícase a Orde de 4 de abril de 1940 dispoñendo que polos Concellos se adopten medidas que garantan o respecto ao lugares onde xacen enterradas as vítimas da revolución marxista. Nesta disponse que "*con el fin de evitar posibles profanaciones y de guardar respeto debido a los restos sagrados de los mártires de nuestra*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Cruzada, los Ayuntamientos acotarán y cerrarán de modo provisional, pero que reúna las precisas garantías de seguridad, aquellos lugares en donde conste de manera cierta que yacen restos de personas asesinadas por los rojos, que non han sido identificados o reclamados por sus familiares" (art. 1).

Feito isto debíase solicitar a declaración do lugar como "*tierra sagrada*", como si se tratase dun novo cemiterio municipal (art. 2), e no caso de que o número de individuos fora moi reducido, trasladaríanse a unha parcela designada para esta finalidade no cemiterio máis próximo (art. 3).

ORDEN *de 4 de abril de 1940 disponiendo que por los Ayuntamientos se adopten medidas que garanticen el respeto a los lugares donde yacen enterradas las víctimas de la revolución marxista.*

La diversidad de los lugares donde la saña marxista conducía a sus víctimas para darles muerte, ha motivado la existencia, en muchos términos municipales de los que padecieron la dominación roja, de sitios varios en que yacen restos humanos que, al no haber sido posible su identificación, no han reclamado hasta la fecha los familiares para traslado al cementerio.

El homenaje debido a nuestros mártires exige que, hasta tanto puedan ser recogidos dichos restos en el Panteón de los Caídos, se adopten con carácter provisional medidas que aseguren el respeto a los expresados lugares, convirtiéndolos en tierra sagrada, bajo el cuidado de los Ayuntamientos.

Por ello,

Este Ministerio ha dispuesto:

Artículo 1.º Con el fin de evitar posibles profanaciones y de guardar el respeto debido a los restos sagrados de los mártires de nuestra Cruzada, los Ayuntamientos acotarán y cerrarán, de modo provisional, pero que reúna las precisas garantías de seguridad, aquellos lugares en donde conste de manera cierta que yacen restos de personas asesinadas por los rojos, que no han sido identificados o reclamados por sus familiares.

Art. 2.º Acotado el lugar, la Corporación solicitará, de la correspondiente Autoridad eclesiástica, que se le conceda el carácter de tierra sagrada, en la misma forma que si se tratase de un nuevo cementerio municipal.

Art. 3.º En el caso de que el número de Caídos sea muy reducido, el Ayuntamiento acordará y verificará su traslado a una parcela designada para este exclusivo objeto en el Cementerio más próximo, haciéndolo constar en ella con la debida reverencia.

Orde de 4 de abril de 1940 sobre exhumación e inhumación de cadáveres de asesinados polo vermellos (BOE núm. 96 de 05/04/1940)

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Coñécense outros exemplos de exhumacións autorizadas e realizadas no pasado século, e tense coñecemento tamén da realización de exhumacións masivas a finais dos 70, cando se transitaba cara a democracia, a pesar de que apenas existe documentación que o acredite. Mais non é ata o ano 2000 cando se comezan a abrir foxas comúns da Guerra Civil española con metodoloxía científica, e cando se comeza a andar un camiño, do que aínda queda moito que transitar, cara a recuperación da memoria democrática, a identificación e recoñecemento das vítimas do xenocidio e a reparación do dano causado nas súas familias.

Dende aquel ano 2000 no conxunto do Estado español exhumáronse máis de 500 foxas comúns e recuperáronse miles de restos (Etxebarria e Solé, 2019), destacando o período comprendido entre o ano 2007 e o ano 2011 en canto ao número de foxas exhumadas, o cal hai que poñer en relación á aprobación da coñecida como Lei da Memoria Histórica no ano 2007, e o apoio – económico - do Goberno central naquela altura.

En Galicia, e atendendo aos datos recollidos por Lourdes Herrasti (2020), nos últimos 20 ano realizáronse un total de 27 exhumacións de foxas comúns recuperándose un total de 75 individuos.

A II Conferencia Sectorial de Memoria Democrática – órgano creado para a cooperación entre administracións co fin de levar a cabo tarefas consultivas, decisorias e de coordinación entre o Estado e as comunidade autónomas en todo o relativo ás políticas de Memoria Democrática – acordou en setembro do 2022 os criterios de reparto, así como o propio reparto, dos fondos previsto nos Orzamentos Xerais de 2022, para busca, identificación e dignificación de persoas desaparecidas durante a Guerra Civil e a Ditadura.

O crédito destinado á Comunidade Autónoma de Galicia ascende a 102.511,04 €.€, os cales teñen como obxecto a realización das tarefas de

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

localización, exhumación e identificación de persoas desaparecidas durante a Guerra Civil e a Ditadura, así como para actividades de divulgación dos traballos efectuados e resultados conseguidos e de dignificación dos lugares de enterramento e promoción dos lugares de memoria asociados aos mesmos.

Con esta finalidade, subscríbese un convenio de colaboración entre a Vicepresidencia Primeira e Consellería de Presidencia, Xustiza e Turismo, a Consellería de Cultura, Educación e Universidade e a Universidade de Santiago de Compostela para desenvolver, ao longo do período 2021-2024, as seguintes liñas estratéxicas:

- Localización, exhumación e identificación de vítimas.
- Divulgación de traballos efectuados e resultados conseguidos.
- Dignificación dos lugares de enterramento e promoción dos lugares de memoria.

No marco do devandito convenio, no ano 2021 realizáronse dúas intervencións arqueolóxicas:

- Intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa común con vítimas da represión franquista no Cemiterio Municipal de Vilagarcía de Arousa (Pontevedra).
- Intervención arqueolóxica na Igrexa de San Pedro de Filgueira (Crecente, Pontevedra) para a identificación e exhumación dos restos de César Alberte.

No caso da primeira, o espazo intervido correspóndese fundamentalmente – realizouse tamén unha sondaxe máis ao norte deste espazo principal - ao lugar no que se previa a localización dunha foxa común na que se atoparían depositados restos humanos de vítimas que violencia que acompañou ao golpe de Espado de xullo de 1936, un espazo situado na

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

esquina sur do Cemiterio Municipal de Vilagarcía de Arousa. Nesta zona, a diferenza do resto da metade máis occidental do cemiterio, non se levantaron bloques de nichos, deste xeito o espazo unicamente se viu afectado pola existencia de antigas tumbas, tres panteóns, unha pequena fonte e un monólito "en lembranza dos republicanos que xacen desde 1936 nesta foxa común", tal e como indica unha inscrición.

En concreto, os restos que presumiblemente se atopaban no espazo intervido corresponderíanse a: Rodrigo Berruete Alejandre, Manuel Limeres Ordóñez, Antonio Sayanes González, Manuel Díaz Hermo, Urbano Tarrío Montero, Pilar Fernández Seijo, Josefa Barreiro González, Luíz Castro Lojo, Eduardo Ferreirós Boullosa, Avelino Fuentes García, Amador Gómez Agustiño, Luíz Iglesias Galáns, Inocencio Lamas Bugallo, Joaquín Ramos Patiño, José Ramón Roo Pérez, Luíz Vilas Barreiro, Luis Aragunde Alfonsín, Matias Bouzada Torrado.

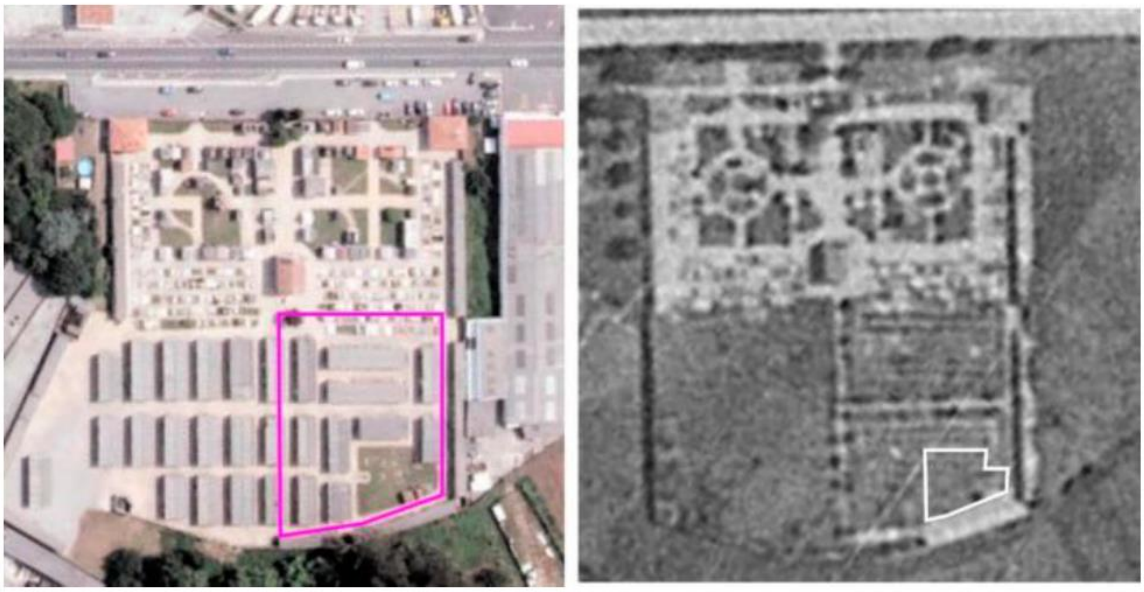

Zona na que se interviu no cemiterio municipal de Vilagarcía.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Zona na que se interveu no cemiterio municipal de Vilagarcía.

No sector máis meridional da área intervida no se identificaron restos de ningún tipo, así como tampouco evidencias de escavacións ou remoción do terreo realizadas con anterioridade – elementos interfaciais verticais - . Unicamente nos espazos escavados entre as tumbas existentes se identificaron estruturas correspondentes a enterramentos, se ben, ningún deles tiña as características propias dos que se esperaba atopar – restos en cadaleitos e aparentemente sen indicios de violencia -. En todo caso, cómpre chamar á atención sobre as reutilizacións documentadas de enterramentos, así como sobre os enterramentos sen restos – posiblemente pola retirada destes para seren depositados en nichos de construción máis recente -, procesos que afectaron a boa parte da área intervida na que se identificaron enterramentos e que dificultan que a día de hoxe o proceso de busca levado a cabo.

No caso da intervención efectuada en Crecente, tendo en conta a información da que se dispoñía logo das investigacións feitas en relación ao

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

lugar no cal foran depositados os restos de César Alberte, nomeadamente a información aportada por quen foi enterrador na parroquia de Filgueira, propúxose a realización dunha sondaxe na cabeceira da igrexa parroquial, pola parte externa do muro do inmoble, a cal inicialmente se proxectou cunhas dimensións de 6x3 metros, máis que finalmente alcanzou unhas dimensión de 8x3 metros.

Zona da intervención arqueolóxica na Igrexa de San Pedro de Filgueira

Traballos de escavación na Igrexa de San Pedro de Filgueira

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Durante os traballos de escavación identificáronse os restos – cráneos fundamentalmente - de sete individuos con sinais de violencia, así como un esqueleto completo dun individuo en posición primaria e non funeraria. Todos estes restos están en proceso de análise polo que aínda non é posible asocialos a César Alberte, ou a outras posibles vítimas da represión franquista asasinadas no ámbito da zona de estudo.

No ano 2022, no marco do xa mencionado convenio, realizáronse 3 intervencións arqueolóxicas:

- Intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa común con vítimas da represión franquista no Cemiterio parroquial de San Rosendo de Celanova.
- Intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa común con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santiago da Capela (A Capela, A Coruña)
- Intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa común con vítimas da represión franquista no cemiterio parroquial de Santaia de Vilacoba (Lousame, A Coruña)

Na intervención desenvolvida en Celanova, tendo en conta a información da que se dispoñía realizouse unha sondaxe 30 m2 no aire oeste da parte nova do cemiterio, nunha parte actualmente axardinada.

Os restos que presumiblemente se atopaban no espazo intervido corresponderíanse a: Baldomero Vigil-Escalera, Marcelino Fernández García, Guillermo de Diego Álvarez, Alfonso Moreno Gayol, Abelardo Suárez del Busto, Belarmino Álvarez García, Mariano Blanco González. Todos eles veciños de Xixón, trasladados ao mosteiro de San Salvador de Celanova e fusilados en setembro de1939 na tapia da igrexa parroquial.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Zona na que se interviu no cemiterio parroquial de San Rosendo de Celanova

Lugar no que se desenvolveu a sondaxe. Estado previo

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Procedeuse á recuperación dos restos de 7 individuos. A foxa estaba formada por unha zanxa duns 5 m de lonxitude e uns 40 cm de ancho. Acumulaba dous corpos na zona Este (un encima doutro), dous corpos na zona Oeste (un encima doutro) e tres corpos entre ambos os grupos, tamén uns encima doutros. Seis dos sete individuos localizados na foxa presentaban signos de violencia.

Tralos análises forenses realizados, encabezados polo antropólogo forense D. Fernando Serrulla, do Instituto de Medicina Legal de Galicia, conclúese que entre os restos recuperados ayopábanse os de Marcelino Fernández García (mecánico de 23 anos) e Abelardo Suárez del Busto (albanel de 29 anos). En canto aos demais restos exhumados non se descarta que puideran ser presos do penal de Celanova.

No caso de A Capela como paso previo á realización de movementos de terra, propúxose a realización dunha prospección mediante xeo-radar ou ground penetrating radar. Os datos achegados pola prospección amosan a complexidade da disposición do subsolo das áreas exploradas do cemiterio (antiga parte civil e eclesiástica) Tralo procesado dos datos da prospección e tendo en conta as informacións recollidas polos historiadores plantexouse a realización dunha sondaxe de 2x2 m na zona sueste do cemiterio, preto do muro que delimita o seu terreo e outra de 2x0,5m na parte posterior do cemiterio, unha área afastada da porta de entrada e preto do antigo muro de peche a fin de corroborar ou non as hipóteses da localización das foxas de Joaquín Antón Rodeiro, Francisco Guerreiro, Manuel Franco Bermúdez, Ramón Agras Fernández, Manuel Prado Allegue e dos irmáns Sardiña Navarro (Celestino e Ramón).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Prospección con xeorradar IDS RIS FAstWave SOT no cemiterio de Santiago de A Capela

Trala intervención arqueolóxica constatouse que non había indicios de remocións do terreo nin restos de inhumacións nos emprazamentos onde se realizaron as sondaxes.

No que respecta ao espazo intervido no cemiterio parroquial de Santaia de Vilacoba (Lousame) este correspondeuse coa zona sueste do cemiterio, xa que as fontes orais situaban nesta zona a posible foxa na que foi enterrado Manuel García Hermo. Nesta zona, procedeuse á localización dun enterramento clandestino dun varón adulto que presentaba signos de violencia. O estudo xenético permitiu excluír que os restos pertencesen a Manuel García Hermo, e abre a porta a futuras investigacións de outras posibles vítimas da represión franquista asasinadas no ámbito da zona de estudo.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

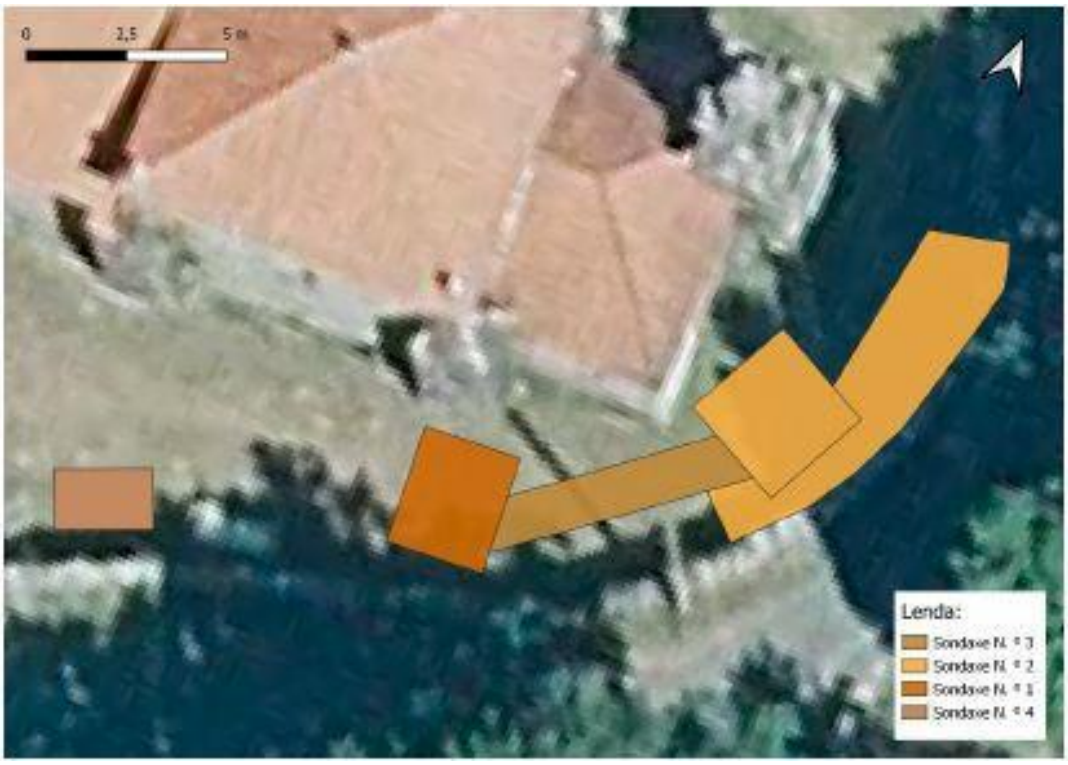

Situación das áreas intervidas no cemiterio parroquial de Santaia de Vilacoba

Traballos de escavación no cemiterio parroquial de Santaia de Vilacoba

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

No ano 2023, no marco do xa mencionado convenio, realizáronse 3 intervencións arqueolóxicas:

- Exhumación da foxa do cemiterio do Castro (Pexeiros), Viana do Bolo (Ourense).

- Exhumación da foxa do cemiterio de San Salvador de Trasanquelos, Oza-Cesuras (A Coruña).

- Exhumación da foxa do cemiterio de Santa María a Maior do Val, Narón (A Coruña).

Coa intervención no cemiterio de O Castro, pretendíase recuperar os restos de Anunciación Casado Atanes ("La Pasionaria"), veciña de San Mamede, enterrada no citado cemiterio de Castro, paseada o 21 de agosto de 1936 na leira de Gracinda polos militares sublevados. Esta contou con 2 fases. Nunha primeira fase realizouse unha sondaxe nun lateral do cemiterio, -entre o muro do adro e o muro norte da igrexa- xunto a placa conmemorativa que leva o seu nome. Baixo os niveis superficiais, foron localizados dous enterramentos de época contemporánea, posiblemente da segunda metade do século XX polos restos plásticos localizados sobre estes.

Posteriormente, realizouse unha segunda fase, xa que , durante a realización dos traballos de escavación da sondaxe 1 e grazas a un informante que afirmaba coñecer de primeira man o lugar de enterramento, realizouse unha segunda escavación para comprobar esta información, a 10 m cara o E da sondaxe 1, que se denominou Sondaxe 2. Nesta sondaxe, trala retirada dos depósitos superiores, foi localizado un enterramento que se deu en nomear Tumba 3. Este enterramento, atópase a 1 m 10 cm de potencia, tallado parcialmente no substrato rochoso cara o S, en nos niveis de recheo cara o N, podería pertencer a unha muller de idade e estatura compatibles

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

coa que tiña Anunciación no momento do seu deceso, segundo a información dada.

Situación das sondaxes realizadas no cemiterio de O Castro

Tamén se realizaron traballos de prospección por metalodetección no lugar onde Anunciación foi paseada, a chamada Curva das Revendeitas, os resultados obtidos durante estes traballos foron negativos.

Traballos de prospección

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

No que respecta ao espazo intervido no cemiterio de San Salvador de Trasanquelos realizáronse dúas sondaxes, unha ao E, detrás da igrexa (sondaxe 100) cunhas dimensións de 3x3 m e outra no lateral N do templo (sondaxe 200) cunhas dimensións de 1m de ancho no extremo W, 70 cm no extremo E e 3.80 m de longo.

Estes traballos realizados afondaron no coñecemento do cemiterio de Trasanquelos, un lugar que presenta un gran nivel de revolto debido á constante actividade de reinhumación, tan característica dos cemiterios rurais galegos. Así, por un lado vemos como no sector 100 aparecen dende a retirada da capa vexetal gran cantidade de restos inconexos, abundancia que aumenta segundo afondamos nas UUEE 103 e 104, resultando no achado de 10 cranios na cata realizada no flanco W e de 3 fosas na mesma cata.

Por outra banda, no sector 200, foron localizados 4 individuos, enterramentos que polas súas características son posteriores aos anos 30. Polo tanto, estes, posiblemente desprazaron os restos óseos anteriores, restos achados por toda a sondaxe (UUEE 202 e 203), dos que destacamos o grupo denominado restos 02, os cales contiñan unha serie de ósos longos e dous cranios, que tras ser observados polo antropólogo forense en campo poden ser susceptibles de pertencer a Rafael Fernández e Juan Torreiro, xa que presentaban, polo menos un, signos de violencia.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Localización das áreas intervidas no cemiterio de San Salvador de Trasanquelos

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

6. Localización do ámbito de traballo e antecedentes

A intervención arqueolóxica que se recolle no presente informe-memoria técnica está situada no concello coruñés de Narón, concretamente no cemiterio de Santa María a Maior do Val e pretendeu ser a ampliación da intervención arqueolóxica realizada no ano 2023-2024.[2]

Localización do cemiterio de Santa María a Maior do Val

As coordenadas UTM (ETRS89) da zona de actuación son as seguintes:

- UTMX: 563647
- UTMY: 4822759

[2] *Proxecto de intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha fosa común con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val, Narón (A Coruña)*. CT 102A 2023/797-0. Os traballos de prospección xeofísica mediante xeorradar realizáronse realizáronse en outubro de 2023 e as sondaxes arqueolóxicas en marzo de 2024

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

A información histórica indicaba que a foxa se atoparía ao pé da tapia ou muro W do antigo cemiterio de O Val. Sen embargo, dito espazo atópase actualmente ocupado por un bloque de nichos, acaroado a dito muro.

Ante a posibilidade de que a foxa ou foxas, se atopasen total ou parcialmente alén da superficie ocupada polos nichos na campaña do ano 2023 propúxose un traballo en dúas fases. Na primeira, realizouse un estudo do interior do cemiterio vello mediante prospección xeofísca. En base aos datos da prospección xeofísica realizouse a proposta dos puntos de verificación mediante sondaxes arqueolóxicas.

Prospección xeofísica do cemiterio do Val. 2023

Aínda que no proxecto arqueolóxico estaba contemplada a realización de 4 sondaxes arqueolóxicas realizáronse un total de 6 e procedeuse á apertura dun corpo de nichos no que segundo fontes orais poderían atoparse os restos óseos dos represaliados. Trala apertura do nicho corroborouse a existencia de restos óseos pero despois da análise do antropólogo forense desbotouse a posibilidade de que se tratase dos individuos a localizar.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

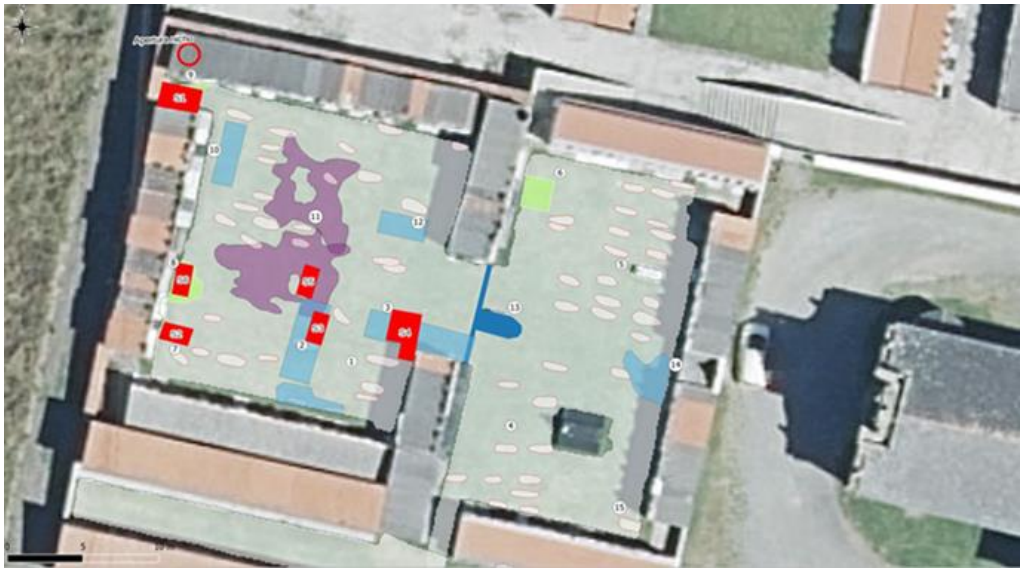

Localización das sondaxes realizadas durante a campaña do ano 2023

As sondaxes arqueolóxicas realizadas mostraron, desde o inicio, que o cemiterio de O Val foi un espazo de inhumación constante resultando un espazo altamente removido e alterado. Constátase un nivel de revolto con restos óseos inconexos xunto con material de refugallo (ladrillo, tellas, plásticos etc...) presente en todas as sondaxes realizadas(UE02) seguido doutro nivel que foi interpretado como o nivel de uso do antigo cemiterio (UE03).

As denominadas sondaxes 2 e 3 deron resultados negativos. En ambas sondaxes documéntase o actual nivel de uso da zona axardinada do cemiterio (UE 01) seguido dun depósito de sedimento marrón destinado á nivelación do cemiterio (UE 02) no que se localizan restos óseos descontextualizados e material construtivo (tellas, ladrillo, plásticos...) seguido do nivel de uso do antigo cemiterio (UE03).

A sondaxe 4 tamén se considera negativa en canto aos obxectivos concretos do presente proxecto, ao documentar inhumacións ordinarias en terra no cemiterio vello de O Val. Neste caso non se levou a cabo nin escavación nin exhumación de ningún resto ou depósito.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

A sondaxe 5, que a nivel estratigráfico é semellante ás S2 e S3 permitiu recuperar unha vaina de Mauser. Este obxecto foi recuperado a 9 metros de distancia ao E dos actuais nichos que se acaroan ao muro W de peche do cemiterio e que fai pensar en que en algún momento se puideron levar a cabo axustizamentos dentro do camposanto.

Vaina de latón de calibre 7 x 57 Mauser. Sigla: FCOV2023. 502/01

A sondaxe 1 é a que presentou os únicos resultados positivos. Situada na zona W do cemiterio entre a construción de nichos que se estende acaroada ao muro de peche do cemiterio e a construción de nichos n148. Tal e como queda reflexado no informe histórico a creación destes panteóns dataría aproximadamente, segundo a fonte oral, entre os cincuenta e os anos sesenta do século XX. Un testemuño oral vincula, precisamente, a construción destes nichos co desmantelamento da fosa/s. tras o inicio das obras, interviríase a foxa para retirar os restos e poder edificar os cimentos da construción nese mesmo lugar.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Ortofoto da sondaxe 1

Ortofoto e perfiles sondaxe 1. Intervención 2023-2024

A secuencia estratigráfica da sondaxe 1 documenta varias fases pertencentes a niveis contemporáneos vinculados aos usos do cemiterio. De tal maneira, o nivel máis antigo (UE103) corresponderíase co antigo nivel de uso do cemiterio localizado a -30-40cm do actual nivel axardinado do cemiterio (UE101). Este nivel de uso (UE103) atópase cortado na zona SE por unha interfacies vinculada a un enterramento (UE104- foxa nº1), que á súa vez se atopa afectado por unha interfacies vinculada a outra foxa. (UE106-foxa nº2). Ambos depósitos presentan unha gran cantidade de ósos fragmentados en posición secundaria e á súa vez se atopan afectados pola instalación dos corpos de nichos (UE108) que se estenden ao longo da zona W do cemiterio, acaroados ao muro de peche do cemiterio (UE109).

Os restos óseos recuperados da UE102, 104 e 106 foron obxecto dunha primeira análise en campo por parte do antropólogo forense e trasladados ao laboratorio para unha análise máis detallada a fin de descartar ou confirmar a posibilidade de que algún dos restos puidera presentar evidencia de pertencer aos represaliados. Trala análise en laboratorio por parte do

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

antropólogo forense confirmouse que os restos recuperados da UE 102 e 106 presentaban signos de violencia, podendo pertencer aos restos dos represaliados.

A intervención arqueolóxica evidenciou a existencia de canto menos dúas foxas debaixo dos nichos do cemiterio na que apareceron restos óseos nun estado de conservación moi delicado. Estes restos non se encontran nunha posición orixinal, senón que foron desprazados e afectados directamente pola construción do bloque de nichos, resultando un espazo altamente removido e alterado.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

7. Formulación da intervención e obxectivos

Coa intervención obxecto da presente memoria pretendeuse ampliar a zona intervida durante a intervención anterior a fin de recuperar os restos de polo menos 52 vítimas (segundo os datos que manexan o equipo de investigación HISTAGRA) da represión franquista. A tal fin propúxose a escavación da área perimetral aos nichos sitos ao W do cemiterio onde na campaña anterior se recuperaron evidencias de canto menos dúas foxas con restos que presentaban signos de violencia.

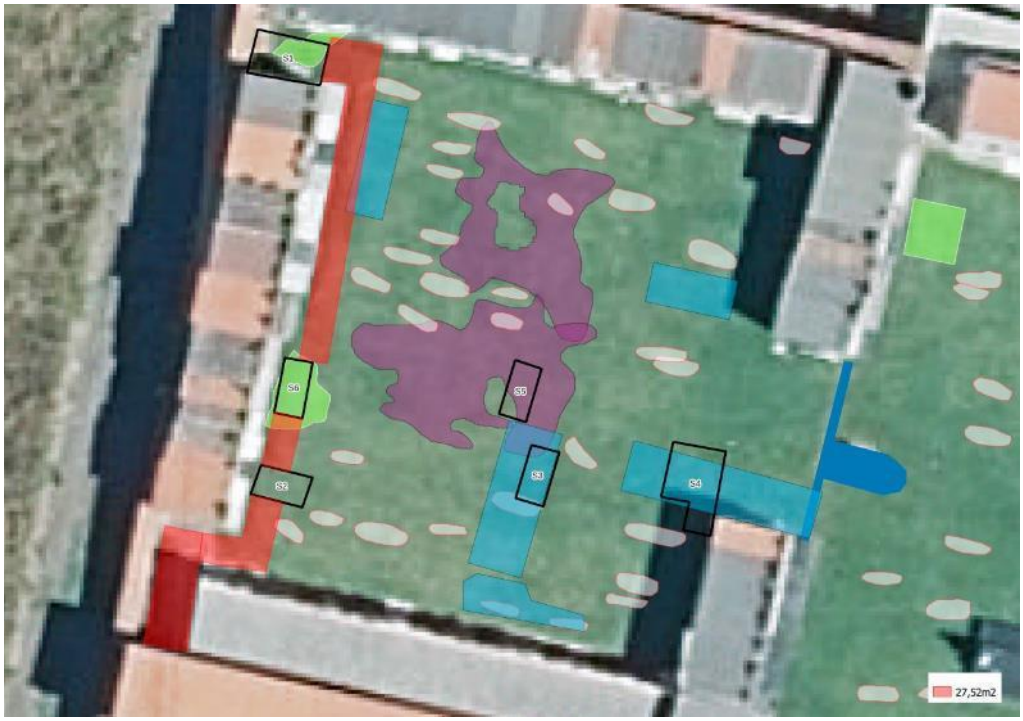

En vermello área proposta intervención. En negro sondaxes realizadas na intervención anterior. Procedencia: proxecto arqueolóxico

En concreto a metodoloxía e obxectivos foron os seguintes:

- Escavación e identificación da foxa ou foxas.
- Individualización de restos e exhumación.
- Documentación e análise de campo de cada corpo identificado.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- Exhumación e extracción individual de cada corpo identificado como asasinado.
- Rexistro das marcas de violencia de cada un dos asasinados identificados.
- Análise individualizada no laboratorio para obter datos primarios non observados en campo.
- Relacionar os datos aportados polas fonte bibliográficas e documentais e as testemuñas orais cos datos obtidos durante o proceso de escavación.
- Adoptar as medidas de conservación e protección necesarias, na preservación dos restos óseos para proceder a analíticas de ADN.

O espazo obxecto da intervención arqueolóxica é unha foxa na que se atopan depositados os restos de 52 vítimas da violencia que acompañou ao golpe de Estado de xullo de 1936. As foxas forman parte do itinerario que seguían aquelas persoas obxecto desa violencia, sendo o estadio e o espazo final polo que pasaban tras decidirse o seu destino: o asasinato. A efectos de catalogación, son un espazo de enterramento. Os espazos regulares de enterramento están relacionados co tipo de inhumación, co enterramento regular do cadáver nun cemiterio, nunha tumba ou nun nicho identificable; cando a inhumación da vítima non se realiza seguindo ese procedemento, atopámonos ante enterramentos levados a cabo de forma irregular, dos que son paradigmáticos os enterramentos en foxas.

Dentro das foxas aínda existe unha distinción máis a ter en conta a efectos da súa catalogación. Á hora de identificalas e estudalas podemos atoparnos con foxas en campo aberto, é dicir, con foxas comúns que non están relacionadas cun cemiterio, se non que se identifican como tal debido ao abandono de corpos tras o asasinato, producíndose o enterramento nun lugar determinado no que permanecen soterrados sen ser trasladados. Por

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

outra banda, atopamos as foxas comúns de cemiterio, isto é, aqueles espazos existentes dentro dun cemiterio, empregados para outro tipo de inhumacións, e que serviron ao mesmo tempo para o traslado e enterro dos corpos dalgúns asasinados. Son, polo tanto, espazos que xa eran empregados con anterioridade e que foron empregados con posterioridade, pero que tamén serviron como lugar de enterramento para as vítimas.

A foxa do cemiterio de Santa María Maior do Val pertence a esta segunda tipoloxía. Debido a isto, o estudo histórico previo á intervención sobre a mesma cobra unha gran importancia, pois ten como obxectivo analizar todos os datos dispoñibles para, na medida do posible, recoñecer o espazo concreto que se empregou para enterrar ás vítimas da violencia. Con isto preténdese facilitar a labor arqueolóxica e economizar os esforzos para que sexa o máis eficiente posible. Delimitar o espazo físico sobre o que se actuará é unha decisión, ademais, interdisciplinar e consensuada entre os historiadores encargados do estudo, os arqueólogos que a levarán a cabo e o responsable antropólogo forense. Entre todos veñen de concretar ese espazo tras realizarse o estudo previo.

O estudo histórico – realizado polos investigadores e investigadoras do Grupo Histagra - comezou co coñecemento das vítimas enterradas na foxa. O coñecemento da identidade das vítimas é o que permite o seguinte paso da investigación: a documentación de todos os datos posibles relacionados con elas para conseguir identificalas e situalas da forma máis precisa posible. Neste sentido, Galicia ten unha posición privilexiada dentro do conxunto do Estado, pois grazas ao Proxecto Nomes e Voces (2006-2012) contamos cunha base de datos (vitimas.nomesevoces.net) na que se atopan catalogadas todas as vítimas da violencia que sucedeu ao golpe de Estado, con numerosos items asociados que referencian as diferentes fontes ás que recorrer para a documentación de cada unha desas vítimas. É grazas á base de datos de

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Nomes e Voces que se puido facer unha primeira achega á documentación asociada a cada asasinado -por exemplo, os rexistros de defuncións-, o que tamén permitiu coñecer que cantidade de información temos dispoñible en cada caso.

No caso que nos ocupa, os investigadores relatan que:

Localización: *cemiterio de Santa María a Maior do Val, no concello de Narón. As únicas referencias ata o momento sobre a localización da foxa veñen da fonte oral subministrada pola Asociación Memoria Histórica Democrática. Segundo esta información a foxa estaría localizada na parte posterior do cemiterio antigo, xusto debaixo dunha construción de nichos.*

Vítimas: *52*

Partindo da base de datos de vítimas de Nomes e Voces, filtramos por "lugar de enterramento: O Val" e como resultado deron 46 persoas. Todas elas, salvo unha, foron executadas en 7 datas diferentes, sendo o grupo máis numeroso o do día 26 de decembro de 1936, no que 31 persoas foron asasinadas no propio cemiterio, tras ser trasladadas dende o arsenal de Ferrol. Isto significa que ditas persoas aparecen identificadas como falecidas no rexistro de defunción de Narón.

A maiores, a base de datos manexada recolle outras seis persoas, das que non temos rexistro de defunción, a fonte á que nos remite é o traballo de Xosé Manuel Suárez (2002). Tres deles foron "paseados" no cemiterio do Val, mentres que os outros tres formarían parte dese grupo tan numeroso que foi executado, o 26 de decembro de 1936, a consecuencia dunha sentencia a pena de morte.

Outra información relevante:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

A fonte oral sinala que foron asasinados contra a parede lateral da igrexa e posteriormente foron enterrados na parte posterior do cemiterio.

Nome	Apelidos	Data morte	Lugar morte	Vecinho concello	Sucesos	Nº Causa	RD: Lugar enterramento	RD: Causa morte	RD: Data morte	RD: Data inscricion	RD: Xulgado
Óscar Fernando	Boza Bancos	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución		O Val-Narón	Feridas producidas por disparos de arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Joaquín	Bouzamaior Gato	1936-08-26	Cemiterio do Val	Narón	Paseo		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-08-26	1936-12-19	Narón
Juan	Fabregat Berto	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
José	Miguel Solar	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Jesús	Martínez y Fernández	1938-01-27	Narón	Descoñecido	Execución	1083-36	O Val-Narón	Pasado polas armas e condenado a pena de morte...	0000-00-00	1938-01-31	Narón
Juan	Fernández Díaz	1936-12-26	O Val	Fene	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
José Vicente	Fernández Suárez	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
José	López Lago	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 2961-39	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Manuel	Gallego Fernández	1936-12-26	O Val	Mugardos	Execución	58-36, 20-36, 60-37	O Val-Narón	Fusilado	1936-12-26	1937-01-01	Narón
Julio	Álvarez Doval	1936-12-27	O Val	Ferrol	Execución	29-36	O Val	Feridas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-27	1937-01-02	Narón
Gabino	Álvarez Carreira	1936-12-26	O Val	Vigo	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Juan	Costa Romero	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
José	Domínguez Rodríguez	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Manuel	López Saavedra	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 60-37	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
José	Liñeiro Traba	1936-12-26	O Val	Narón	Execución	58-36	O Val	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Salvador	Aneiros Tejeiro	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Eugenio	Bedia Méndez	1936-12-26	O Val	Descoñecido	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-26	1937-01-01	Narón
Evaristo	Nogueira Visitos	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Manuel	Martínez Inclán	1936-12-26	O Val	Descoñecido	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Manuel	Calvo Arribas	1936-12-26	O Val	Santiago	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Ángel	Méndez García	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Reyes Antonio	Yáñez Pérez	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 146-37	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Armando	Romero Candamio	1936-12-26	O Val	A Coruña	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Juan	Morado Monteagudo	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 60-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos ao ser fusilado	1936-12-31	1936-12-31	Narón
Jesús	Vázquez Varela	1936-12-26	O Val	Pontedeume	Execución	58-36, 452-38	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Eulogio	Parga Méndez	1936-12-26	O Val	Neda	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Manuel	Fernández Arias	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Antonio	Rianda Castro	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Joaquín	Calvo Beltrán	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Leandro	Gregorio Igeimo	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por disparos de arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Nicolás	Serantes Pérez	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Francisco	Pardal Pouso	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Higinio	Fajardo Aneiros	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 60-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Pablo	Beascoechea Rebollar	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Francisco	Bellafont Ginart	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36, 50-36	O Val-Narón	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Guillermo	Díaz Vales	1936-12-26	O Val	Ferrol	Execución	58-36	O Val	Feridas producidas por arma de fogo ao ser fusilado	1936-12-26	1936-12-31	Narón
Andrés	Cores Fernández	1936-12-12	Cemiterio do Val	Ribeira	Execución	196-36	O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-12-12	1936-12-14	Narón
Manuel	González Gutiérrez	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Feridas de arma de fogo ao ser pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Francisco	Ortega Ballabriga	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Antonio	Berenguer Gallart	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Antonio	Castellano Padilla	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Francisco	Bermejo Nicolás	1936-11-30	O val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
José	Riel Rivas	1936-11-30	O Val	Ourense	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Joaquín	Pérez Martín	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Vicente	Navarro Mogollón	1936-11-30	O Val	Descoñecido	Execución		O Val-Narón	Pasado polas armas	1936-11-30	1936-12-05	Narón
Manuel	Fernández Gómez	1937-03-13	Punta do Marteio	Vilaboa	Execución	178-36	O Val	Pasado polas armas	1937-03-13	1937-03-16	Narón

Vítimas rexistradas en Nomes e Voces con rexistro de defunción que sinala como lugar de enterramento o cemiterio de O Val

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

8. Metodoloxía da intervención arqueolóxica

8.1. Estratexia de escavación

En base aos datos obtidos durante a campaña do ano 2023-2024 propúxose a escavación dun total de 29,3m2. Tal e como se comentou con anterioridade a intervención circunscribiuse á área perimetral dos nichos sitos ao W do cemiterio cunha anchura de 1 m. Estas dimensións variaron en campo adaptándose ás necesidades da intervención[3].

Área intervida

Ao remate dos traballos tapáronse as sondaxes devolvendo o cemiterio ao seu estado orixinal.

Enténdese por sondaxe arqueolóxica, conforme ao establecido no artigo 95 da Lei 5/2016, de 4 de maio, do patrimonio cultural de Galicia, a remoción

[3] Finalmente interviuse unha área de 31.3m2

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

de terras complementaria da prospección orientada a comprobar a existencia de restos arqueolóxicos ou a recoñecer a súa estratigrafía.

Vista xeral do cemiterio na que se distinguen ao fondo os nichos baixo os que se localizaría a foxa

Detalle da ringleira de nichos baixo os que se localizaría a foxa

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Porta de acceso ao cemiterio de Santa María do Val

Muro lateral da Igrexa sobre o que, segundo a fonte oral, o pelotón de fusilamento asasinou a máis de 30 persoas o 26 de decembro de 1936

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Para a realización do proxecto contouse coa colaboración, tanto na investigación histórica como na busca, localización e exhumación do Antropólogo Forense Fernando Serrulla, do Instituto de Medicina Legal de Galicia.

Esta colaboración considérase esencial de conformidade cos protocolos vixentes sobre a materia, e nomeadamente co recollido no Protocolo de actuación en exhumacións de vítimas da Guerra Civil e a Ditadura comentado en anteriores apartados deste proxecto.

Fernando Serrulla conta con 20 anos de experiencia en exhumacións da Guerra Civil español, interveu en máis de 100 exhumacións en colaboración coa Sociedade de Ciencias Aranzadi, foi designado forense responsable no convenio asinado coa Xunta de Galicia no 2022 para acometer exhumación, e é doutor pola Universidade de Granada adicando a súa tese doutoral á Antropoloxía Forense da Guerra Civil española.

8.2. Rexistro da información

A escavación levouse a cabo con medios manuais. Empregouse a técnica de escavación estratigráfica con alternancia de escavación por niveis artificiais, todo elo circunscrito aos límites da sondaxe previamente replanteada. En consecuencia, a intervención avanzou seguindo a secuencia estratigráfica real do terreo, ou ben mediante a retirada en sucesivas capas artificiais ata detectar cambios significativos na estratigrafía, para a continuación realizar unha escavación estratigráfica.

O rexistro e descrición dos diferentes estratos e interfacies que compoñen a estratificación arqueolóxica realizarase atendendo á adaptación do modelo harrisiano proposto en 1999 por César Parcero Oubiña, Fidel Méndez Fernández e Rebeca Blanco Rotea.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Para facilitar e axilizar o rexistro da información durante os traballos de escavación, así como co obxectivo de xerar un rexistro homoxéneo e coherente en canto aos conceptos, termos e criterios de avaliación empregados, dispúxose dunhas fichas de rexistro previamente confeccionadas.

A documentación descritiva recolleu unha valoración básica da secuencia estratigráfica documentada na sondaxe. A información estruturouse de forma que primeiro se recolleu o estudo analítico de cada entidade de estratificación identificada, seguido dunha interpretación, referíndose de forma xenérica á explicación do proceso de formación concreto de cada elemento. Cada estrato e elemento identificado ten a súa propia numeración e ficha de rexistro, e relacionase cunha secuencia cronoestratigráfica global.

Para a descrición dos depósitos usaronse os seguintes criterios:

Cor	
A cor debe recollerse preferiblemente en húmido (fresco), usando os nomes das cores comúns xunto co contrastado directo co código de cores Cailleux. Fixarase a cor predominante, sen impedimento de que se recollan outros tons ou se sinale a variación de cores.	
Composición granulométrica	
Diferenciarase entre texturas de fracción fina (partículas inferiores a 2 mm de diámetro) e grosa (partículas superiores aos 2 milímetros). Para a fracción fina diferenciarase entre (de máis a menos fino) limos, areas e arxilas, mentres que a fracción grosa se clasificará en gravas (2-60 mm), pedras (61-200 mm) ou bloques (>200 mm).	
Estrutura	
A estrutura refírese á organización interna de cada unidade, diferenciarase entre estruturados e non estruturados.	
Compactado / consistencia	
Solto	*Non coherente*
Suave	*A masa ou partículas que forman parte do depósito están moi debilmente unidos e fráxiles, disgrégase facilmente baixo presión moi lixeira.*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Duro	*Moderadamente resistente á presión. Pode disgregarse cos dedos.*
Moi duro	*Moi resistente á presión. Pode disgregarse coas mans só con dificultade.*
Extremadamente duro	*Extremadamente resistente á presión. Non se pode disgregar coas mans.*
Textura	
Non adherente	*O material (Sedimentario) predominante coa que está composto o depósito unha vez liberada a presión practicamente non se adhire aos dedos.*
Lixeiramente adherente	*O material predominante co que está composto o depósito unha vez liberada a presión o material adhírese aos dedos pero despréndese completamente.*
Adherente	*Despois da presión o material adhírese aos dedos e tende a estenderse bastante cando se separan os dedos.*
Moi adherente	*Logo da presión, o material adhírese fortemente aos dedos e é decididamente extensible cando estes se separan.*
Plasticidade	
Non plástico	*Non se forma cordón.*
Lixeiramente plástico	*Fórmase cordón pero rómpese inmediatamente se se curva en forma de aro.*
Plástico	*Fórmase o cordón pero rómpese ao dobralo en forma de aro.*
Moi plástico	*Fórmase cordón e pódese dobrar sen que se rompa.*
Límites	
Abrupto	*0-2 cm*
Claro	*2-5 cm*
Gradual	*5-15 cm*
Difuso	*>15 cm*
Abundancia de restos	
Estéril	*0 elementos*
Moi poucos	*2-5 elementos*
Poucos	*5-10 elementos*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Abundantes	*10-20 elementos*
Extremadamente abundantes	*>20 elementos*

Para a descrición de elementos interfaciais verticais/cortes:

Tipo de estrutura	*Indicarase a tipoloxía atendendo aos criterios de foxa/silo, oco de poste, gabia, etc.*
Forma en planta	*Refírese a forma da boca en planta, que se diferenciara entre globular, cuadrangular ou irregulares.*
Dimensións e profundidade	*Deixarase constancia do tamaño en planta e a fondura medida entre a boca e a base, entendida como o extremo máis afastado da boca.*
Paredes	*Farase referencia a si as paredes son simétricas ou non, e indicarase, cando sexa posible, a pendente das paredes medidas entre a boca e a base.*
Niveis de recheo	*Seguiranse os criterios establecidos para a descrición das secuencias estratigráficas.*
Observacións	*Indicaranse tamén aquelas características que resulten de interese e non foran rexistradas na descritiva.*

Para a descrición de estruturas emerxentes empregáronse os seguintes criterios:

Tipo de estrutura	*Atenderase á tipoloxía de muro, pavimento, fogar, muralla, cámara, xamba, lintel, etc.*
Tamaño e acabado dos materiais	*Describirase o tamaño e características dos materiais que forman a estrutura, indicando si se usa máis de un tipo de material e, no caso de ser estruturas de pedra, indicarase, na medida do posible, o tipo de aparello.*
Cimentación	*Describirase o sistema empregado (gabia, etc.).*
Forma	*Farase constar a forma da estrutura, tanto en planta como en alzado.*
Dimensións	*Farase constar o ancho, o alto e a lonxitude da estrutura.*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Orientación	*En relación aos eixos cardinais ou outros elementos de referencia.*
Observacións	*Indicaranse aquelas características que resulten de interese e non foran rexistradas na descritiva.*

Empregáronse coordenadas absolutas, utilizando o sistema de coordenadas UTM, coa proxección ETRS89 (Fuso 29N). Para o desenvolvemento da intervención contouse cun GPS subcentimétrico que permitiu recoller datos espaciais, tanto relativos á localización de restos de interese como para a delimitación e representación dos estratos e interfacies identificados. Fotografáronse todos aqueles elementos e entidades arqueolóxicas que resultaron de interese para os obxectivos deste proxecto. A totalidade do rexistro fotográfico realizouse en soporte electrónico de alta resolución (NIKON D3400, NIKON D3200, ou semellantes).

Para a documentación planimétrica priorizouse o emprego da fotogrametría terrestre, se ben, tamén se empregou o método tradicional de debuxo, delineando cada unha das entidades ou elementos de interese identificados en planta ou nas seccións de parede a escala 1:10 para logo procesar os debuxos mediante software de deseño gráfico (AutoCAD 2014 ou semellantes).

En consecuencia do exposto, a documentación xerada mediante técnicas como a fotogrametría ou mediante o emprego de instrumentos topográficos de precisión, entrégase en formato electrónico, en soporte shapefile (shp) ou compatibles, coa finalidade de que permita unha fácil interacción entre sistemas SIX.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

8.3. Fichas de rexistro

- **Fichas de rexistro das unidades estratigráficas**

tempos arqueólogos

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

ÍNDICE DE UNIDADES ESTRATIGRÁFICAS

INTERVENCIÓN: _____ DATA: _____ PAX.___

Nº UE	TÍTULO	U.R.	TIPO	OBSERVACIÓNS

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE

XACEMENTO:		ANO:		CÓD. INTERVENCIÓN:		SECTOR:	
TÍTULO UE							

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE		Cor (positivas)	
Potencia		Compactación (estratos)	
Orientación		Granulometría (estratos)	
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	Si / Non / -

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													
Forma													
Composición/Materiais													
Frecuencia e tipo de materiais													
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

.

Bosquexo/imaxe: Norte:

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

Interpretación

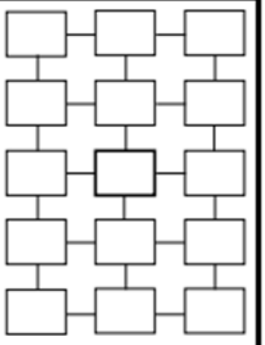

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- **Fichas de rexistro das mostras que se recollan.**

tempos arqueólogos
TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

FOLLA ÍNDICE DE MOSTRAS

ACTUACIÓN:	FOLLA Nº 1

Nº	DATA	SECTOR	UR	UE	MATERIAL	DESTINO (datación, analítica, etc)	COORD.	FOTO

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

REXISTRO DE MOSTRAS

tempos arqueólogos	ACTUACIÓN	SECTOR	CATA	URs	UE(s)	Nº

Rexistrado por	Data

RECOLLIDA	Tipo de material

Mostra dirixida a

Datación	Carpoloxía	Palinoloxía	Ictiofauna	Malacoloxía	Fauna	Sedimentoloxía	Microfauna	Fosfatos	Antracoloxía	Outros

Forma de recollida	Aleatoria	Agrupada	Illada	Total	Nº Litros:_____

Risco de achados intrusivos:	Alto:	Medio:	Baixo:	

Motivo do risco:

Tipo de estrutura / UE

Observacións e descrición da localización

Rexistro gráfico	Sección	Plantas	Fotos

ESQUEMA DO PERFIL / PLANTA

Escala:	
UR(s):	

Coordenadas esquina inferior esquerda

X	
Y	

NORTE

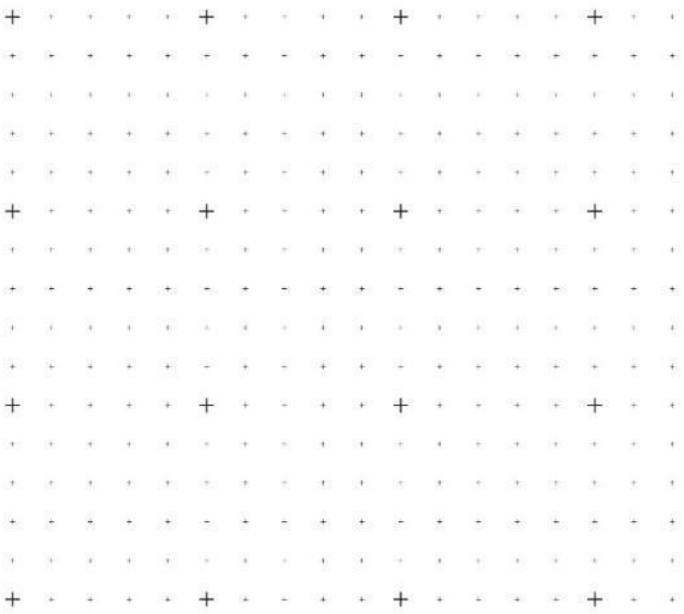

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Botouse man, ademais do glosario de termo, dos esquemas anatómicos recollidos no Protocolo de Minnesota sobre a Investigación de Mortes Potencialmente Ilícitas (2016) coa finalidade de representar, de ser o caso, as características dos restos humanos que se identifiquen.

- **Esqueleto do corpo enteiro**

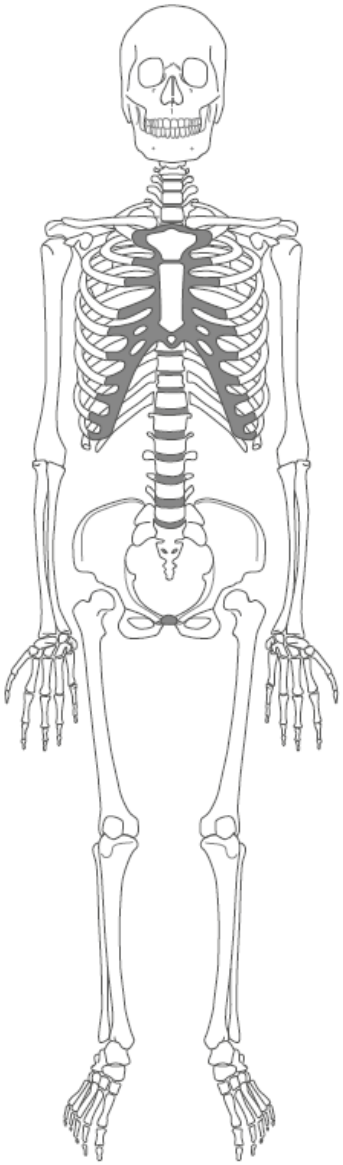

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- **Cranio – vista anterior e posterior.**

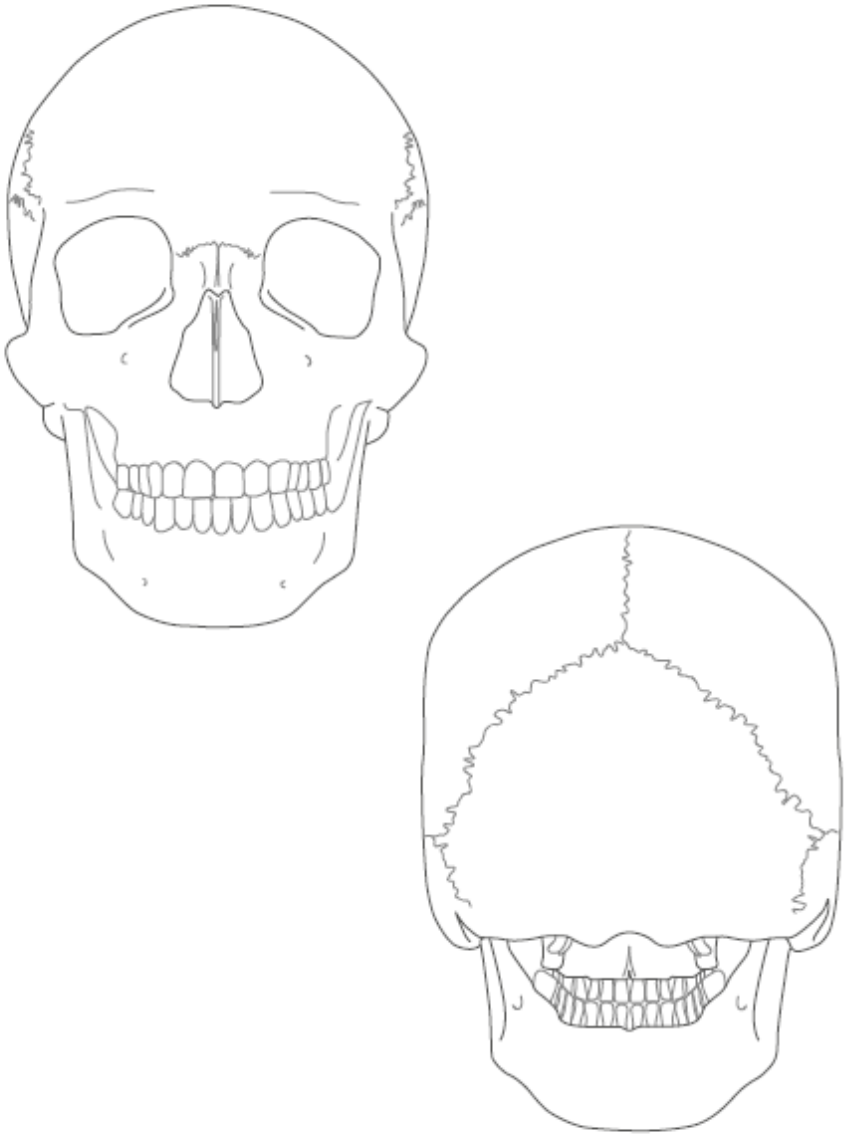

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- **Cranio – vista lateral (esquerda – I - e dereita – D -).**

I

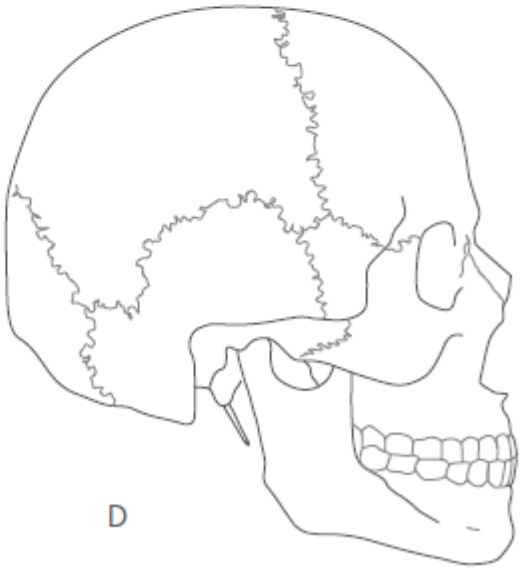

D

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- **Cranio – base e bóveda.**

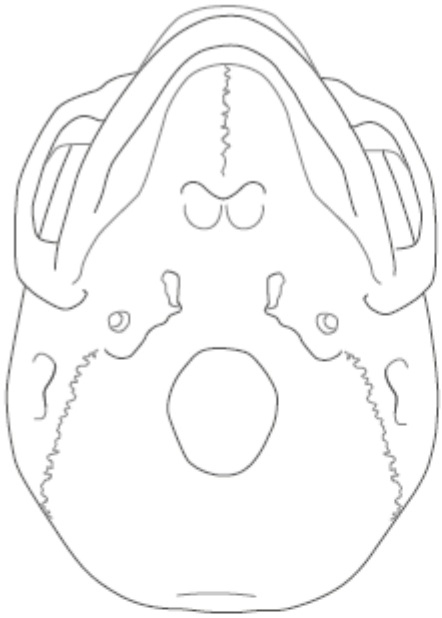

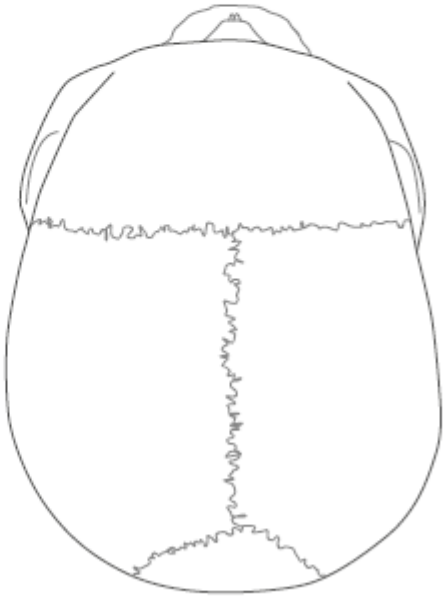

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

9. Remisión de informes e memoria

Informouse á Dirección Xeral de Patrimonio Cultural do intre de inicio e finalización da intervención arqueolóxica, e ademais, en cumprimento do disposto no Decreto 199/1997, de 10 de xullo, polo que se regula a actividade arqueolóxica na Comunidade Autónoma de Galicia, emitiuse un informe valorativo dos traballos unha vez finalizada a actuación en campo.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

10. Temporalidade da actuación

O traballo de campo desenvolveuse durante 10 xornadas laborais (do 4 ao15 de novembro de 2024).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

11. Relación nominal do equipo que participa na intervención

Ademais do xa mencionado Fernando Serrulla Rech, do Instituto de Medicina Legal de Galicia, participan neste proxecto as seguintes persoas vinculadas á Universidade de Santiago de Compostela:

- Lourenzo Férnandez Prieto, I.P. Dep. de Historia. Grupo HISTAGRA.
- Antonio Mígez Macho, Dep. de Historia. Grupo HISTAGRA.
- Concepción López Sánchez, investigadora predoutoral do Grupo HISTAGRA.
- Rafael García Ferreira, investigador predoutoral do Grupo HISTAGRA.
- Xavier Buxeiro Alonso, investigador predoutoral do Grupo HISTAGRA.
- Aldara Cidrás Fuentes, investigador predoutoral do Grupo HISTAGRA.
- Jessica Nogueira Castro, investigadora predoutoral do Grupo HISTAGRA.
- José Carlos Sánchez Pardo, investigador postdoutoral do Grupo Síncrisis.
- Ángel Carracedo Álvarez, Instituto de Ciencias Forenses Luís Concheiro (USC)
- María Victoria Lareu Huidobro, Directora do Instituto de Ciencias Forenses (USC).
- Ana Mosquera Miguel, investigadora postdoutoral do Instituto de Ciencias Forenses (USC).
- Amelia Rodríguez López, persoal técnico do Instituto de Ciencias Forenses (USC).
- Adrián Ambroa Conde, investigador predoutoral do Instituto de Ciencias Forenses (USC).
- Ana Freire Aradas, investigadora postdoutoral do Insituto de Ciencias Forenses (USC).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

- María de la Puente Vila, investigadora postdoutoral do Instituto de Ciencias Forenses (USC).

Participaron, como executores da sondaxe arqueolóxica:

- Oria Ferreiro Diz, Técnica de Tempos Arqueólogos S.L., Directora da intervención arqueolóxica.
- Iria López, Técnica de Tempos Arqueólogos S.L., adxunta á dirección da intervención arqueolóxica.
- Ainhoa Dapena Bugallo, Técnica de Tempos Arqueólogos S.L., equipo técnico da intervención arqueolóxica.
- Bruno Engel Pizcueto, Técnico de Tempos Arqueólogos S.L., equipo técnico da intervención arqueolóxica.
- Carlos Vázquez, Técnico de Tempos Arqueólogos S.L., equipo técnico da intervención arqueolóxica.
- Rui Da Silva, Auxiliar de Tempos Arqueólogos S.L, equipo da intervención.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12. Traballos de escavación e resultados

No presente apartado descríbense os resultados obtidos durante a realización dos traballos arqueolóxicos levados a cabo no interior do cemiterio de Santa María a Maior de O Val (Narón) durante o mes de novembro de 2024.

Tal e como se comentou con anteroridade a intervención circunscibiuse na zona W do cemiterio. Realizouse unha gabia perimetral acaroada aos nichos situados na zona W do camposanto.

Vista desde NW da zona a intervir

De cara ao rexistro da información dividiuse a zona de intervención en diferentes sectores se ben uniformáronse UES para dar unha lectura estratigráfica máis clara e evitar redundancias.

Así mesmo, e debido a cuestións de seguridade, ao descoñecer a estabilidade dos nichos optouse por escavar os diferentes sectores e tapar evitando así deixar en aire as cimentacións durante un tempo prolongado.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Área intervida e sectores

Traballos de decapado da zona a intervir

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.1. Sector 1

Localizado na zona N do cemiterio, acaroado á zona intervida na campaña anterior. A profundidade máxima acadada foi de -83cm.

No denominado sector 1 rexístrase unha secuencia estratigráfica semellante á xa documentada durante a intervención anterior. Situado na zona W do cemiterio entre a construción de nichos que se estende acaroada ao muro de peche do cemiterio.

Localización do denominado sector 1

Comezouse coa retirada da capa vexetal, após destas labores iniciais, procedeuse a executar a escavación propiamente dita mediante a retirada do nivel máis superior de sedimento (**UE01**), un depósito de entre 5 e 8 cm de potencia de cor marrón escuro, orgánico, cunha textura de fracción fina, limosa, caracterizado por unha consistencia suave, unha textura lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Neste depósito, abundaban as raíces así como as pedras de pequeno tamaño e os restos de lixo procedente da actividade do cemiterio.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Retirada do tapiz vexetal desde SE

UE01 *trala retirada do tapiz vexetal desde S*

Por debaixo deste nivel máis superior, identificouse un segundo depósito (**UE02**). Trátase dun depósito de entre 20-30 cm de potencia, constituído por un sedimento de tonalidade marrón escura e textura de fracción fina, lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Caracterízase pola presenza

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

de restos óseos fragmentados e revoltos, mesturados con lixo (vidro, plástico) e material de construción.

***UE02** no sector 1 desde S*

Ao retirar este depósito, o cal ocupaba a totalidade da área intervida, identificouse en planta un depósito de cor amarela denominado **UE03**. Depósito de matriz limo–arxilosa de cor amarela, cunha composición granulométrica fina e unha compactación de tipo alta. Presenta textura adherente e plasticidade media-alta, en canto aos materiais resulta estéril.

Unha vez retirada a UE02 nesta zona delimítase a foxa documentada anteriormente na que apareceron restos óseos nun estado de conservación moi delicado. Estes restos non se encontran nunha posición orixinal, senón que foron desprazados e afectados directamente pola construción do bloque de nichos, resultando un espazo altamente removido e alterado. Delimitouse o contorno completo no eixo E-W da interfacies vertical **(UE107)** e o seu depósito de recheo **(UE106)** -xa localizadas durante a campaña anterior-

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

As dimensións documentadas nesta campaña foron de 20cm (E-W) e 25 cm (N-S), cuns 65 cm de potencia máxima.

Nesta intervención rexistrouse o límite E da mesma, confirmando a súa orientación debaixo do sorpo de nichos e das beirarrúas dos panteóns.

*Vista **UE107** e **106***

***UE107** trala retirada dos restos óseos*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

A creación destes panteóns dataría aproximadamente, segundo a fonte oral, entre os cincuenta e os anos sesenta do século XX. Un testemuño oral vincula, precisamente, a construción destes nichos co desmantelamento parcial da foxa/s. Tras o inicio das obras, interviríase a foxa para retirar os restos e poder edificar os alicerces da construción nese mesmo lugar.

Perfil S do sector 1

Trala súa retirada e por cuestións de seguridade e de estabilidade dos corpos de nichos situados nos límites do sector, que xa se atopaban a nivel de cimentación, decidiuse dar por finalizada a escavación nesta área sen localizar nin documentar novas evidencias de inhumacións.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.2. Sector 2 (2A/2B)

O denominado sector 2 presentou unhas dimensións totais de 7 metros de lonxitude por 1m de ancho. A profundidade máxima acadada foi de -1.50m.

Localización sector 2A e 2B

Comezouse coa retirada da capa vexetal, após destas labores iniciais, procedeuse a executar a escavación propiamente dita mediante a retirada do nivel máis superior de sedimento (**UE01**), un depósito de entre 5 e 8 cm de potencia de cor marrón escuro, orgánico, cunha textura de fracción fina, limosa, caracterizado por unha consistencia suave, unha textura lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Neste depósito, abundaban as raíces así como as pedras de pequeno tamaño e os restos de lixo procedente da actividade do cemiterio.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

*Vista da **UE01** trala retirada do tapiz vexetal no denominado sector 2*

Por debaixo deste nivel máis superior, identificouse un segundo depósito (**UE02**). Trátase dun depósito de entre 20-30 cm de potencia, constituído por un sedimento de tonalidade marrón escura e textura de fracción fina, lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Caracterízase pola presenza de restos óseos fragmentados e revoltos, mesturados con lixo (vidro, plástico, un fragmento de cerámica vidrada) e material de construción.

Ao retirar este depósito, o cal ocupaba a totalidade da área intervida, identificouse en planta un depósito de cor amarela – denominado **UE03**- depósito de matriz limo –arxilosa de cor amarela, cunha composición granulométrica fina e unha compactación de tipo alta. Presenta textura adherente e plasticidade media-alta, en canto aos materiais resulta estéril.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

*En planta **UE03** desde SE. Obsérvase elemento construtivo pertencente a un antigo enterramento (cruz de cemento)*

Trala retirada da UE03, documéntase un depósito de recheo de cor marrón escuro (**UE19**) de compactación media e con inclusión de material construtivo. En canto a materiais resulta estéril. Presenta unha potencia media de 50cm.

Detalle perfil estratigráfico W

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Durante o proceso de escavación comezan a aparecer restos de calzado e restos óseos acaroados ao perfil W, debaixo dos nichos.

Proceso de escavación

Proceso de escavación

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

A foxa, localizada a unha profundidade de 1,30-1,50 m con respecto á cota de uso actual do cemiterio, e esténdese cara o corpo de nichos.

A exposición dos restos permitiu documentar a inhumacion de 7 individuos (**Individuo 1, 2, 3, 4, 5, 6 e 7**) posiblemente de maneira sincrónica (non descartando a posibilidade de que conteña un número superior) que adoptan posicións diferentes con distinta orientación. 6 dos individuos presentan orientación W-E mentres que soamente un deles presenta orientación E-W (individuo 3). Os restos presentan unha disposición relativamente ordenada se ben é certo que as distancias entre eles son variables e menores do habitual o que fai pensar en que non se segue un protocolo ritual, polo que poderia tratarse dunha foxa da represión.

Individuo 1 e 2 desde E

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Individuo 3 e 4 desde E

Individuo 5 e 6 desde E

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Individuo 1 e 2 desde E

Non se escavou totalmente pola afección directa dos panteóns, e pola mesma razón, tampouco se procedeu á exhumación dos restos localizados.

Estos restos aparecen asociados a un depósito de coloración avermellada (**UE20**) moito máis suave e solto. Posiblemente este depósito forme parte do recheo da foxa identificada no sector 2. Neste depósito localizáronse restos metálicos (cravos) así como un total de 6 candados non asociados a ningún individuo concreto e un asociado ao individuo 2.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.3. Sector 3

O denominado sector 3 presentaba unhas dimensións iniciais de 2,15m (eixo N-S) por 1 m noi eixo E-W. Posteriormente, trala aparición de restos óseos amplíanse as súas dimensións. As dimensións finais foron de 2,15m (N-S) x 2m (E-W). A profundidade máxima acadada foi de 1.42cm

Localización do denominado sector 3

Como nos casos anteriores, comezouse coa retirada da capa vexetal, após destas labores iniciais, procedeuse a executar a escavación propiamente dita mediante a retirada do nivel máis superior de sedimento (**UE01**), un depósito de entre 5 e 8 cm de potencia de cor marrón escuro, orgánico, cunha textura de fracción fina, limosa, caracterizado por unha consistencia suave, unha textura lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Por debaixo deste nivel máis superior, identificouse un segundo depósito (**UE02**) no que se localizan restos óseos de varios individuos a nivel case superficial nun espazo reducido (58cm eixo N-Se 31cm no eixo W-E, presenta unha potencia de 13-20cm) posiblemente para a consecución de espazo para un novo enterramento, feito común nos cemiterios.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Esta evidencia denominouse como **Redución 01**, incluíndo nesta categoría aqueles restos que reúnen un número significativo de restos óseos, diferenciándose dos achados soltos e esporádicos. Redución de restos óseos na que se localiza un proxectil[4] de calibre 9mm. Unha vez localizada esta posible evidencia procedeuse a ampliar a área intervida dirección leste coa finalidade de poder rexistrala correctamente en planta.

Vista da denominada Redución 01 na UE02 do sector 3 desde N previo á ampliación

Detalle denominada Redución 01 e proxectil (en vermello)antes da ampliación

[4] Ver apartado materiais arqueolóxicos

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Vista da denominada Redución 01 trala ampliación desde W

Traballos de escavación

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Os restos óseos foron obxecto dunha primeira análise en campo por parte do antropólogo forense e trasladados ao laboratorio para unha análise máis detallada a fin de descartar ou confirmar a posibilidade de que algún dos restos puidera presentar evidencias de violencia ao atoparse un proxectil asociado.

Traballo en campo do antropólogo forense

Restos de cránio con elemento metálico asociado localizado na Redución 01

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Cránio localizado na Redución 01

Vista da UE02 trala retirada da Redución 01desde S

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Unha vez retirada a reducción01 prosíguese coa escavación da **UE02.** Unha vez retirada completamente localízase a denominada **UE03** depósito de matriz limo-arxilosa de cor amarelenta. Presenta textura adherente e plasticidade media-alta delimitando o que se interpretou nese momento como 2 posibles enterramentos ordinarios individuais.

Vista UE03 e enterramentos ordinarios desde W

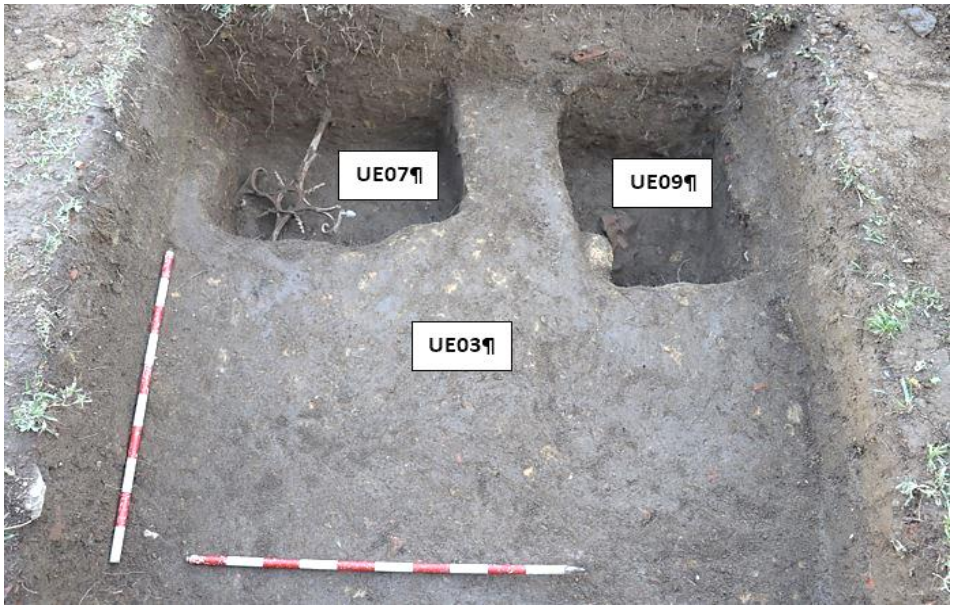

Vista xeral sector 3 desde W

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Procedeuse á escavación destes dous depósitos (**UE06** e **UE07**) confirmando que se trataba de enterramentos ordinarios en terra do antigo cemiterio, atopándose actualmente baleiros de restos óseos en posición primaria. A UE 07 presenta paredes rectas e unhas dimensións de 85 cm no eixo N-S e de 62 cm no E-W. O depósito que o reenche (UE06) non se esgotou completamente, mais rexístrase unha profundidade de 35 cm. Localízase unha cruz cedica e que con toda probabilidade se corresponde cunha tumba ordinaria xa en desuso. A UE 09 presenta aredes rectas, cunhas dimensións de 65 cm (N-S), 78 cm (E-W). O depósito que reenche (UE08) presenta unha profundidade de 40 cm (non se esgotou completamente). Localízase un fragmento de pelvis. Como no caso anterior trataríase dun enterramento ordinario actualmente en desuso.

Neste momento decídese retirar a UE03 nunha franxa de 1 m de ancho na zona W localizando outro nivel de enterramentos a 1,20cm da cota actual do terreo. Una vez definidos os límites superficiais de cada enterramento iníciase a exposición dos restos que albergan constatando que un deles corresponde sen lugar a dúbidas cun enterramento irregular.

Traballos de escavación

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Vista desde E do segundo nivel de enterramentos no sector 3

Foxa 1 sector 3:

A foxa **(UE25)** localizada a unha profundidade de 1,20 m con respecto a cota de uso actual do cemiterio, ten unhas dimensións visibles de 70 cm (N-S) e 50 cm (E-W) e orientación W-E estendéndose cara o corpo de nichos. O depósito que a reenche **(UE21)** caracterízase por unha tonalidade marrón escura e unha compactación media-baixa.

A exposición dos restos permitiu documentar a inhumacion de 3 individuos de maneira sincrónica (**Individuo 8,9 e 10**) (non descartando a posibilidade de que conteña un número superior) que adoptan posicións diferentes con distinta orientación. Os restos presentan unha disposición moi forzada, causada ao ser lanzados á foxa sen colocación posterior, proba inequívoca de que non se seguiu ningún protocolo ritual.

Non se escavou totalmente pola afección directa dos panteóns, e pola mesma razón, tampouco se procedeu á exhumación dos restos localizados.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Individuos localizados desde SE

Na zona NW da sondaxe localízase un enterramento **(UE26)** do que soamente se conservan restos de calzado e 5 metatarsos (**individuo 11**) así como restos de madeira que poderían corresponderse cunha caixa no depósito que a reenche (**UE24**). Cabe a posibilidade de que nesa fosa fora enterrado, nalgún momento sen determinar, un individuo cuxos restos foron posteriormente exhumados para depositalos noutra localización, quizais nalgún dos nichos da parte do cemiterio máis recentemente construída.

Individuo 11 e restos de madeira

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.4. Sector 4

O denominado sector 4 localízase na zona S do cemiterio. Presentando unhas dimensións de 2.80 m no eixo N-S x 1.90 no eixo E-W. A profundidade máxima acadada foi de-1.30m.

Localización do denominado sector 4

Como nos casos anteriores, comezouse coa retirada da capa vexetal, após destas labores iniciais, procedeuse a executar a escavación propiamente dita mediante a retirada do nivel máis superior de sedimento (**UE01**), un depósito de entre 5 e 8 cm de potencia de cor marrón escuro, orgánico, cunha textura de fracción fina, limosa, caracterizado por unha consistencia suave, unha textura lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Por debaixo deste nivel máis superior, identificouse un segundo depósito (**UE02)** Trátase dun depósito de entre 20-30 cm de potencia, constituído por un sedimento de tonalidade marrón escura e textura de fracción fina, lixeiramente adherente e lixeiramente plástico. Caracterízase pola presenza de restos óseos fragmentados e revoltos, mesturados con lixo (vidro, plástico) e material de construción.

Trala retirada deste depósito (UE02) localízase en planta a xa mencionada **UE03** localizada nos anteriores sectores e un depósito de

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

coloración marrón escura **(UE28)** que reenche unha interfacies irregular que se extende cara ó sector 5 **(UE29).**

*Vista en planta **UE03** e interfacies que a afecta **(UE29)** e depósito que a reenche **(UE28)** no sector 4 desde S*

Vista en planta **UE03** e interfacies que a afecta **(UE29)** e depósito que a reenche **(UE28)** no sector 5 desde E

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Trala retirada da UE028 e UE29 rexístrase en planta outro depósito (**UE05**) Depósito heteroxéneo de cor gris. Presenta unha composicón granulométrica fina e compactación media. Non se localizan materiais arqueolóxicos.

Unha vez retirada a UE05, localízase un nivel de enterramentos a 95cm da cota actual do terreo escavados na **UE18** (nivel de uso no momento das inhumacións). Una vez definidos os límites superficiais de cada enterramento iníciase a exposición dos restos que albergan constatando que un deles corresponde sen lugar a dúbidas cun enterramento irregular (foxa).

*Vista desde E improntas sector 3. Dereita **UE22**, esquerda **UE04***

Vista desde E individuos sector 4

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Foxa 1 sector 4

A foxa **(UE27)** localizada a unha profundidade de 1.30 m con respecto a cota de uso actual do cemiterio, ten unhas dimensións visibles de 60 cm (E-W) e 59 cm (N-S) e orientación W-E estendéndose cara o corpo de nichos. O depósito que a reenche **(UE04)** caracterízase por unha tonalidade marrón escura e unha compactación media-baixa.

A exposición dos restos do actual nivel do terreo, permitiu documentar a inhumacion dun individuo (**individuo 14**).Non se procedeu á exhumación dos restos localizados debido á afección directa da construción dos nichos sobre este xa que soamente son visible parte das extremidades inferiores.

Vista desde E individuos (14) sector 4

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Detalle calzado individuo 14

Foxa 2 sector 4:

A foxa **(UE23)** localizada a unha profundidade de -1.20cm con respecto a cota de uso actual do cemiterio, ten unhas dimensións visibles de 75 cm (E-W) e 26 cm (E-W) e orientación W-E estendéndose cara o W baixo o corpo de nichos e cara o pefil N. O depósito que a reenche (**UE22**) caracterízase por unha tonalidade marrón escura e unha compactación media-baixa.

A exposición dos restos permitiu documentar a inhumacion de 2 individuos de maneira sincrónica (**Individuo 12 e 13**) (non descartando a posibilidade de que conteña un número superior). Os restos, a pesares de presentar a mesma orientación (W-E) presentan unha disposición moi forzada, causada ao ser lanzados á foxa sen colocación posterior, proba inequívoca de que non se seguiu ningún protocolo ritual.

Non se escavou totalmente pola afección directa dos panteóns, e pola mesma razón, tampouco se procedeu á exhumación dos restos localizados.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Detalle individuo 12 e 13. O individuo 12 conserva suelas

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.5. Sector 5

O denominado sector 5 localízase na zona SW do cemiterio. A profundidade máxima acadada foi de -83cm.

Localización do denominado sector 5

Esquerda: sector 5 desde SW. Dereita: sector5 desde NW

Trala retirada do nivel máis superficial (actual nivel de uso) configurado por unha planchada de formigón **(UE10)** localízanse os restos dun lousado conformado por lousas de xisto diverso tamaño **(UE11)**.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Traballos de retirada UE10. Nivel de formigón (actual nivel de uso)

UE11. Lousado á vista trala retirada do nivel de formigón desde N

Trala retirada dos restos de lousado **(UE11)** localízase en planta un depósito de características semellantes á **UE02** localizada no resto dos

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

sectores e na que se localizan fragmentos de restos óseos en posición secundaria nesturados con material de construción e lixo.

UE02 desde S

A UE 02 atópase cortada pola **UE13**, interfacies da instalación da acometida de pluviais **(UE12)**, conformada por unha tubería de PVC que atravesa o sector con orientación SE-NW e dúas arquetas de ladrillo.

Vista desde N acometida de pluviais (UE12)

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Trala retirada da **UE02** documéntase a xa mencionada **UE03,** na que se recupera unha ficha de asistencia ao catecismo (Sigla FCOV2024.03/01) e un depósito de coloración marrón escura (**UE28**) que reenche unha interfacies irregular que se extende cara ao sector 4 (**UE29**).

Así mesmo documéntanse as cimentacións dos corpos de nichos que se atopan nos límites do sector.

UE14. *Corpo de nichos límite E sector 5*

Vista en planta **UE03** e interfacies que a afecta (**UE29**) e depósito que a reenche (**UE28**) no sector 5 desde E

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Trala retirada da **UE28 e UE29,** e constatando que se trata dunha interfacies de cronoloxía recente e realacionada coas modificacións operadas na zona nos últimos anos decídese escavar a **UE03**, depósito que nesta zona conta cunha potencia de 30cm. Trala súa retirada e por cuestións de seguridade e de estabilidade dos corpos de nichos situados nos límites do sector, que xa se atopaban a nivel de cimentación, decidiuse dar por finalizada a escavación nesta área sen localizar nin documentar evidencia algunha de inhumacións. A profundidade máxima acadada foi de -83 cm con respecto á cota actual do terreo.

Perfil estratigráfico zona SE do sector 5

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

***UE108**. Corpo de nichos límite N sector 5*

***UE109**. Muro de peche perimetral W do cemiterio*

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.6. Secuencia estratigráfica da área intervida

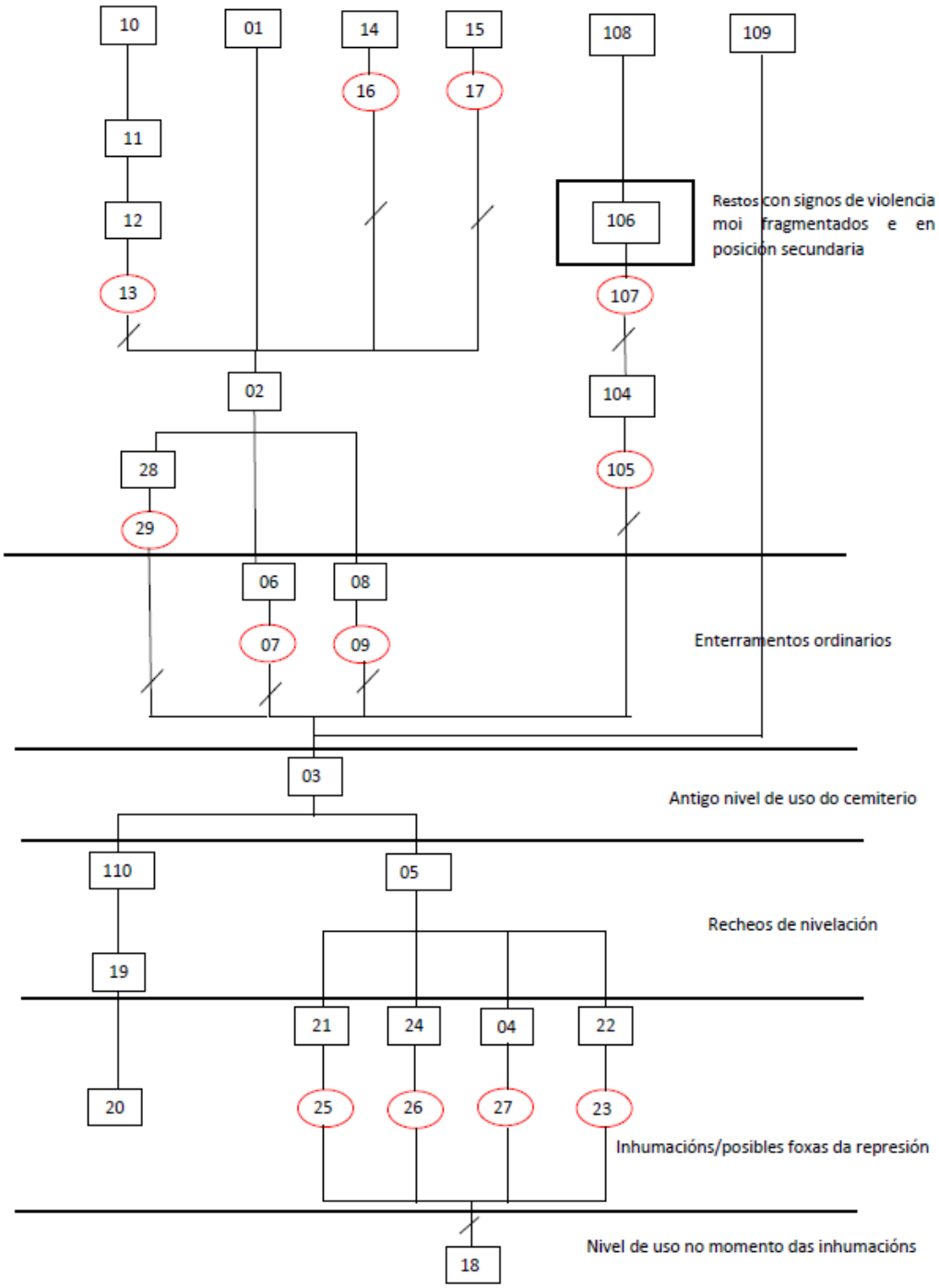

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.7. Tapado das sondaxes

Finalizados os traballos de escavación procedeuse ao tapado manual das sondaxes e restitución do camposanto ao seu estado orixinal. Así mesmo, no denominado sector 5 repúxose a zona formigonada e as arquetas e desaugues.

Xa que os restos localizados non foron exhumados estos protexéronse con malla de xeotextil e procedeuse ao seu tapado co propio sedimento da escavación.

Protección dos restos localizados con xeotextil e tapado co propio sedimento

Protección dos restos localizados con xeotextil e tapado co propio sedimento

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Reposición do camposanto ao seu estado orixinal

Reposición do denominado sector 5 ao seu estado orixinal

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8. Restos óseos[5]

12.8.1. Redución 01

Vista Redución 01 en UE02 (Sector 3)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563630.471; Y: 4822760.763

Inhumación secundaria colectiva en nivel superficial. Entre os obxectos asociados destaca un proxectil de 9mm.

Proxectil de calibre 9mm recuperado da Redución 01

[5] Neste apartado descríbense os datos recollidos pola equipa arqueolóxica en campo.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.2. Individuo 1

Detalle individuo 1 (Sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563630.978; Y: 4822764.889

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Polo grosor dos ósos probablemente sexa un varón adulto.

Posición en decúbito supino. Orientación W-E. Consérvanse ambas extremidades inferiores (parte distal de tibia, peroné e pé). 23cm do calcáreo aos metatarses (pé dereito). 26 cm do calcáreo ás falanxes (pé esquerdo).

O individuo 1 presenta elementos metálicos á altura dos nocellos (zona distal de tibia e peroné).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Detalle elementos metálicos localizados nas extremidades inferiores do individuo 1

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.3. Individuo 2

Detalle individuo 2 (sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.123; Y: 4822765.572

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Polo grosor dos ósos probablemente sexa un varón adulto.

Consérvanse unicamente os pés e a tibia esquerda. Posición en decúbito supino. Orientación W-E.

Destaca por conservar un candado asociado ás extremidades inferiores e suelas de caucho cor vermello tella.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Detalle candado asociado ao individuo 2 (FCOV2024.20/11)

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.4. Individuo 3

Detalle individuo 3 (sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.310; Y: 4822766.732

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores

Consérvase unicamente o cráneo fragmentado. Posición en decúbito supino. Orientación E-W. Debido á fragmentación dos restos non é posible sexalo. O detector de metales mostra que hai un metal non ferroso no seu interior.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.5. Individuo 4

Detalle individuo 4 (Sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.652; Y: 4822767.500

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores.

Consérvanse dúas botas de coiro con tacón. Non se observan ósos á vista. A bota do pé dereito mide 28 cm. Orientación W-E e posición decúbito supino.

Detalle suela de zapato individuo 4 (pé dereito)

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.6. Individuo 5

Detalle individuo 5 (sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.795; Y: 4822768.197; Z: 78.597

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Polo grosor dos ósos probablemente sexa un varón adulto.

Consérvanse os pés e as suelas dos zapatos. Medidas observables do calcáreo ás falanxes 22cm (pé dereito), 21 cm (pé esquerdo).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.7. Individuo 6

Detalle individuo 6 (sector 2)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.720; Y: 4822768.927; Z: 78.526

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Consérvase o pé dereito. Unicamente o cuneiforme e cuboides ademais do segundo, terceiro e cuarto metatarsos.

A posición indicaría que se atoparía en decúbito supino con orientación W-E.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.8. Individuo 7

Detalle individuo 7 (sector 7)

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563631.939; Y: 4822769.704; Z: 78.549

Unicamente se conservan dúas suelas de caucho cor vermello tella de cor vermello, e algun óso asociado a elas.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.9. Individuo 8

Detalle individuo 8(sector 3) desde SE

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563629.103; Y: 4822759.015

Trátase dun enterramento colectivo primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Obsérvanse as extremidades inferiores. En concreto tibia e peroné e pés de ambas pernas. Posición en decúbito supino e orientación W-E. Poderia tratarse dun individuo adulto xa que presenta epífisis proximales e distales fusionadas e posible sexo masculino. Consérvase suela de ambos zapatos de caucho.

Detalle pé esquerdo e suela conservada do individuo 8

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.10. Individuo 9

Detalle individuo 9 baixo individuo 8 (sector 3) desde SW

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563629.103; Y: 4822759.015

Trátase dun enterramento colectivo primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Atopase en posición decúbito prono baixo o individuo 2. Soamente se pode constatar que se conserva o cranio (baixo pé esquerdo do individuo 8), costelas e vértebras. Baixo as costelas consérvanse restos de textil dalgunha prenda escura.

Detalle costelas e restos de textil do individuo 9 baixo individuo 8 desde W

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.11. Individuo 10

Detalle individuo 10 desde xxx (sector 3) desde S

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563629.103; Y: 4822759.015; Z: 79.028

Trátase dun enterramento colectivo primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Consérvase o cránio e parte do brazo esquerdo en posición flexionada. O máis probable é que se atopara en posición decubito prono.

Sen obxectos asociados

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.12. Individuo 11

Detalle individuo 11 (sector 3)

Soamente se conservan 5 metatarsos de un dos pés. Consérvanse restos de madeira posiblemente pertencente ao cadaleito. Do mesmo xeito consérvase unicamente os restos do zapato do pé esquerdo.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.13. Individuo 12

Detalle individuo 12 (Sector 4) desde NW

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563629.103; Y: 4822759.015

Trátase dun enterramento colectivo primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Obsérvanse as extremidades inferiores, en concreto tibia, peroné e epífisis distales de fémur de ambas pernas, así coma os pés. Orientación W-E.

Posición decúbito supino coas pernas entrecruzadas. Posiblemente estariamos ante un varón adulto xa que presenta epífisis fusionadas e sexo masculino dada a pouca gracilidade dos ósos.

Os pés atópanse dentro de zapatos dos que se conservan as suelas de caucho cor vermello tella. Medidas tibia: 38cm.

Obxetos: restos de calzado

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.14. Individuo 13

Detalle individuo 13 (Sector 4) desde NW

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563629.103; Y: 4822759.015

Trátase dun enterramento colectivo primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Obsérvanse as extremidades inferiores, en concreto tibia, peroné e epífisis distales de fémur de ambas pernas, así coma os pés. Orientación W-E.

Posición decúbito supino coas pernas entrecruzadas. Posiblemente estariamos ante un varón adulto xa que presenta epífisis fusionadas e sexo masculino dada a pouca gracilidade dos ósos.

Atópase ao lado esquerdo do individuo 12. Obsérvase conservada a extremidade inferior dereita (tibia, peroné e parte distal do fémur). Medidas tibia: 35cm

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

12.8.15. Individuo 14

Detalle individuo 14 desde E

Coordenadas UTM ETRS 89 huso 29

X: 563628.615; Y: 4822757.440

Trátase dun enterramento primario, pois está na posición orixinal na que foi depositado, sen alteracións posteriores. Obsérvanse as extremidades inferiores, en concreto tibia, peroné e a parte distal do fémur. Tamén se conservan ambos pés introducidos en botas.

Posición decúbito supino con orientación W-E-. Posiblemente estariamos ante un varón adulto xa que presenta epífisis fusionadas e sexo masculino dada a pouca gracilidade dos ósos.

Medidas: tibia dereita 37cm; tibia esquerda 37cm.

Obxectos: restos de calzado

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

13. Material arqueolóxico

O material arqueolóxico atopado durante a intervención foi vinculado á UE de localización e posteriormente lavado, siglado e inventariado, para posteriormente depositalo no museo que a Administración considerou oportuno, neste caso no Museo de San Antón de A Coruña . A sigla foi: **FCOV2024. UE/01** (Foxa cemiterio O Val Ano 2024.número de UE/ número de peza). Realizouse unha base de datos de materiais, en formato Excel, no que se inclúe a sigla de cada fragmento, o material no que está realizado e súa tipoloxía, ademais de outros datos que poidan resultar de interese para a súa mellor identificación e contextualización.

Entre os restos materiais recuperados destacan os seguintes:

Ficha de asistencia ao catecismo. Trátase dunha ficha que se distribuía entre os nenos que asistían ao catecismo nas parroquias. No anverso aparece a imaxe do Sagrado Corazón coa lenda "Dejad que los niños vengan a mí". No reverso aparece "Catecismo parroquial SHI" rodeando á cifra "1". Eran entregadas aos nenos polo seu comportamento ou polas respostas acertadas e para loitar contra o absentismo no catecismo. O seu uso foi habitual en diferentes diócese durante a primeira metade do século XX.

Sigla FCOV2024.03/01

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Candados posiblemente de cadaleitos[6]

Candado asociado ao individuo 2. Sigla FCOV2024.20/11

Candados localizados no depósito de colamatación da foxa no sector 2 (UE20)

[6] Paralelos documentados en Jesús Román Román Ana Durán Jerez (2022) LAS FOSAS DEL FRANQUISMO EN EL CEMENTERIO DE MARCHENA (SEVILLA).

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Galón ou aplique decorativo

FCOV2024.20/13

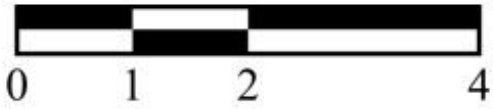

Elemento recuperado da criba do sedimento procedente da UE20

Fibela de cinturón

FCOV2024.20/12

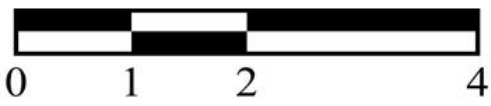

Fibela recuperada da UE20, posiblemente asociado ao individuo 7

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Elementos metálicos indeterminados

Elementos metálicos recuperados da UE20, posiblemente asociados ao individuo 7

Proxectil 9mm

Proxectil 9mm recuperado na redución 01 na UE02 (FCOV2024.02/02)

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Presenta marcas de estriado polo que o proxectil foi disparado, debido ao seu estado este impactou contra texido brando. Trátase dunha munición empregada en arma curta tanto pola Garda Civil como polo exército.

Material cerámico

No transcurso dos traballos realizados tamén foron documentados diversos materiais arqueolóxicos, asociados ás diferentes UEs documentadas. O material cerámico recuperado correspóndese con fragmentos de cerámica tradicional vidrada e un fragmento de louza con posible selo de fábrica Pickman de cronoloxías contemporáneas. O material cerámico foi recuperado da UE01, UE18 e UE28.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Cacharro recuperado da UE01

Os restos óseos ou obxectos de índole persoal identificados entregaránselle ás familiares das persoas enterradas na foxa, xa que este tipo de restos non poden ser considerados como bens do patrimonio arqueolóxico dado que este tipo de restos pertencen ao dominio público e a Lei 52/2007, de 26 de decembro, pola que se recoñecen e amplían os dereitos e se establecen medidas en favor os que padeceron persecución ou violencia durante a Guerra Civil e a Ditadura, o destino dos restos humanos é a súa recuperación polos descendentes directos das persoas asasinadas, a súa identificación e eventual traslado a outro lugar ou a inhumación no cemiterio correspondente ao termo municipal no que se atoparan.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

14. Valoración e conclusións

Entre os días 4 e 15 de novembro de 2024 executouse a actuación denominada **Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)** autorizada mediante a resolución da DXPC con data 1 de outubro de 2024 (CT 102A 2024/530-0).

Con esta intervención realizada dentro do marco do Convenio de colaboración entre a Vicepresidencia Segunda, Consellería de Presidencia, Xustiza e Deportes, a Consellería de Cultura, Educación, Formación Profesional e Universidade da Xunta de Galicia e Universidade de Santiago de Compostela para a realización de actuacións dentro do Plan Cuadrienal 2021/2024 de Memoria Democrática en Galicia 2024, os restos de polo menos 52 vítimas (segundo os datos que manexan o equipo de investigación HISTAGRA) da represión franquista

En base aos datos obtidos durante a campaña anterior (2023-2024[7]) propúxose a escavación dun total de 29,3m^2. A intervención circunscribiuse á área perimetral dos nichos sitos ao W do cemiterio cunha anchura de 1 m dando un resultado positivo en canto aos obxectivos concretos do proxecto permitindo localizar e delimitar parcialmente enterramentos ou foxas clandestinas. Ao mesmo tempo a intervención permitiu constatar a afección directa do corpo de nichos, feito que impediu a exhumación dos restos.

Realizada a intervención, esta confirma a existencia de **dous enterramento colectivos sincrónicos** (sector 3 con canto menos 3 individuos e sector 4 con canto menos 2 individuos). Por outra banda, no sector 4 localízase **un enterramento individual** (individuo 14) e no sector 3 os restos doutro

[7] Proxecto de intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha fosa común con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val, Narón (A Coruña). CT 102A 2023/797-0

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

enterramento posiblemente individual (individuo 11, do que soamente se localizan restos de calzado e 5 metatarsos). No sector 2 localízanse **7 individuos** que puideran pertencer a un mesmo enterramento tipo foxa.

A disposición dos corpos no **sector 3 e 4** mostra a mescolanza de membros, con total ausencia de orde e organización, consecuencia de deixar caer os corpos aleatoriamente. Neste caso podemos afirmar que estamos ante foxas que acollen a inhumación clandestina construída ex profeso para este fin. presentando unha secuencia deposicional que reflicte un só momento, sen constatar hiatos temporais entre as vítimas, mostrando unha clara sincronía entre os corpos.

No caso da inhumación individual do **sector 4** (individuo 13) podería corresponderse con enterramientos irregulares se ben no momento actual da investigación non se pode constatar, o mesmo acontece co individuo 11. Neste último caso cabe a posibilidade de que fora enterrado, nalgún momento sen determinar, un individuo cuxos restos foron posteriormente exhumados para depositalos noutra localización, quizais nalgún dos nichos da parte do cemiterio máis recentemente construída.

No tocante ao **sector 2,** localizáronse 7 individuos que atendendo á disposición dos restos poderían presentan indicios como mínimo dun enterro non tradicional.

Os datos da intervención arqueolóxica permiten ubicar a situación das foxas no cemiterio de O Val debaixo dos nichos que se sitúan na zona W do cemiterio. Ao mesmo tempo, os resultados permítenos falar de que estamos ante un espazo no que presumiblemente se atoparían **varias foxas de que responden tanto a momentos temporais como a dinámicas de enterramento**

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

diferentes. Hai que ter en conta que estariamos falando de 52 vítimas asasinadas en 7 datas diferentes e sendo grupos de diferentes tamaños[8].

Non se realizou a exhumación dos restos óseos nin se chegou ao rexistro compleo de todas as foxas que poden existir no cemiterio debido á propia situación das mesmas. Con toda probabilidade quedarían varias foxas debaixo dos bloques de nichos construidos a mediados do S.XX. É por esto que se fai necesario establecer unha serie de cautelas con vistas ás posibles remodelacións que puideran efectuarse nun futuro.

Asinado: Oria Ferreiro Diz

Santiago de Compostela 25.02.2025

[8] Ver informe histórico

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

15. Bibliorafía

Cobas Fernández, M. I., & Prieto Martínez, M. P. (1998). Criterios y Convenciones para la Gestión y el Tratamiento de la Cultura Material Mueble. In CAPA 7. Universidade de Santiago de Compostela. https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2

Etxeberria, F. (2020). Las exhumaciones de la Guerra Civil y la dictadura franquista 2000-2019. Estado actual y recomendaciones de futuro. Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática.

Harris, E. C. (1991). Principios de Estratigrafía Arqueológica. Editorial Crítica.

Parcero Oubiña, C., Blanco Rotea, R., & Méndez Fernández, F. (1999). El registro de la información en intervenciones arqueológicas. CAPA: Cadernos de Arqueoloxía e Patrimonio, 9, 1–75. https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2189791&orden=96554&info=link

Renfrew, C., & Bahn, P. (2007). Arqueología. Teorías, métodos y práctica. Akal.

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

16. Documentación anexa e certificados

16.1. Prevención e riscos laborais

Taprega
PREVENCIÓN DE RIESGOS

CERTIFICADOS

En A Coruña, a 23 de enero de 2025

TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS SL con CIF: B36926640 con acreditación definitiva según resolución de 25 de abril de 2003 y nº de expediente AS840A2003/21-O de la Consellería de Asuntos Sociais, Emprego e Relacións Laborais da Xunta de Galicia, con domicilio social en Calle Pasteur 30 - 1º 15008 - A Coruña.

CERTIFICA:

Que la empresa **TEMPOS ARQUEÓLOGOS SL** CIF nº: **B70608948** con domicilio fiscal ARQUITECTO DOMINGO A. DE ANDRADE 12, BAJO 15704 Santiago De Compostela Santiago de Compostela (Coruña, A), tiene concertado el servicio de prevención de riesgos laborales con **TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS SL** entidad especializada ajena a la empresa según se artícula en el artículo 30.1 de la Ley 31/1995 de Prevención de Riesgos Laborales y en el artículo 10 del Real Decreto 39/1997 Reglamento de los Servicios de Prevención

Dicho concierto está en vigor para las siguientes especialidades:

- SEGURIDAD EN EL TRABAJO.
- HIGIENE INDUSTRIAL.
- ERGONOMÍA / PSICOSOCIOLOGÍA APLICADA.

Con fecha **23-01-2025** y con duración hasta el **22-01-2026**

- MEDICINA DEL TRABAJO.

Con fecha **23-01-2025** y con duración hasta el **22-01-2026**

Encontrándose al corriente de todos los pagos derivados de estos contratos hasta 22-01-2026

Taprega

Fernando Fernández Dobao
Director General
TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS SL
DNI: 76573246J a fecha 23 de enero de 2025

TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS SL. Inscrita en el Registro Mercantil de Pontevedra, en el Tomo 2.881, del Archivo, Sección General, al folio 120, hoja nº PO-33.485, inscripción 1ª. C.I.F.: B-36926640. Servicio de Prevención Ajeno acreditado según Nº de expediente AS840A2003/21-O de la Consellería de Asuntos Sociais, Emprego e Relacións Laborais da Comunidade Galicia.

A CORUÑA - LUGO - MADRID - PONTEVEDRA - SANTIAGO - NARÓN - OURENSE - VIGO / Tlfno. 902 210 201 / e-mail: taprega@taprega.com / web: www.taprega.com

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

CERTIFICADO DE FORMACIÓN

(Ley 32/2006, de 18 de octubre, reguladora de la subcontratación en el sector de la construcción y Real Decreto 1109/2007, de 24 de octubre, por el que se desarrolla la Ley 32/2006, de 18 de octubre, reguladora de la subcontratación en el sector de la construcción)

Nombre o razón social		Fecha del certificado
TEMPOS ARQUEÓLOGOS SL		06/02/2020
NIF	C.C.C.	
B70608948	0111 15 123803092	

La empresa arriba indicada declara que cuenta con personas que, conforme a su plan de prevención, ejercen funciones de dirección y han recibido la formación necesaria, de conformidad con lo previsto en el artículo 12.4 del Real Decreto 1109/2007, de 24 de agosto.

Asimismo, TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS, S.L. certifica que los trabajadores que prestan servicios para la empresa en obras de construcción han recibido formación específica en materia de prevención de riesgos laborales.

Firma y sello de la empresa o de su representante	Firma y sello de la organización preventiva o de su representante
Firmado por 33300568H MARIO CESAR (R: B70608948) el día 07/02/2020 con un certificado emitido por AC Representación	Taprega TAPREGA PREVENCIÓN DE RIESGOS, S.L. CIF: B36926535 Nº Acred. AS840A2003/21-4 c/ Pasteur, 30 – 1º 15008 A CORUNA Tno. 902 21 02 01 fax: 981 13 85 62

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

HISCOX

Hiscox, S.A., Sucursal en España
Calle Miguel Ángel, 11, 4ª planta 28010 Madrid
C.I.F.: W0186588I, inscrita en el Registro Mercantil de Madrid, tomo 37388, folio 160, hoja M 666589 y en el registro de entidades aseguradoras de la DGSFP con la Clave E231.

CERTIFICADO DE SEGURO

Este Certificado representa a la Póliza y sirve de constancia de la cobertura del riesgo sujeto a los términos y condiciones establecidas en la misma.

HISCOX, S.A., SUCURSAL EN ESPAÑA CERTIFICA

que TEMPOS ARQUEOLOGOS S.L., con CIF/NIF B70608948y con domicilio en CL DOMINGO A. DE ANDRADE 12,, Santiago de Compostela., C.P. 15704, tiene contratada una póliza cuyos datos se detallan abajo:

PÓLIZA Nº:	HD IP6 3568841.
TOMADOR:	TEMPOS ARQUEOLOGOS S.L.

ACTIVIDAD PROFESIONAL CUBIERTA:
Arqueólogos: OTRAS PROFESIONES

ÁMBITO DE COBERTURA:

A) RESPONSABILIDAD CIVIL PROFESIONAL
B) RESPONSABILIDAD CIVIL GENERAL

PERIODO DE COBERTURA: De 05/06/2024 hasta 04/06/2025

CONDICIONES DE COBERTURA Y FRANQUICIA:

El límite agregado abajo indicado es el importe máximo aplicable para el conjunto de lo(s) módulo(s): A y B

Límite Agregado: € 1.000.000 por periodo de seguro

A RESPONSABILIDAD CIVIL PROFESIONAL
- Límite: € 1.000.000 por reclamación y periodo de seguro
- Franquicia: € 300 por reclamación
- Sublímite de Infidelidad de empleados: € 150.000 por reclamación y periodo de seguro

B RESPONSABILIDAD CIVIL GENERAL

1 Responsabilidad Civil General
- Límite: € 1.000.000 por siniestro y periodo de seguro
- Franquicia: € 300 por siniestro
- Sublímite de Vehículos o efectos personales de empleados o visitantes: € 300.000 por siniestro y periodo de seguro

2 Responsabilidad Civil Patronal
- Límite: € 1.000.000 por siniestro y periodo de seguro
- Franquicia: € 300 por siniestro
- Sublímite de : € 450.000 por víctima

3 Responsabilidad Civil Producto
- Límite: € 1.000.000 por siniestro y periodo de seguro
- Franquicia: € 300 por siniestro

4 Responsabilidad Civil Cruzada
- Límite: € 1.000.000 por siniestro y periodo de seguro

- Franquicia: € 300 por siniestro

Se hace constar que la póliza de referencia se encuentra al corriente de pago para toda la anualidad, de 05/06/2024 hasta 04/06/2025

David Hesas
Director General - Country Manager
Hiscox España

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

16.2. Rexistro de empresas acreditadas

REGISTRO DE EMPRESAS ACREDITADAS SECTOR DE LA CONSTRUCCIÓN
(Ley 32/2006, de 18 de octubre)

CERTIFICADO DE INSCRIPCIÓN

DATOS DE LA SOLICITUD

Nombre y apellidos	Nº Identificador	Fecha de la solicitud
MARIO CESAR VILA	NIF 33300568H	13/02/2020

En representación de (si procede):

Nombre o razón social	Nº Identificador

LA AUTORIDAD LABORAL DE **GALICIA**

CERTIFICA:

Que, según los datos obrantes en el Registro de Empresas Acreditadas, la empresa cuyos datos se indican a continuación figura inscrita en el Registro de **GALICIA desde el 13/02/2020**

Nombre o razón social	Nº Inscripción REA
TEMPOS ARQUEOLOGOS SL	11/15/0026323

Domicilio: ARQUITECTO DOMINGO A DE ANDRADE 12 bajo

Localidad	Provincia	País
SANTIAGO DE COMPOSTELA	A CORUÑA	ESPAÑA

Nº Identificador	Código de Cotización Principal	CNAE
CIF B70608948	15123803092	74 - Otras actividades profesionales, científicas y técn

De acuerdo con el artículo 6 del Real Decreto 1109/2007, de 24 de agosto, por el que se desarrolla la Ley 32/2006, de 18 de octubre, reguladora de la subcontratación en el Sector de la Construcción:

- La inscripción en el Registro es única, tiene validez en todo el territorio nacional y permite a las empresas incluidas en el mismo intervenir en la subcontratación en el sector de la construcción como contratistas o subcontratistas.
- Cuando la empresa comitente obtenga certificación relativa a la inscripción en el Registro de una empresa subcontratista, se entenderá que ha cumplido con su deber de vigilar el cumplimiento por dicha empresa subcontratista de las obligaciones establecidas en el artículo 4, apartados 1 y 2, de la Ley 32/2006, de 18 de octubre. En tal caso, la empresa comitente quedará exonerada durante la vigencia del contrato y para una sola obra de construcción de la responsabilidad prevista en el artículo 7.2 de la citada Ley para el supuesto de incumplimiento por dicho subcontratista de las obligaciones de acreditación y registro.
- Lo indicado en el párrafo anterior se entiende sin perjuicio de las obligaciones y responsabilidades establecidas en otras disposiciones sociales. En todo caso será exigible la responsabilidad establecida en los artículos 42 y 43 del Estatuto de los Trabajadores cuando se den los supuestos previstos en el mismo.
- La certificación prevista en este artículo deberá haber sido solicitada dentro del mes anterior al inicio de la ejecución del contrato, será emitida por el órgano competente en el plazo máximo de diez días naturales desde la recepción de la solicitud y tendrá efectos con independencia de la situación registral posterior de la empresa afectada.

Y para que conste a los expresados efectos, se expide la presente el 13 de febrero de 2020

Nota: La autenticidad y validez de este certificado deberá ser comprobada por el destinatario accediendo a la página web del sistema REA (https://expinterweb.mitramiss.gob.es/rea) por la opción "Consulta de certificados emitidos" para que surta en cada caso los efectos previstos por el ordenamiento jurídico. Para ello deberá utilizarse el siguiente Nº de Localizador 139464103318506363.

CSV : REA-f7ad-ad44-decc-ca9f-9ddb-4f77-d9e2-6c55
DIRECCIÓN DE VALIDACIÓN : https://sede.administracion.gob.es/pagSedeFront/servicios/consultaCSV.htm
FIRMANTE(1) : SELLO ELECTRONICO PARA LA ACTUACION AUTOMATIZADA DEL MINISTERIO DE TRABAJO MIGRACIONES Y SEGURIDAD SOCIAL | FECHA : 13/02/2020 15:13 | NOTAS : F

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

16.3. Calidade

AENOR Confía

Certificado del
Sistema de Gestión de la Calidad

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

ER-0670/2017

AENOR certifica que la organización

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.

dispone de un sistema de gestión de la calidad conforme con la Norma UNE-EN ISO 9001:2015

para las actividades Elaboración y ejecución de proyectos sobre bienes materiales pertenecientes al patrimonio cultural.

que se realizan en RÚA ARQUITECTO DOMINGO A. DE ANDRADE, 12, BAJO IZQUIERDA. 15704. SANTIAGO DE COMPOSTELA (A CORUÑA)

Primera Emisión: 2017-12-22
Última Emisión: 2023-12-22

Expiración: 2026-12-22

Rafael GARCÍA MEIRO
CEO

Original Electrónico

IAF ENAC IQNET

AENOR INTERNACIONAL S.A.U.
Génova, 6. 28004 Madrid. España
Tel. (+34) 91 432 60 00.- www.aenor.com

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

IQNET

Building trust together.

Certificate

AENOR has issued an IQNET recognized certificate that the organization:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.

OFICINAS:
RÚA ARQUITECTO DOMINGO A. DE ANDRADE, 12 BAJO IZQUIERDA
15704 - SANTIAGO DE COMPOSTELA
(A CORUÑA)

has implemented and maintains a/an
Quality Management System

for the following scope:
Elaboration and execution of projects on cultural heritage.
which fulfils the requirements of the following standard

ISO 9001:2015

First issued on: 2017-12-22 Last issued: 2023-12-22 Validity date: 2026-12-22

Registration Number: **ES-0670/2017**

Alex Stoichitoiu
President of IQNET

Rafael GARCÍA MEIRO
CEO

AENOR Confía

This attestation is directly linked to the IQNET Member's original certificate and shall not be used as a stand-alone document.

IQNET Members*:
AENOR Spain **AFNOR Certification** France **APCER** Portugal **CCC** Cyprus **CISQ** Italy **CQC** China **CQM** China **CQS** Czech Republic **Cro Cert** Croatia **DQS Holding GmbH** Germany **EAGLE Certification Group** USA **FCAV** Brazil **FONDONORMA** Venezuela **ICONTEC** Colombia **ICS** Bosnia and Herzegovina **Inspecta Sertifiointi Oy** Finland **INTECO** Costa Rica **IRAM** Argentina **JQA** Japan **KFQ** Korea **LSQA** Uruguay **MIRTEC** Greece **MSZT** Hungary **Nemko AS** Norway **NSAI** Ireland **NYCE-SIGE** Mexico **PCBC** Poland **Quality Austria** Austria **SII** Israel **SIQ** Slovenia **SIRIM QAS International** Malaysia **SQS** Switzerland **SRAC** Romania **TSE** Türkiye **YUQS** Serbia

* The list of IQNET Members is valid at the time of issue of this certificate. Updated information is available under www.iqnet-certification.com

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Achilles

Certificado de membresía

Por la presente se certifica que

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.

está inscrito como proveedor de
Achilles Network

ID de Achilles: 00071763
Fecha de vencimiento: 16 marzo 2025

Dr. Paul Stanley
Chief Executive Officer
Achilles

Achilles Network MEMBER

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

IQNET

Building trust together.

Certificate

AENOR has issued an IQNET recognized certificate that the organization:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.

OFICINAS:
RÚA ARQUITECTO DOMINGO A. DE ANDRADE, 12 BAJO IZQUIERDA
15704 - SANTIAGO DE COMPOSTELA
(A CORUÑA)

has implemented and maintains a/an
Quality Management System

for the following scope:
Elaboration and execution of projects on cultural heritage.

which fulfils the requirements of the following standard

ISO 9001:2015

First issued on: 2017-12-22 Last issued: 2023-12-22 Validity date: 2026-12-22

Registration Number: **ES-0670/2017**

Alex Stoichitoiu
President of IQNET

Rafael GARCÍA MEIRO
CEO

AENOR Confía

This attestation is directly linked to the IQNET Member's original certificate and shall not be used as a stand-alone document.

IQNET Members*:
AENOR Spain **AFNOR Certification** France **APCER** Portugal **CCC** Cyprus **CISQ** Italy **CQC** China **CQM** China **CQS** Czech Republic **Cro Cert** Croatia **DQS Holding GmbH** Germany **EAGLE Certification Group** USA **FCAV** Brazil **FONDONORMA** Venezuela **ICONTEC** Colombia **ICS** Bosnia and Herzegovina **Inspecta Sertifiointi Oy** Finland **INTECO** Costa Rica **IRAM** Argentina **JQA** Japan **KFQ** Korea **LSQA** Uruguay **MIRTEC** Greece **MSZT** Hungary **Nemko AS** Norway **NSAI** Ireland **NYCE-SIGE** Mexico **PCBC** Poland **Quality Austria** Austria **SII** Israel **SIQ** Slovenia **SIRIM QAS International** Malaysia **SQS** Switzerland **SRAC** Romania **TSE** Türkiye **YUQS** Serbia

* The list of IQNET Members is valid at the time of issue of this certificate. Updated information is available under www.iqnet-certification.com

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

16.4. Protección de datos

MILLENNIUM
PROTECCIÓN DE DATOS

ENTIDAD ESPECIALIZADA EN CUMPLIMIENTO NORMATIVO

· INFORMACIÓN EN MATERIA DE PROTECCIÓN DE DATOS ·

Ley Orgánica 3/2018 de 5 de diciembre de Protección de Datos de Carácter Personal y Garantía de los Derechos Digitales (LOPD-GDD), y Reglamento General de Protección de Datos (UE) 2016/679 (RGPD)

Millennium Protección de Datos, como entidad especializada en el cumplimiento normativo en materia de protección de datos, presta sus servicios de consultoría y adecuación a la LOPD-GDD y RGPD e informa de que, durante la vigencia del presente documento, la entidad:

TEMPOS ARQUEOLOGOS, S.L.

dispone de los documentos necesarios para cumplir con las obligaciones y derechos regulados en la Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre de Protección de Datos de Carácter Personal y Garantía de los Derechos Digitales (LOPD-GDD) y en el Reglamento General de Protección de Datos 2016/679 (RGPD), y que ha implementado las medidas de índole técnicas y organizativas que garantizan la seguridad de los datos personales tratados.

Director
Millennium Protección de Datos

VIGENCIA DEL DOCUMENTO FEBRERO 2025

info@millennium.gal · 981 115 922 · www.millennium.gal

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

16.5. Outros certificados

GOBIERNO DE ESPAÑA MINISTERIO DE INCLUSIÓN, SEGURIDAD SOCIAL Y MIGRACIONES

SECRETARÍA DE ESTADO DE LA SEGURIDAD SOCIAL Y PENSIONES
TESORERÍA GENERAL DE LA SEGURIDAD SOCIAL

CERTIFICADO DE ESTAR AL CORRIENTE EN EL CUMPLIMIENTO DE LAS OBLIGACIONES DE SEGURIDAD SOCIAL

Presentada solicitud de certificado acreditativo de estar al corriente en el cumplimiento de las obligaciones de Seguridad Social correspondiente a TEMPOS ARQUEOLOGOS SL , con NIF 0B70608948 .

La Tesorería General de la Seguridad Social

CERTIFICA: Que conforme a los datos que obran en la Tesorería General de la Seguridad Social, el solicitante arriba referenciado se encuentra al corriente de sus obligaciones de Seguridad Social.

El presente certificado tiene carácter POSITIVO; no origina derechos ni expectativas de derechos en favor del solicitante ni de terceros; no puede ser invocado a efectos de la interrupción o la paralización de plazos de caducidad o prescripción, ni servir de medio de notificación de los expedientes a los que pudiera hacer referencia, sin que su contenido pueda afectar al resultado de actuaciones posteriores de comprobación e investigación, ni exime del cumplimiento de las obligaciones de diligencias de embargo anteriormente notificadas a sus destinatarios.

Información obtenida a 30/07/2024 10:25:58

REFERENCIA DE VERIFICACIÓN
Código: 30VJS-T5V2Q-QL32B-36VGY-GBXVA-UZNS4 **Fecha:** 30/07/2024
La autenticidad de este documento puede ser comprobada en la Sede Electrónica de la Seguridad Social.

Sede Electrónica: https://sede.seg-social.gob.es Página 1 de 1 Página Web: www.seg-social.es

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

Agencia Tributaria
sede.agenciatributaria.gob.es

Delegación Especial de GALICIA

Administración de SANTIAGO DE COMPOSTELA
RU MANUEL MARIA, 5
15705 SANTIAGO (A CORUÑA)
Tel. 981584040

CERTIFICADO

Nº REFERENCIA: 20243109564

Presentada solicitud de certificado acreditativo de encontrarse al corriente de sus obligaciones tributarias a efectos de contratar con el Sector Público, de acuerdo con lo establecido en la Ley 9/2017, de 8 de noviembre, de Contratos del Sector Público, por:

N.I.F.: **B70608948** RAZÓN SOCIAL: **TEMPOS ARQUEOLOGOS SOCIEDAD LIMITADA**
DOMICILIO FISCAL: **CALLE ARQUITECTO DOMINGO A. DE ANDRADE NUM 12 Planta 0 Pta. IZ 15704 SANTIAGO DE COMPOSTELA (CORUÑA, A)**

La Agencia Estatal de Administración Tributaria,

CERTIFICA: Que conforme a los datos que obran en esta Unidad, el solicitante arriba referenciado se encuentra al corriente de sus obligaciones tributarias de conformidad con lo dispuesto en el artículo 74 del Reglamento general de las actuaciones y los procedimientos de gestión e inspección tributaria y de desarrollo de las normas comunes de los procedimientos de aplicación de los tributos, aprobado por el Real Decreto 1065/2007, de 27 de julio.

El presente certificado se expide a petición del interesado, tiene carácter POSITIVO y una validez de seis meses contados desde la fecha de su expedición, se expide al efecto exclusivo mencionado y no origina derechos ni expectativas de derechos en favor del solicitante ni de terceros, no pudiendo ser invocado a efectos de interrupción o de paralización de plazos de caducidad o prescripción, ni servirá de medio de notificación de los expedientes a los que pudiera hacer referencia, sin que su contenido pueda afectar al resultado de actuaciones posteriores de comprobación o investigación, ni exime del cumplimiento de las obligaciones de diligencias de embargo anteriormente notificadas a sus destinatarios. Todo ello, de conformidad con lo dispuesto en la normativa citada.

Documento firmado electrónicamente (Ley 40/2015) por la Agencia Estatal de Administración Tributaria, con fecha 3 de abril de 2024. Autenticidad verificable mediante ***Código Seguro Verificación M9F6C7Y9593RWNTP*** *en sede.agenciatributaria.gob.es*

App AEAT

Documento firmado electrónicamente (Ley 40/2015). Autenticidad verificable mediante Código Seguro Verificación M9F6C7Y9593RWNTP en sede.agenciatributaria.gob.es

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 info@tempos.es
www.tempos.es TemposArqueologos

17. Planimetría

Plano 01. Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (MTN)(escala 1:1484)
Plano 02. Localización cemiterio Santa María a A Maior do Val (PNOA) (escala 1:1484)

Plano 03. Localización cemiterio Santa María A Maior do Val (Voo americano) (escala 1:1484)

Plano 04. Situación área de intervención (escala 1: 90)

Plano 05. Detalle áreas intervidas con resultados positivos e individuos localizados (varias escalas)

Plano 06. Perfil S sector 1 (escala 1:10)

Plano 07. Planta sector 1 (escala 1:10)

Plano 08. Planta sector 2 (escala 1:10)

Plano 09. Perfil W sector 2 (escala 1: 10)

Plano 10. Perfiles sector 3 (escala 1:10)

Plano 11. Planta sector 3 (escala 1:10)

Plano 12. Perfiles sector 4 (escala 1:10)

Plano 13. Planta sector 4 (escala 1:10)

Plano 14. Perfiles sector 5 (escala 1:10)

Plano 15. Planta sector 5 (escala 1:10)

Modelos fotogramétricos

Sector 1

Sector 2

Sector 3

Sector 4

Sector 5

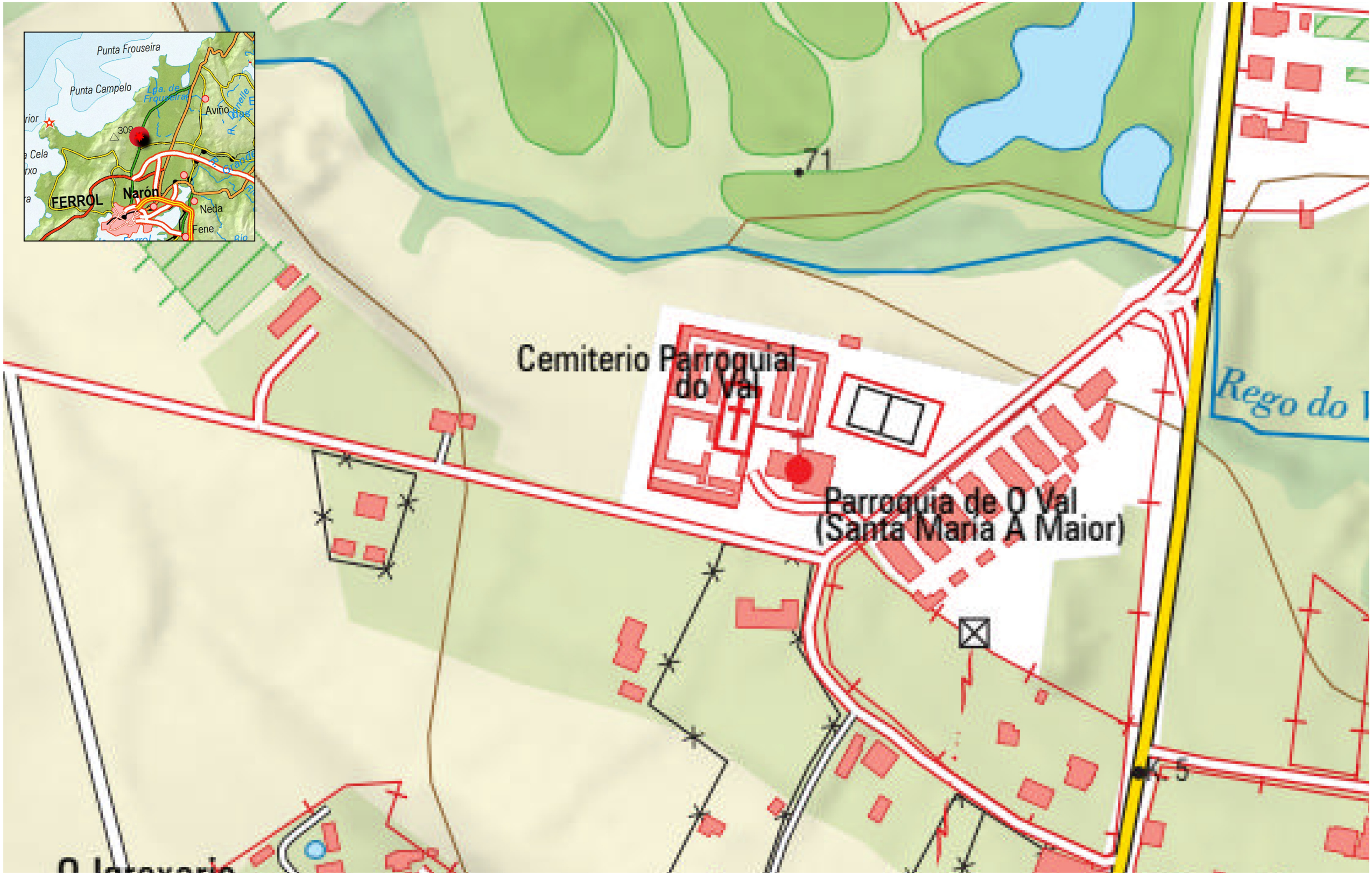

tempos arqueólogos

AENOR

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña

TÍTULO: Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (MTN)

1:1.484

0 50 100 m

Nº PLANO 01

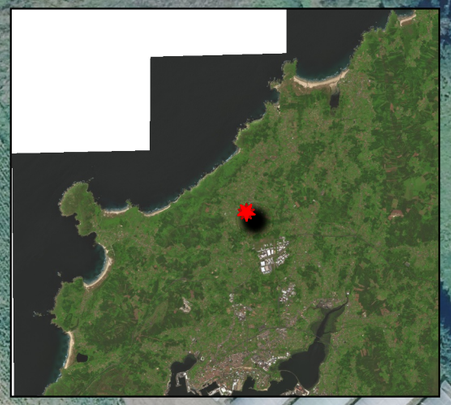

tempos arqueólogos

AENOR

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

TÍTULO: Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (PNOA)

1:1.484

0 50 100 m

Nº PLANO
02

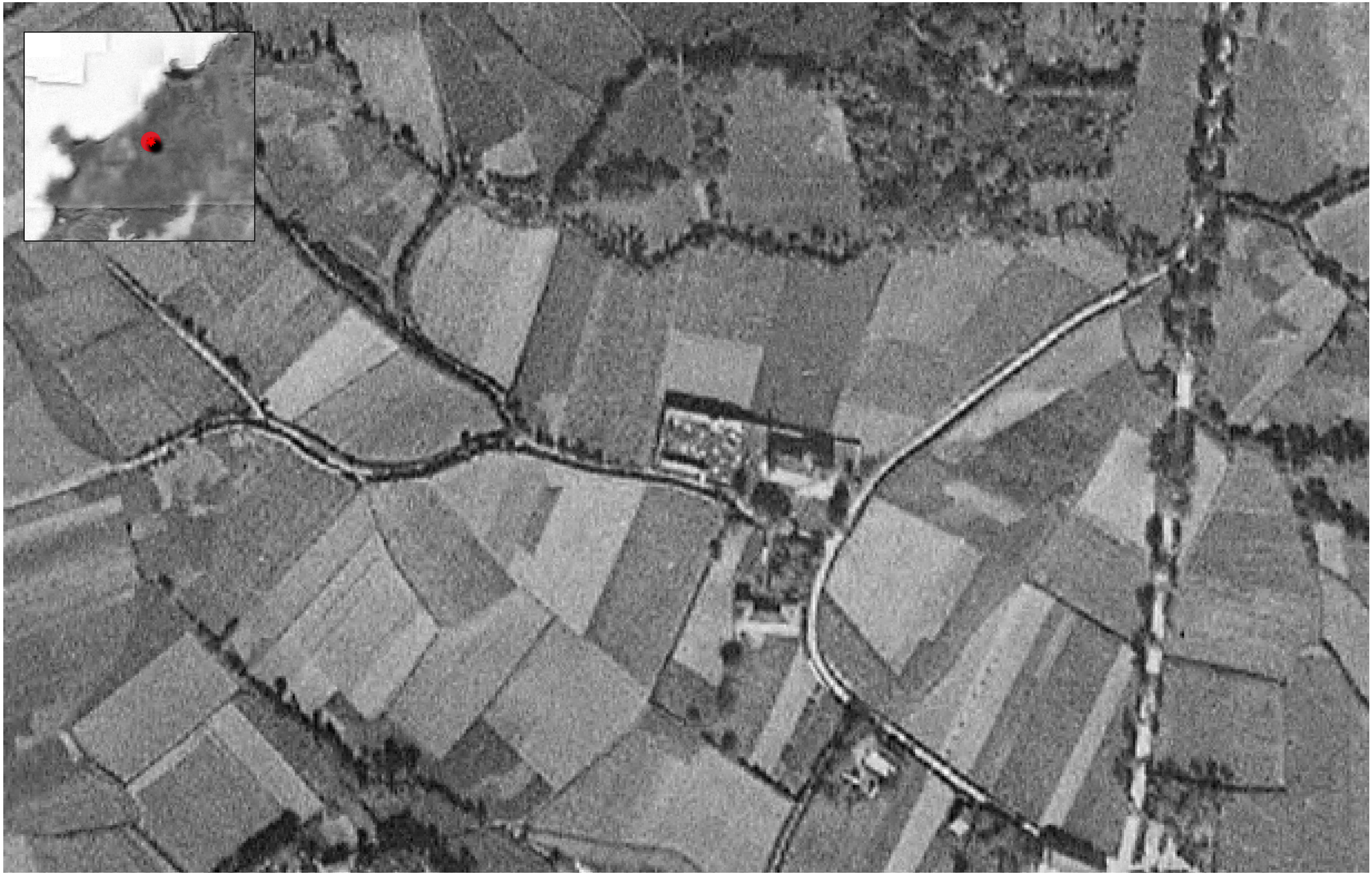

tempos arqueólogos AENOR

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

TÍTULO: Localización cemiterio de Santa María a Maior do Val (Voo americano)

1:1.484

0 50 100 m

Nº PLANO
03

tempos arqueólogos

AENOR

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

TÍTULO: Situación área de intervención

1:90

0 2 4 m

Nº PLANO 04

SECTOR 2

SECTOR 3

SECTOR 4

tempos arqueólogos

AENOR

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

TÍTULO: Detalle áreas intervidas con resultados positivos e individuos localizados

Sector 2	1:25
Sector 3	1:15
Sector 4	1:20

Nº PLANO 05

PERFIL SUR SECTOR 1

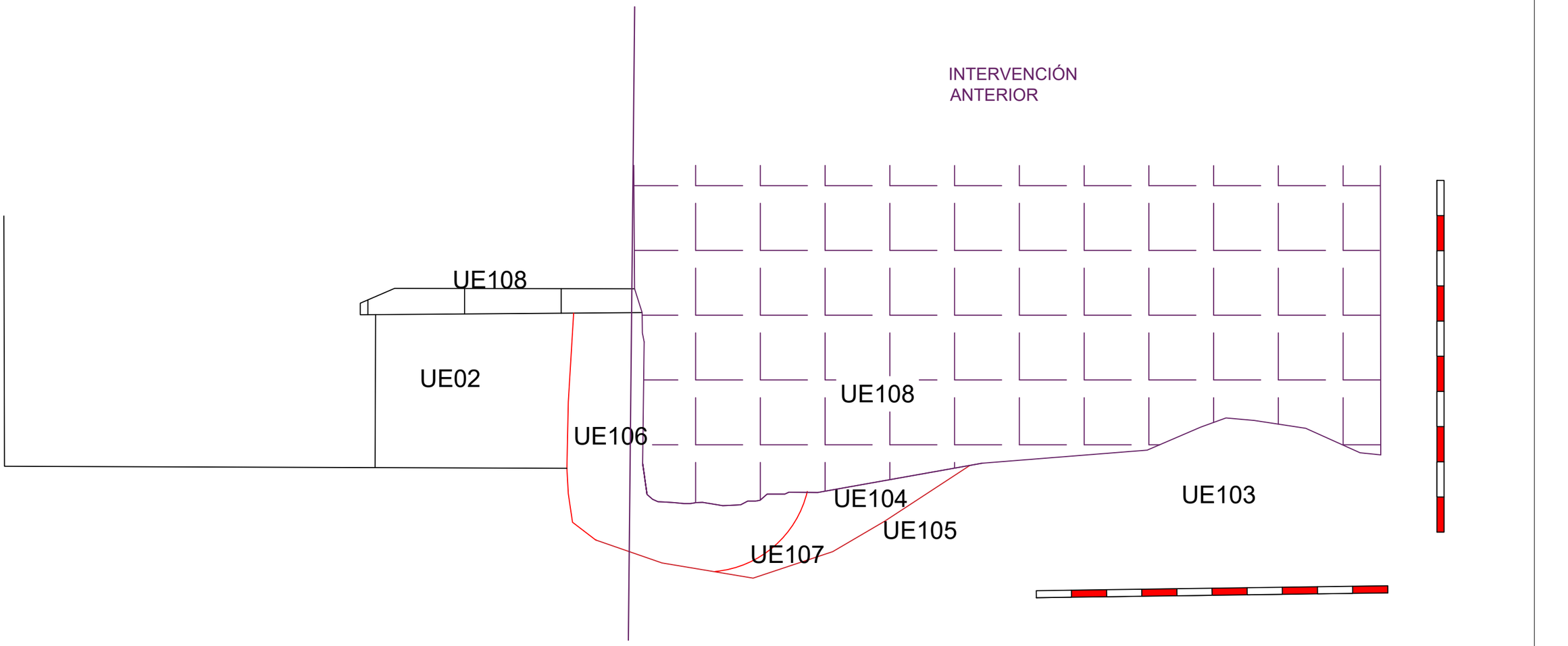

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Perfil Sur Sector 1	Nº PLANO 6

PLANTA SECTOR 1

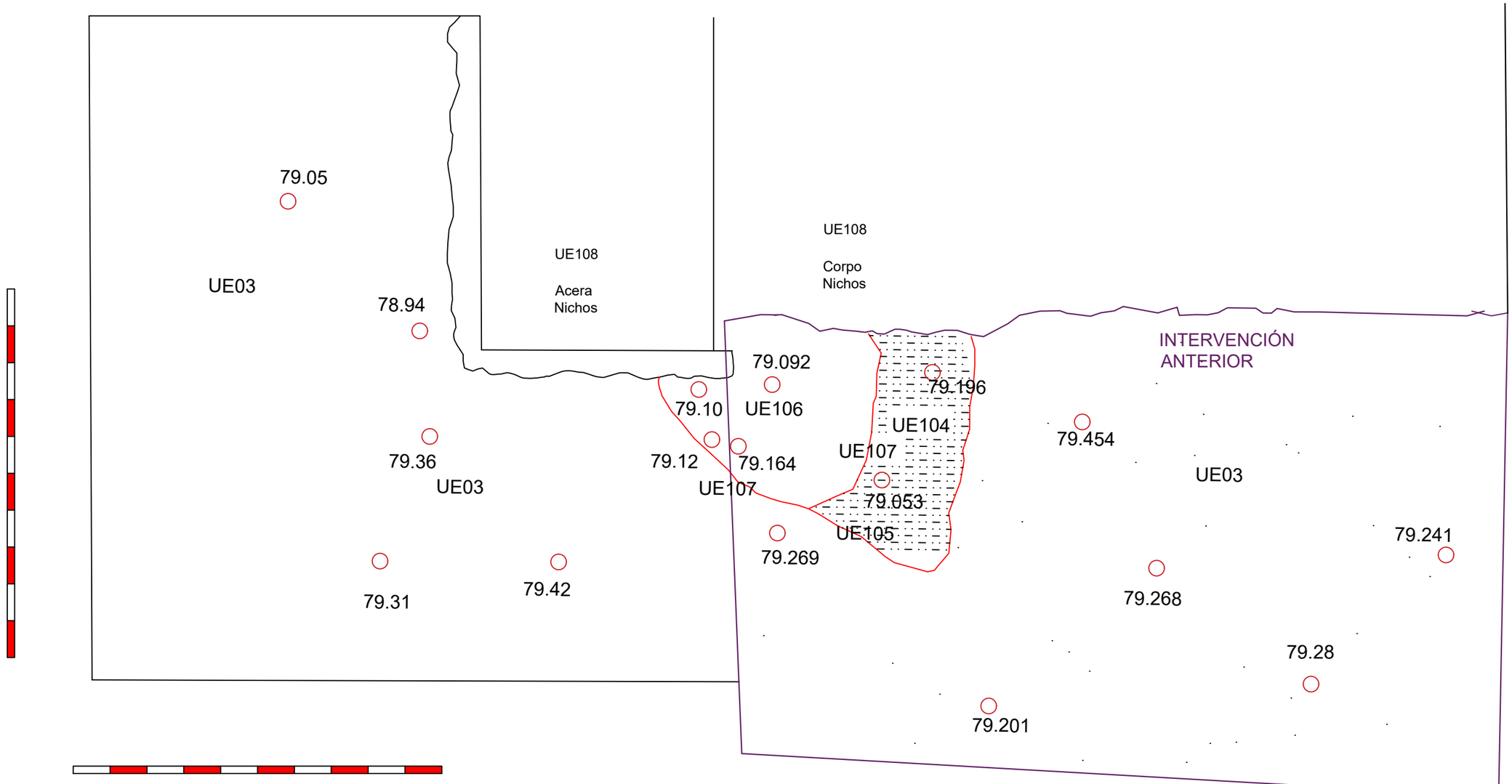

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Planta sector 1	Nº PLANO 7

PLANTA SECTOR 2

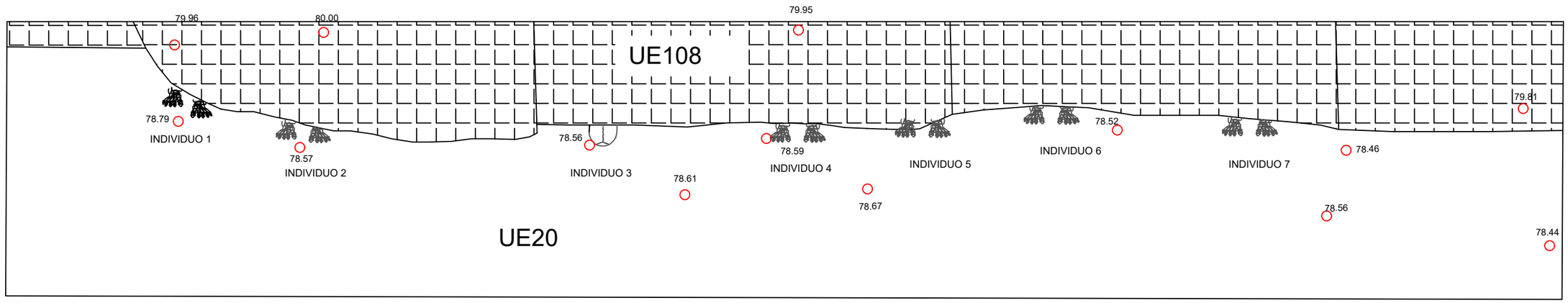

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Planta sector 2	Nº PLANO 8

PERFIL W SECTOR 2

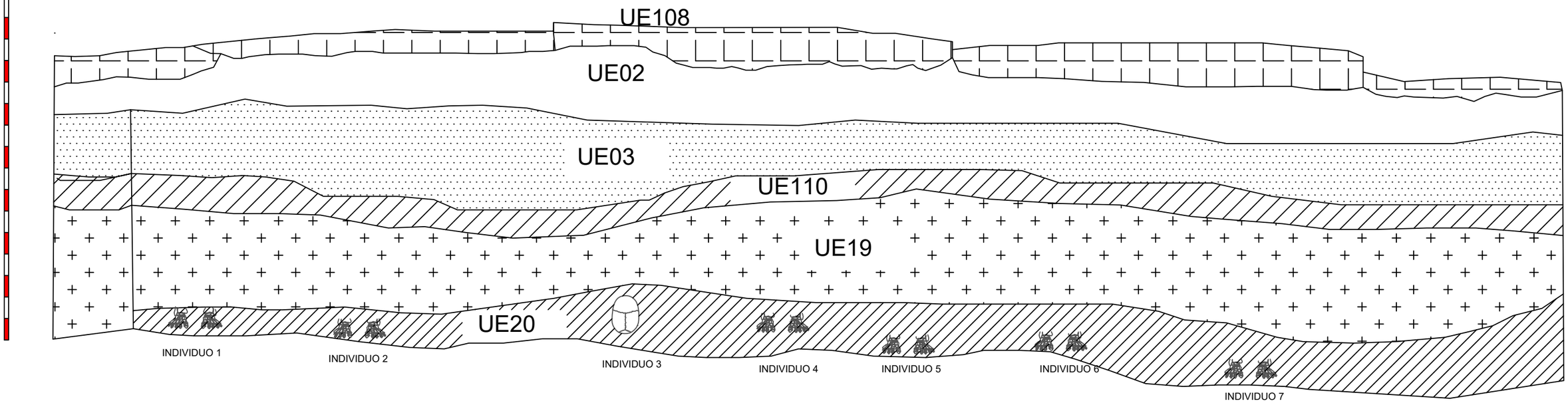

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Perfil W sector 2	Nº PLANO 9

PERFILES SECTOR 3

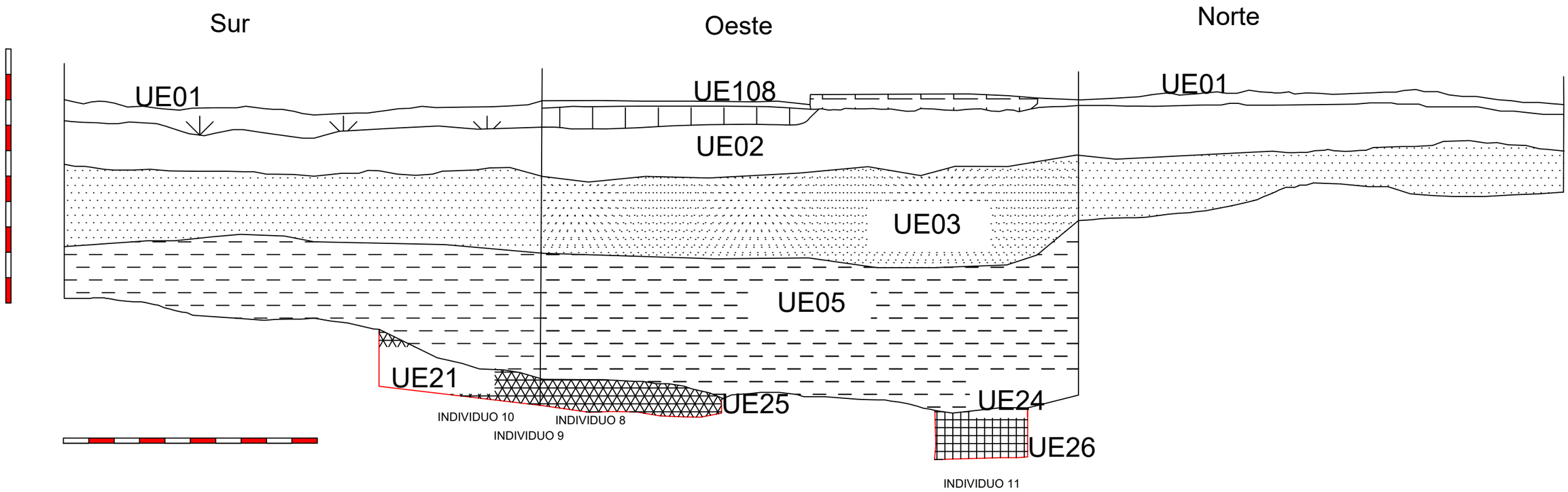

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Perfiles sector 3	Nº PLANO 10

PLANTA SECTOR 3

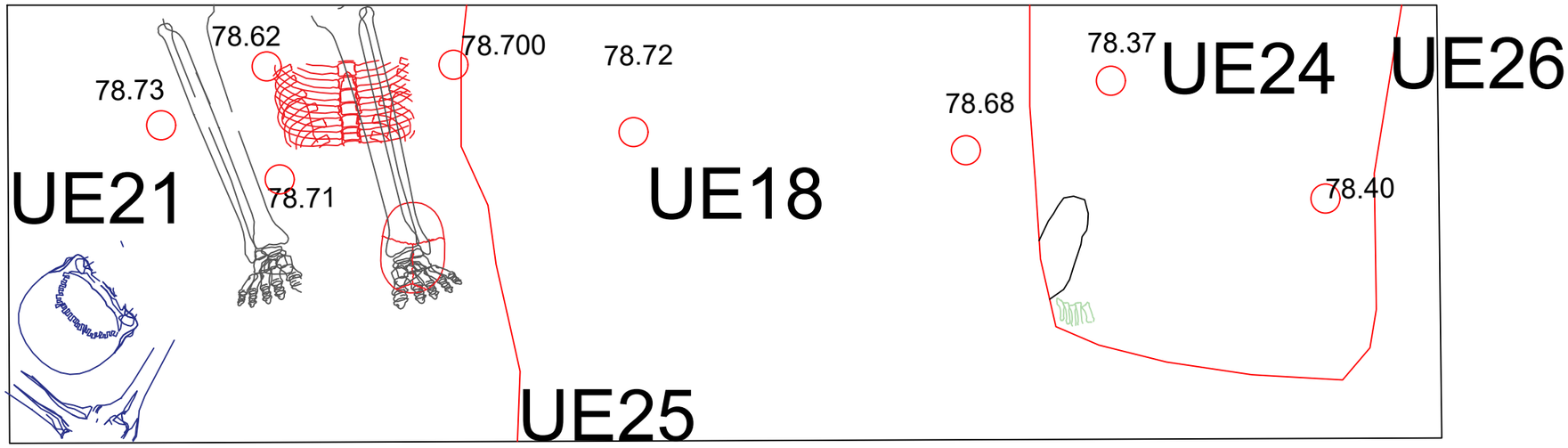

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Planta sector 3	Nº PLANO 11

PERFILES SECTOR 4

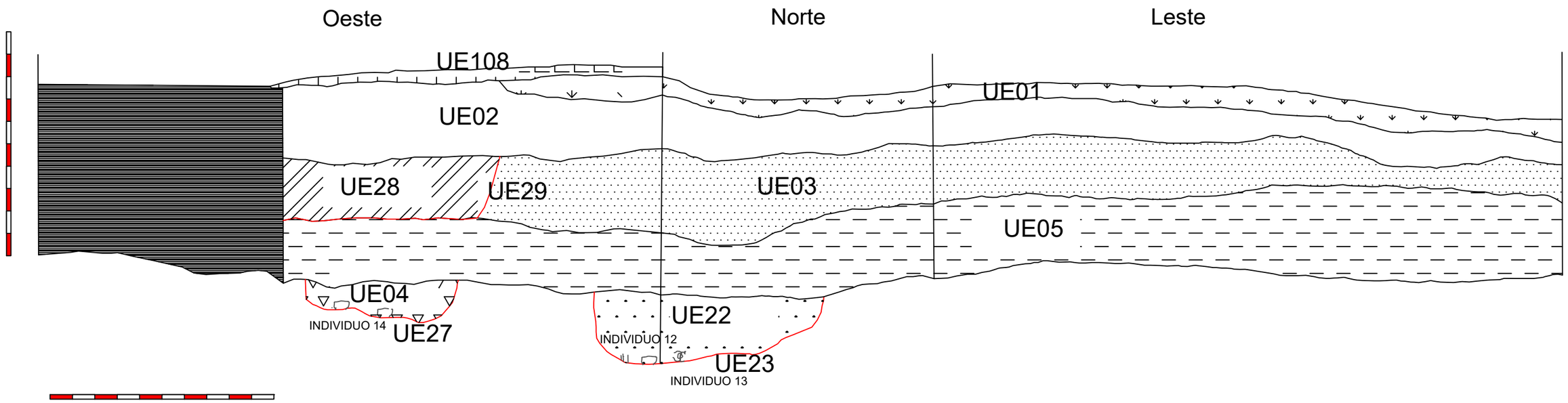

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Perfiles Sector 4	Nº PLANO 12

PLANTA SECTOR 4

N

UE108

UE14

UE22

78.87

78.72

INDIVIDUO 14

78.79

INDIVIDUO 12

INDIVIDUO 13

79.55

78.85

UE04

78.61

78.69

78.84

UE27

UE23

78.76

UE18

78.82

78.83

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

ESCALA 1:10

TÍTULO: Planta Sector 4

Nº PLANO 13

PERFILES SECTOR 5

Oeste

Norte

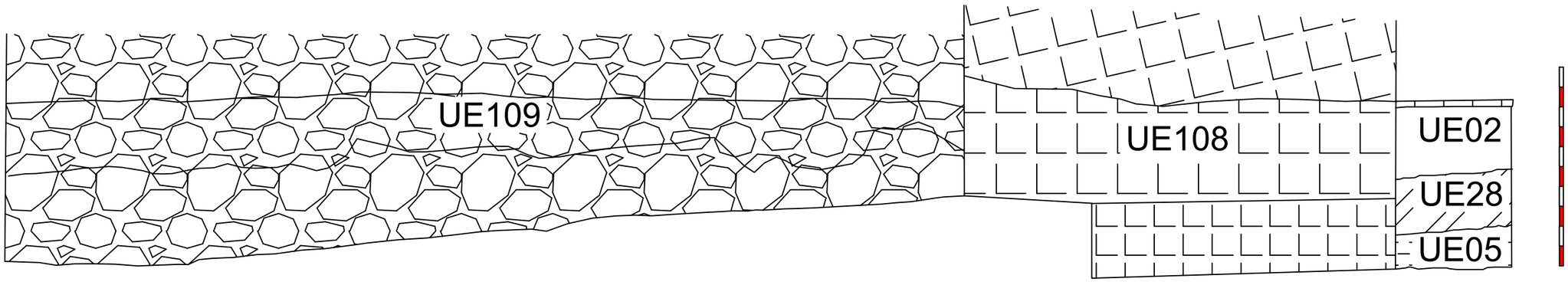

Leste

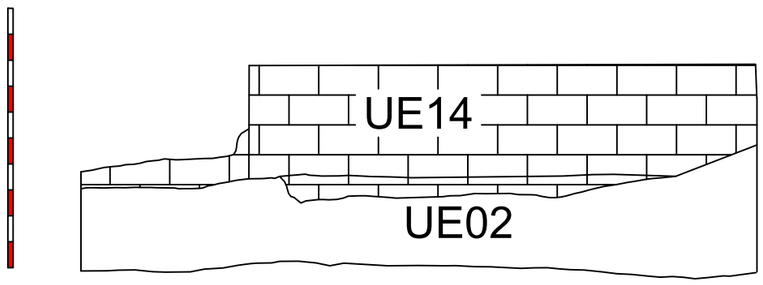

Sur

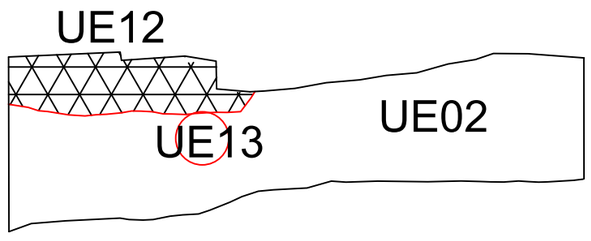

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)	ESCALA 1:10
TÍTULO: Perfiles Sector 5	Nº PLANO 14

PLANTA SECTOR 5

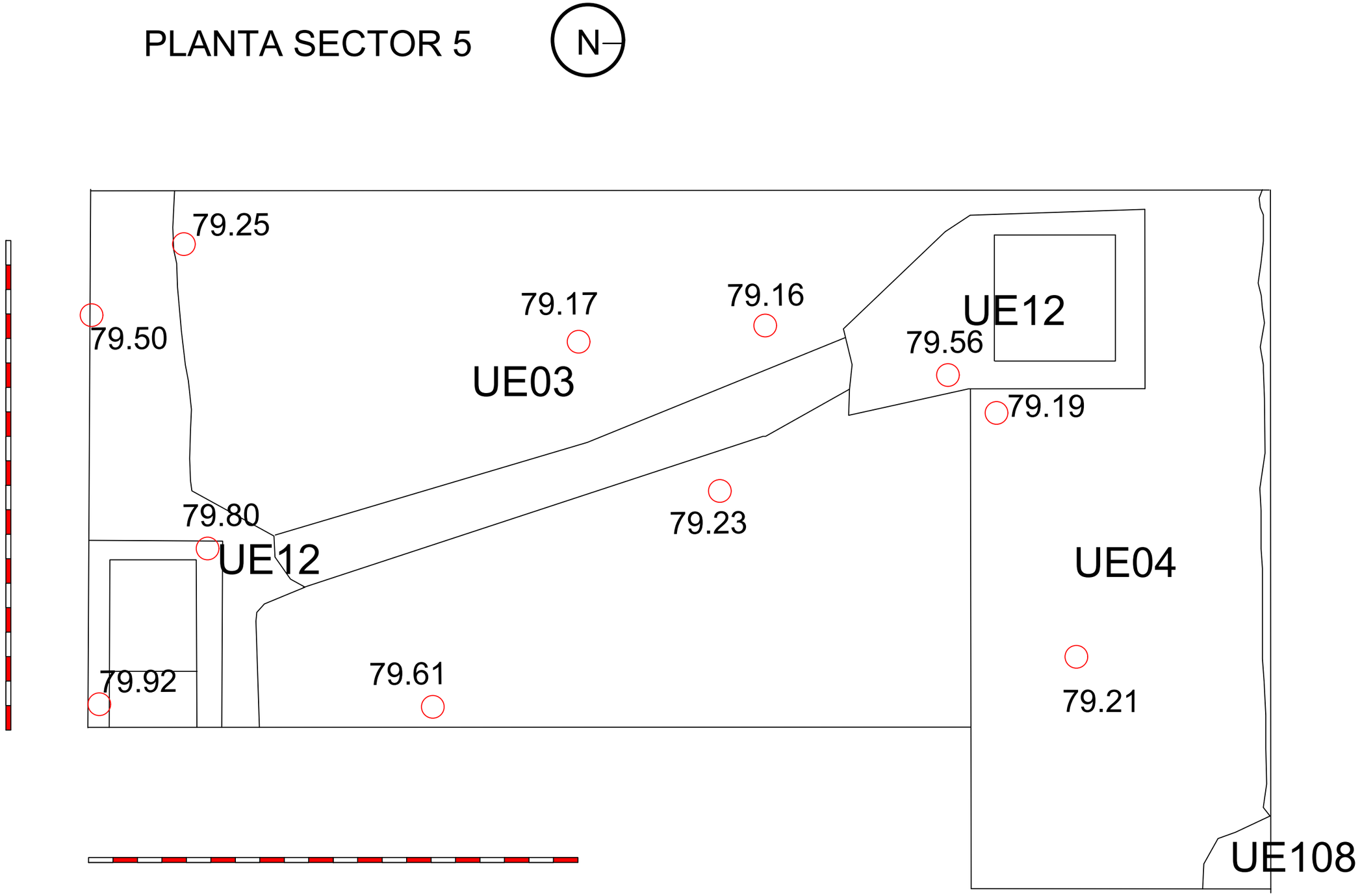

tempos arqueólogos

AENOR GESTIÓN DE LA CALIDAD ISO 9001

PROXECTO: Ampliación da intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha foxa con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val (Narón- A Coruña)

ESCALA 1:10

TÍTULO: Planta Sector 5

Nº PLANO 15

ÍNDICE DE UNIDADES ESTRATIGRÁFICAS

Nº UE	DESCRICIÓN	TIPO	OBSERVACIÓNS
01	Capa vexetal	Depósito	Igual a UE101, 201, 301, 401, 501, 601 na campaña anterio[1]r. Actual nivel de uso do cemiterio
02	Depósito de recheo	Depósito	Igual a UE102, 202, 302, 402, 502, 602 na campaña anterior
03	Depósito arxiloso amarelo (I)	Depósito	Igual a UE103, 203, 303, 503, 603 na campaña anterior
104	Depósito recheo Foxa nº1	Depósito	Campaña anterior. Sector 100. Non esgotado
105	Corte foxa nº1	Interfacies	Campaña anterior Sector 100
106	Depósito recheo foxa nº2	Depósito	Localizado no denominado sector 1
107	Corte Foxa nº2	Interfacies	Localizado no denominado sector 1
108	Construción nichos	Estrutura	
109	Muro W do cemiterio	Estrutura	
04	Depósito colmatación foxa 1 sector 4	Depósito	Localizado no denominado sector 4, situado na zona S da área de intervención. Trátase do depósito asociado ao individuo 14
05	Depósito gris	Depósito	Localizado nos denominados Sector 3, 4 e 5
06	Depósito colmatación UE07	Depósito	Enterramento ordinario 1 no denominado sector 3
07	Interfacies	Interfacies	Interfacies asociada ao enterramento ordinario 1 no denominado sector 3
08	Depósito colmatación UE09	Depósito	Enterramento ordinario 2 no denominado sector 3
09	Interfacies	Interfacies	Interfacies asociada ao enterramento ordinario 2 no denominado sector 3

[1] Proxecto de intervención arqueolóxica para a identificación e exhumación dunha fosa común con vítimas da represión franquista no cemiterio de Santa María a Maior do Val, Narón (A Coruña). Expte. S Arqueoloxía 02.C.1559.2023.001, Código SXPA: CT 102A 2023/797-0

10	Planchada de formigón	Depósito	Localizado no denominado sector 5. Actual nivel de uso
11	Restos pavimento de lousas	Estrutura	Localizado no denominado sector 5
12	Instalación acometida de pluviais	Estrutura	Localizado no denominado sector 5
13	Interfacies instalación acometida de pluviais	Interfacies	Localizado no denominado sector 5
14	Corpo de nichos zona E sector 5	Estrutura	
15	Corpo de nichos zona S sector 5	Estrutura	
16	Interfacies instalación UE14	Interfacies	
17	Interfacies instalación UE15	Interfacies	
18	Depósito arxiloso amarelo (II)	Depósito	Localizado no sector 3 e 4
19	Depósito marrón escuro con tons avermellados	Depósito	Localizado no denominado sector 2
110	Depósito gris areoso	Depósito	Localízase no sector 2
20	Depósito colmatación foxa sector 2	Depósito	Localizado no denominado sector 2
21	Foxa 1 sector 3	Depósito	Localízanse os restos de canto menos 3 individuos (individuo 8, 9 e 10)
22	Foxa 2 sector 4	Depósito	Localízanse canto menos 2 individuos (individuo 12 e 13)
23	Interfacies foxa 2 sector 4	Interfacies	
24	Depósito enterramento 2 sector 3	Depósito	
25	Interfacies foxa 1 sector 3	Interfacies	
26	Interfacies enterramento 2 sector 3	Interfacies	
27	Interfacies foxa 1 sector 3		
28	Depósito colmatación UE29	Depósito	Sector 4
29	Interfacies	Interfacies	Corte UE03

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 01

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1/2/3/4
TÍTULO UE	Cuberta vexetal						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón
Potencia	5-8 cm	**Compactación** (estratos)	Suave
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Esténdese por toda a superficie intervida	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais		Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non	

Descrición

Depósito de terra de coloración marrón escuro, orgánica. Tipoloxía de composición granulométrica de fracción fina e de compactación suave. Textura lixeiramente adherente e plástica. Presenza de lixo procedente da actividade do cemiterio.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	02
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	108, 109

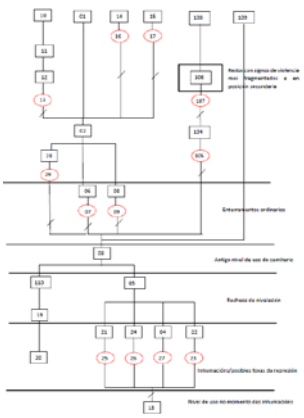

Interpretación

Cuberta vexetal. Actual nivel de uso axardinado do cemiterio.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 02

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1/2/3/4/5
TÍTULO UE	Depósito de recheo						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	20-30 cm	**Compactación** (estratos)	Media
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Esténdese por toda a superficie intervida											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais	Lixo procedente da actividade do cemiterio e fragmentos óseos, así como un proxectil e unha moeda														
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si: Perfil:			Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:			GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si: Datación:	-		Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Depósito de matriz terrosa de cor marrón escura, graulometría de fracción fina e compactación media. Textura lixeiramente adherente e lixeiramente plástica. Presenza de restos óseos descontextualizados e lixo contemporáneo.

No denominado sector 3 caracterízase pola presenza de escombro (ladrillos e tellas), así como pola localización dunha reducción ósea (Reducción 01) acompañada dun proxectil de 9mm (FCOV2024.02/02). Esta reducción presenta unha profundidade relativa entre 13 e 20 cm..

Bosquexo/imaxe: Norte: ↑

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	01, 11	Cobre a	03, 28
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por	13, 16, 17	Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	108, 109

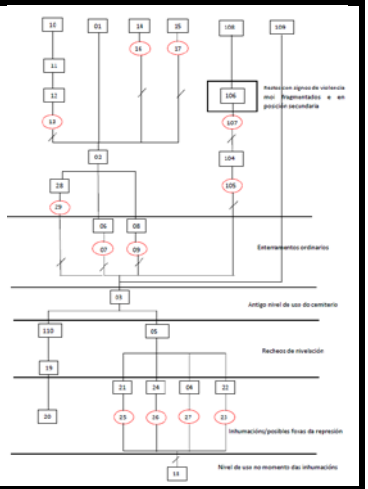

Interpretación

Nivel de recheo relacionado coa construción dos panteóns e nivelación do terreo do actual cemiterio.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 03

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1/2/3/4/5
TÍTULO UE	Depósito amarelo arxiloso						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Amarelo
Potencia	30-35 cm	**Compactación** (estratos)	Alta
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Esténdese por toda a superficie do sector intervido											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Depósito de matriz-limo arxilosa de cor amarela, cunha composición granulométrica fina e unha compactación alta. Textura adherente e plasticidade media-alta.

No denominado sector 5 localízase unha moeda de asistencia á catequese (FCOV2024.03/01)

Bosquexo/imaxe: Norte: ←

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	110,05
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por	107, 105,07,09,29	Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	109

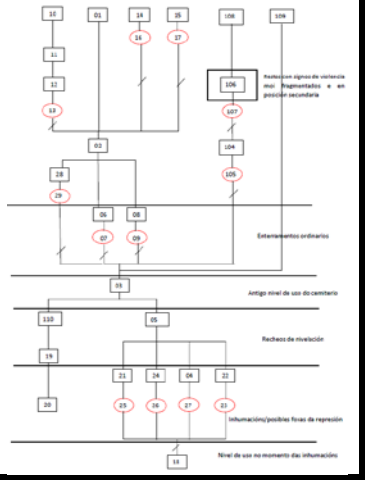

Interpretación

Nivel de uso do antigo cemiterio.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:	

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 104

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	100
TÍTULO UE	Depósito recheo foxa nº1						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	Non se esgotou completamente	**Compactación** (estratos)	Suave
Orientación	S-N	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	Si / Non

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	85cm eixo S-N e 87 cm no eixo E-W	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais	Ósos e restos de vestimenta (zapatos, botóns)	Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Depósito heteroxéneo de tonalidade marrón, consistencia suave e textura de fracción fina. Localízanse as solas de 2 zapatos, restos de coiro e dous botóns. Así como fragmentos de restos óseos. O depósito non foi esgotado completamente.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións			
Igual a			
Cuberta por	102	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	105
Cortada por	107, 108	Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

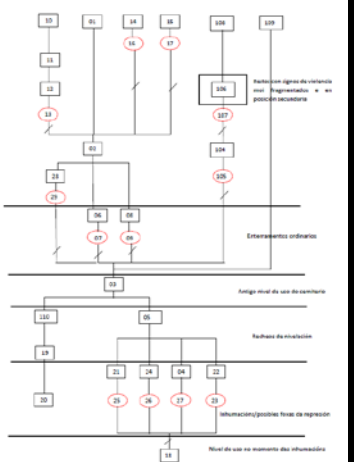

Interpretación

Depósito do recheo da Foxa denominada como Foxa Nº1. Hipotízase coa posibilidade de que formara parte das foxas dos reresaliados. Actualmente moi alterada pola construción do corpo de nichos sobre ela.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE 105

XACEMENTO:	Foxa O Val	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2023/797-0	**SECTOR:**	100
TÍTULO UE	Corte foxa nº1						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**			
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**				
Potencia	Non se puido delimitar completamente	**Compactación** (estratos)				
Orientación	S-N	**Granulometría** (estratos)				
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	Si		Non	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	85cm eixo S-N e 87 cm no eixo W-E											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-				Cota mínima:	-	Non
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-				Material:	-	Non

Descrición

Corte de ruptura cóncava e esquinas redondeadas. Non se puido documentar na súa totalidade xa que se estendía debaixo da construción de nichos. As dimensións documentadas foron de 85 cm no euxo S-N e 87cm no eixo W-E

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	102	Cobre a	
Reenchida por	104	Reenche a	
Cortada por	108	Corta a	103
Apóiaselle		Apóiase en	

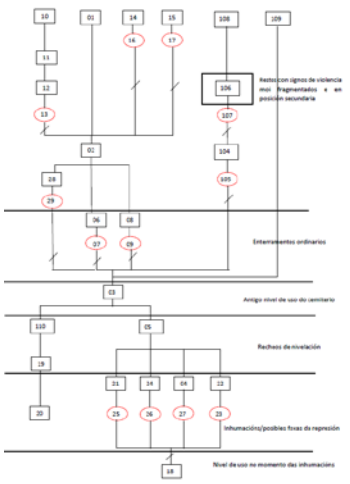

Interpretación

Corte que se realiza no nivel de uso do antigo cementerio para a inhumación dos restos dos posibles represaliados.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

tempos arqueólogos
TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 106

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	ANO:	2024	CÓD. INTERVENCIÓN:	CT 102A 2024/530-0	SECTOR:	1
TÍTULO UE	Recheo foxa nº2 no sector 1						

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE	Depósito	Cor (positivas)	Marrón claro
Potencia		Compactación (estratos)	Suave
Orientación	N-S	Granulometría (estratos)	Fina
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)										Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible				
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais	Restos óseos moi fragmentados e en posición secundaria									Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos				
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Depósito de cor marrón claro, caracterizado por unha granulometría de fracción fina e compactación suave. De textura non adherente e cunha plasticidade lixeira. Caracterízase tamén pola presenza dun grande revolto de ósos en mal estado de conservación. As dimensións documentadas nesta campaña foron de 20cm (E-W) e 25 cm (N-S), cuns 65 cm de potencia máxima.

Nesta intervención rexistrouse o límite E da mesma, confirmando a súa orientación debaixo do sorpo de nichos e das beirarrúas dos panteóns.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	107
Cortada por	108	Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

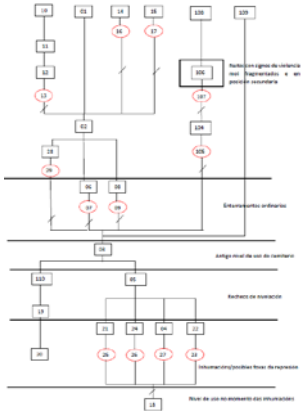

Interpretación

Foxa de inhumación na que se atoparon restos óseos descontextualizados. As análises forenses determinarán se se corresponde coa foxa ou foxas dos represaliados. Preséntase alterada pola construción do corpo de panteóns e posiblemente relacionada coa construción dos mesmos.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 107

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1
TÍTULO UE	Corte foxa nº2 no sector 1						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Corte de ruptura cóncava reenchido pola UE 106. As medidas totais, se as unimos coa intervención anterior presenta unhas dimensións de totais de 53cm no eixo W-E x 50cm no eixo N -S

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	
Reenchida por	106	Reenche a	
Cortada por		Corta a	03
Apóiaselle		Apóiase en	

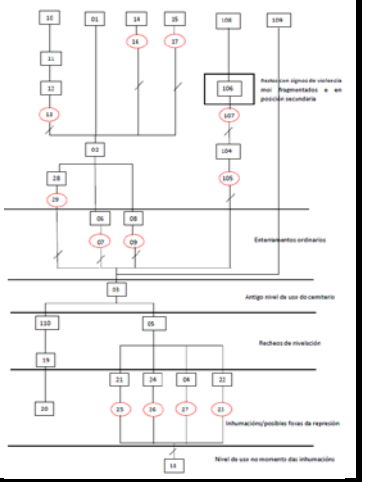

Interpretación

Interfacies vertical que se realiza para albergar os restos óseos (UE106) recuperados durante a construcións dos panteóns.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 108

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1/2/3/4/5
TÍTULO UE	Corpo de panteóns zona W						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	Gris
Potencia		**Compactación** (estratos)	Alta
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Lonxitude total de 17 m e 2,6 m de ancho											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Estrutura que se estende ao longo da zona W da área intervida, composta por varios corpos de nichos (17) construídos en ladrillo unidos con argamasa. A estrutura á vista na zona N e S atópase encalada. A parte frontal presenta embelecedores en mármore. Presenta embelecedores frontais a modo de beirarrúa de diferentes tipoloxías e morfoloxía.

Defínese cunha lonxitude total de 17 metros no eixo N-S e un ancho medio de 2,6 metros. A cimentación está realizada en ladrillo cunha profundidade de 60 cm na zona N (Sector 1) e 80 cm na zona S (Sector 5) con fiadas de ladrillos sobre un recheo de pedras.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↑

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	104, 106
Apóiaselle	01, 02	Apóiase en	109

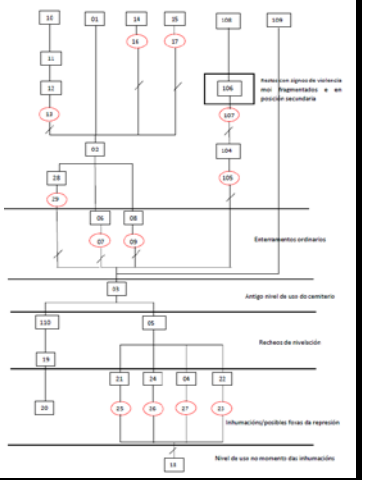

Interpretación

Construción de panteóns ou nichos que se estende pola zona W do cemiterio. Segundo a información oral coa que se conta, estes poderían datarse entre os anos 50 e 60 do século XX.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 109

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	1/5
TÍTULO UE	Muro W do cemiterio						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	Gris
Potencia	220x260	**Compactación** (estratos)	Moi alta
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	Granito
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	2.20-2.60m de alzado x 26m de lonxitude total											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:											Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non				
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non				

Descrición

Muro de cachotería construído con cachotes de mediano e grande tamaño. A orientación que presena é N-S. Na zona S (Sector 5) presenta revocos contemporáneos de cemento. Defínese cun alzado máximo de 2,20m documentado na zona interior do Sector 5 e aproximadamente 2,60 na zona exterior do cemiterio. A lonxitude total e de 26m (perímetro W do cemiterio)

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle	01, 02, 03, 108	Apóiase en	

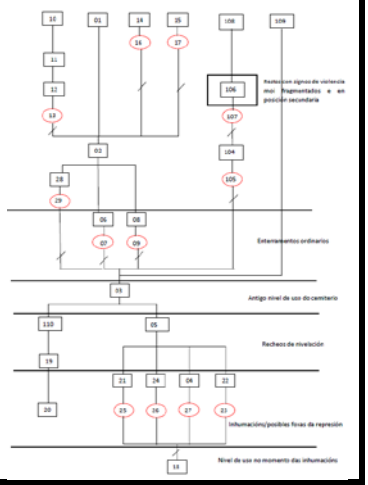

Interpretación

Muro de peche no W do cemiterio de Santa María a Maior do Val.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 04

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	4
TÍTULO UE	Depósito colmatación foxa nº1 do Sector 4						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	17 cm	**Compactación** (estratos)	Media
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	69 cm x 56 cm x 17 cm	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais	Restos óseos, elementos de calzado e fragmentos metálicos	Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición.

Depósito de terra con tonalidade marrón escuro, cunha composición granulométrica fina e unha compactación media. De textura non adherente e lixeiramente plástica, este depósito presenta restos óseos en conexión anatómica, pertencentes ao denominado individuo 14. Individuo en posición primaria, con restos en conexión anatómica, do que se observan conservados unicamente as extremidades inferiores (tibia, peroné e a parte distal do fémur). Tamén se observan ambos pés, introducidos en botas. Este individuo estaría depositado en decúbito supino. A fusión das epifisis indica que se trataría dun individuo adulto, e a pouca gracilidade dos ósos corresponderíase posiblemente cun individuo de sexo masculino. As medidas tomadas en ambas tibias correspóndese con 37 cm. Á altura da tibia dereita localízanse elementos metálicos.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións			
Cuberta por	05	Igual a	
Reenchida por		Cobre a	
Cortada por		Reenche a	27
Apóiaselle		Corta a	
		Apóiase en	

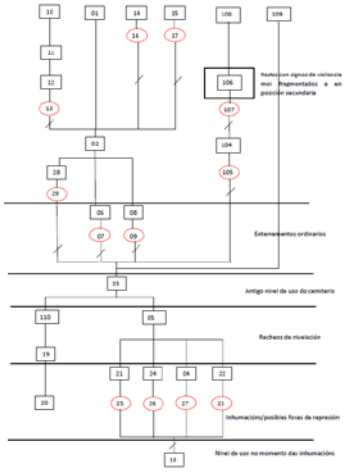

Interpretación

Depósito de colmatación da interfacies UE27. Posible inhumación de represaliado.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 05

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3/4/5
TÍTULO UE	Depósito gris						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Gris-marrón
Potencia	30 cm	**Compactación (estratos)**	Media
Orientación		**Granulometría (estratos)**	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)										Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible				
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais	Estéril											Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Depósito heteroxéneo de cor gris. Presenta unha composicón granulométrica fina e compactación media. Non se localizan materiais arqueolóxicos

Bosquexo/imaxe: Norte: ↘

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	03	Cobre a	04, 22, 21, 24, 18
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

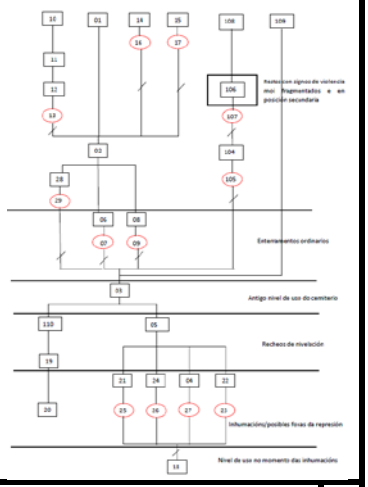

Interpretación

Proceso de nivelación anterior ao nivel de uso do antigo cemiterio (UE03).

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 06

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Depósito colmatación UE07						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	35 cm (sen esgotar completamente)	**Compactación (estratos)**	Media
Orientación		**Granulometría (estratos)**	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	60 x 85 x 35 cm											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais	Metais e lixo (vidro)											Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Depósito de cor marrón escuro de compactación media e textura fina, plasticidade media e non adherente. Localízase unha cruz cedida pertencente a un enterramento ordinario. Non se documentan restos óseos. Non se esgotou completamente, rebaixando este estrato un total de 35 cm.

Bosquexo/imaxe: Norte: ←

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	07
Cortada por		Corta a	03
Apóiaselle		Apóiase en	

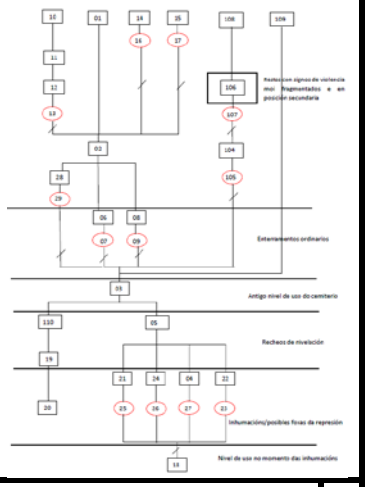

Interpretación

Depósito de colmatación da interfacies UE07 relacionada cun enterramento ordinario. e que prosigue cara a zona E fóra da área intervida.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 07

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Interfacies da UE06						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia	35 cm	**Compactación** (estratos)	
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	85 x 62 x 35 cm											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Descrición

Corte na UE03 para enterramento ordinario. Presenta paredes rectas e unhas dimensións de 85 cm no eixo N-S e de 62 cm no E-W. O depósito que o reenche (UE06) non se esgotou completamente, mais rexístrase unha profundidade de 35 cm.

Bosquexo/imaxe: Norte: ←

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións			
Cuberta por		Igual a	
Reenchida por	06	Cobre a	
Cortada por		Reenche a	
Apóiaselle		Corta a	03
		Apóiase en	

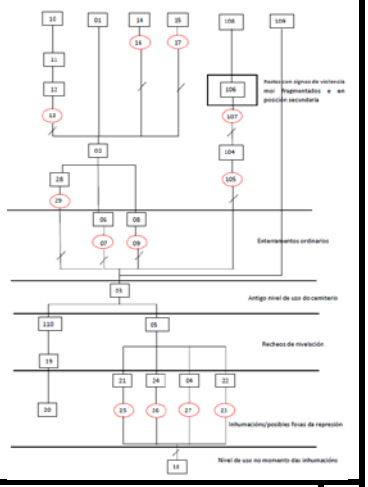

Interpretación

Corte realizado na UE03 para un enterramento ordinario e que prosigue cara a zona E fóra da área intervida.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

tempos arqueólogos
TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 08

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	ANO:	2024	CÓD. INTERVENCIÓN:	CT 102A 2024/530-0	SECTOR:	3
TÍTULO UE	Depósito colmatación UE09						

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE	Depósito	Cor (positivas)	Marrón escuro
Potencia	40 cm (sen esgotar)	Compactación (estratos)	Media
Orientación		Granulometría (estratos)	Fina
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	78 x 65 x 40 cm											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais	Frgamentos óseos (pevis)											Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Depósito de cor marrón escuro de compatación media, plasticidade media e non adherente. Localízase un fragmento de pelvis. Escaváronse un total de 40 cm, mais non se esgotou completamente. E as súas dimensións rexistradas son de 78 cm no eixo E-W e 65 cm no eixo E-W.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↑

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	09
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

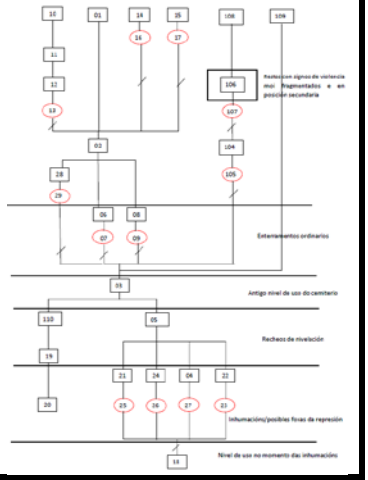

Interpretación

Depósito de colmatación da interfacies UE09 relacionada cun enterramento ordinario que se estende cara o perfil E fóra dos límites da sondaxe.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 09

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Interfacies UE08						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia	40 cm (sen esgotar)	**Compactación** (estratos)	
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	78 x 65 x 40 cm											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Corte na UE03 para un enterramento ordinario. Paredes rectas, cunhas dimensións de 65 cm (N-S), 78 cm (E-W). O depósito que reenche esta interfacies non se esgotou completamente. A fin da escavación, rexístrase unha profundidade de 40 cm.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↑

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	08	Reenche a	
Cortada por		Corta a	03
Apóiaselle		Apóiase en	

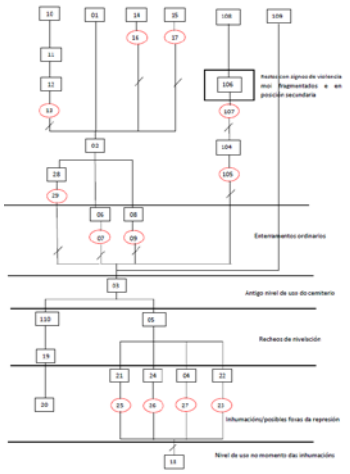

Interpretación

Corte realizado na UE03 para un enterramento ordinario.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 10

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Planchada de formigón						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Gris
Potencia	5-8cm cm	**Compactación** (estratos)	Moi alta
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Esténdese por toda a superficie do sector 5	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais	Estéril	Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Depósito de formigón, de cor gris e compactación moi alta. Presenta unha potencia de entre 3-5 cm. Documéntase por toda a superficie do Sector 5.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	11
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	14, 15, 109,108

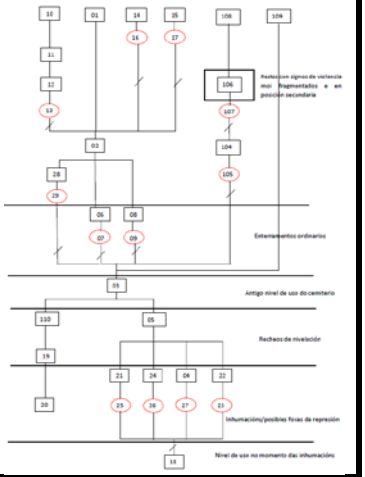

Interpretación

Actual nivel de uso do cemiterio no denominado Sector 5

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 11

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Pavimento de lousas						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	Gris escuro
Potencia	3 cm	**Compactación** (estratos)	
Orientación	N-S	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	Esténdese por toda a superficie so sector 5	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais	Estéril	Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Descrición

Restos de pavimento conformado por lousas de pedra (xisto) de mediano tamaño que formaban parte do solo antigo, anterior á planchada de formigón. Consérvase unha pequena parte ao Sur do Sector 5.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	10	Cobre a	02
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

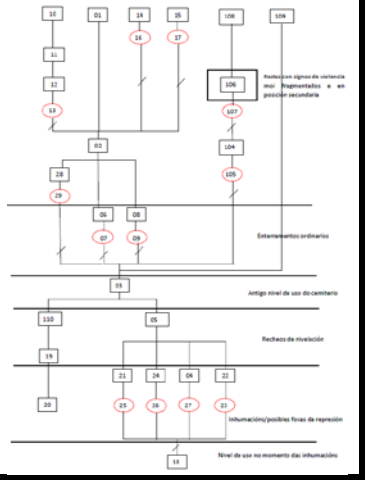

Interpretación

Restos do enlousado que conformaba o antigo nivel de uso anterior á planchada de formigón.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:	

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 12

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Interfacies de instalación acometida pluvial						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación	SE-NW	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible	
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais													Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos	
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Interfacies de instalación da acometida de desaugadoiro das augas pluviais. Está formado pola disposicón de 2 arquetas e unha tubaxe de PVC que atravesa o sector 5 en dirección SE-NW. Presenta paredes rectas e base plana.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	13	Reenche a	
Cortada por		Corta a	02
Apóiaselle		Apóiase en	

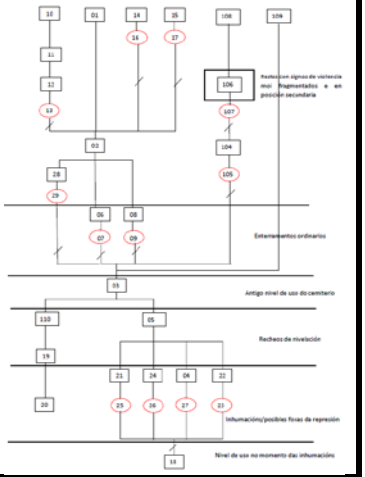

Interpretación

Interfacies de instalación dunha acometida de desaugadoiro realizada no século XX.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 13

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Acometida pluvial						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación	SE-NW	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	40x 40 cm//70cmx40	Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible
Forma		
Composición/Materiais		
Frecuencia e tipo de materiais		Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non	

Descrición

Estrutura caracterizada por unha acometida de pluviais, formada por dúas arquetas (1 delas cunhas dimensións de 40 x 40 cm e a outra de 70x40cm) de ladrillo, e unha tubaxe de PVC cun diámetro de 20cm e unha lonxitude de 2,82m en dirección SE-NW.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	11	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	12
Cortada por		Corta a	02
Apóiaselle		Apóiase en	

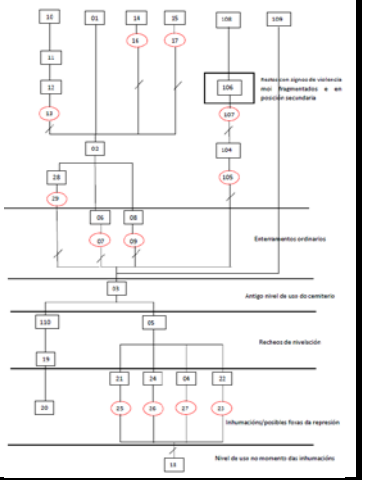

Interpretación

Acometida do cemiterio para o desaugadoiro das augas pluviais.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 14

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Corpo de panteóns zona E do sector 5						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	
Potencia	45-55 cm	**Compactación** (estratos)	
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	2,43 m de lonxitude										Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma													
Composición/Materiais													
Frecuencia e tipo de materiais											Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non		
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non		

Descrición

Estrutura que se estende ao longo da zona E do denominado sector 5, composta por varios corpos de nichos construidos en ladrillo unidos con argamas. A estrutura á vista atópase encalada. A parte frontal presenta embelecedores en mármore. Defínese cunha lonxitude total de 2,43 m no eixo N-S. A cimentación realízase en ladrillo, cunha profundidade máxima rexistrada de 55cm sobre un recheo de pedras.

Bosquexo/imaxe: Norte: ←

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	16
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle	10	Apóiase en	

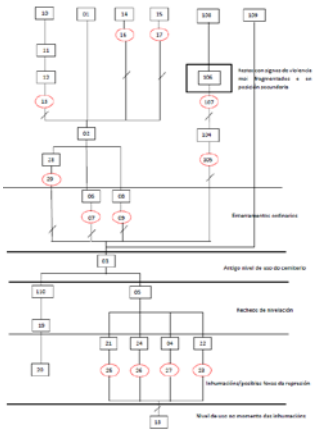

Interpretación

Corpo de nichos situados na zona Leste.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 15

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Corpo de panteóns na zona S do sector 5						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Estrutura	**Cor (positivas)**	Blanco
Potencia		**Compactación** (estratos)	Moi alta
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	2,10 m de lonxitude (eixo N-S)											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-			Cota mínima:	-	Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-			Material:	-	Non	

Descrición

Corpo de nichos que se documenta na zona S do sector 5, presenta unha cimentación de ladrillos cunha profundidade máxima rexistrada de 55 cm . A súa lonxitude no sector alcanza os 2,10 m.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	17
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle	10	Apóiase en	

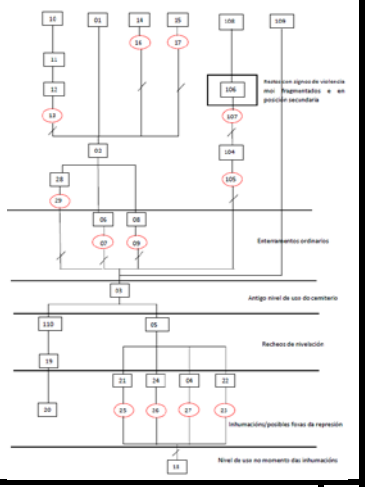

Interpretación

Corpo de nichos situados na zona Sur

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 16

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Interfacies da UE14						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	40cm E-W x 2,43 cm (N-S)											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-	Non			
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-	Non			

Descrición

Interfacies de instalación do corpo de nichosque se sitúan na zona leste do sector 5. Presenta unhas dimensións en planta de 40 cm de ancho e 2,43cm de lonxitude. A profundidade máxima acadada foi de 20cm. Non se esgotou completamente xa que unha vez rexistrada a cimentación dos nichos decidiuse deixar unha berma de seguridade.

Bosquexo/imaxe: Norte: ←

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	14	Reenche a	
Cortada por		Corta a	02 o 03
Apóiaselle		Apóiase en	

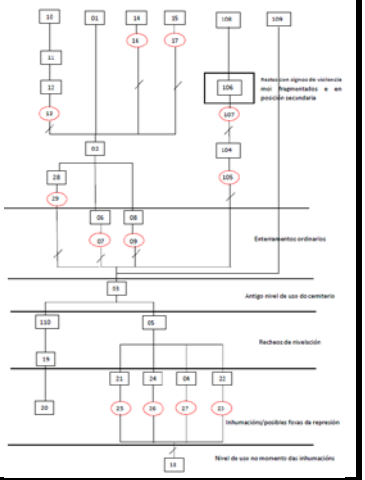

Interpretación

Interfacies para a construción dos panteósn da zona Leste do sector 5.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:	

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 17

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	5
TÍTULO UE	Interfacies da UE15						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia	Sen escavar	**Compactación** (estratos)	
Orientación	E-W	**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	120cm x 40cm												Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible	
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais													Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos	
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Descrición

Interfacies de instalación do corpo de panteóns na zona S do Sector 5. Presenta unhas dimensións en planta de 120cm no eixo E-W e 40 cm de ancho (N-S). Deixouse unha berma

Non se esgotou completamente xa que unha vez rexistrada a cimentación dos nichos decidiuse deixar unha berma de seguridade.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	15	Reenche a	
Cortada por		Corta a	02
Apóiaselle		Apóiase en	

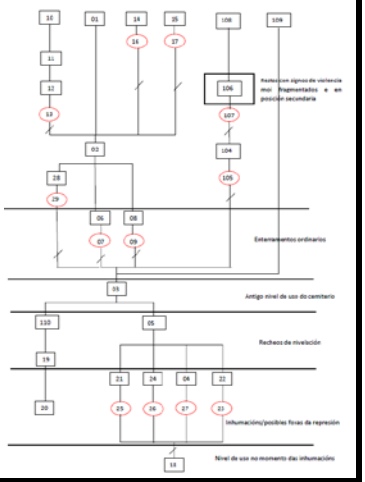

Interpretación

Interfacies para a construción dos panetóns da zona Sur do sector 5.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:	

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 18

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3/4
TÍTULO UE	Depósito amarelo arxiloso (II)						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Amarelo
Potencia	Sen escavar	**Compactación (estratos)**	Media
Orientación		**Granulometría (estratos)**	Media
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Depósito de sedimento de cor amarelo con tonalidades grisáceas. Presenta unha composición granulométrica de tipo fino e unha compactación media. Non se escavou ao localizar as negativas das foxas de inhumación.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	05	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por	23, 25, 26, 27	Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

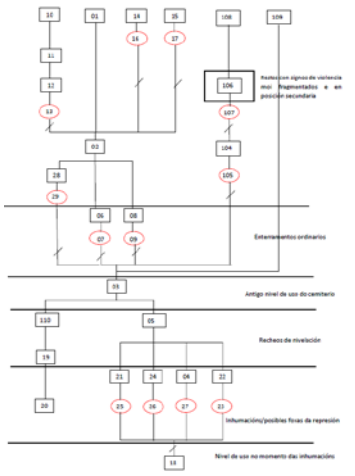

Interpretación

Posible nivel de uso no momento das inhumacións dos posibles replesaliados

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 19

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	2
TÍTULO UE	Depósito marrón escuro con tons avermellados						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	50cm	**Compactación (estratos)**	Media
Orientación		**Granulometría (estratos)**	Areas e gravas
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais	Estéril												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:											Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-					Cota mínima:	-	Non
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-					Material:	-	Non

Descrición

Depósito heteroxéneo de cor marrón escuro e tons avermellados. Compacidade media, pouco adherente e non plástico. Desde o punto de vista arqueolóxico resulta estéril.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

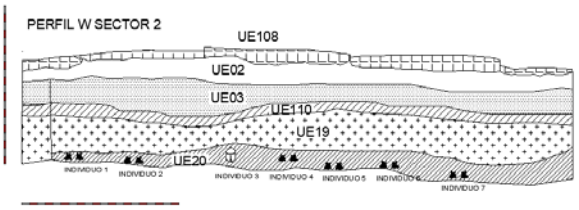

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	UE110	Cobre a	UE20
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

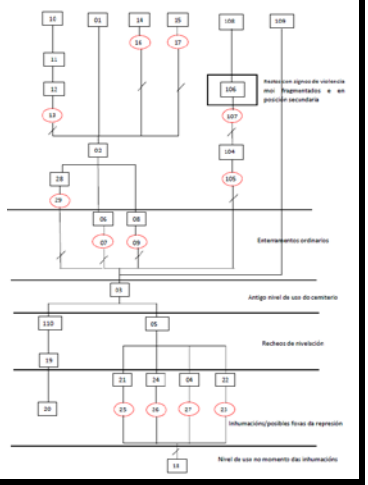

Interpretación

Recheo de nivelación

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 110

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	2
TÍTULO UE	Depósito gris areoso						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	11-12cm	**Compactación (estratos)**	Media
Orientación		**Granulometría (estratos)**	Areas e gravas
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible	
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais	Estéril												Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos	
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Depósito heteroxéneo de cor marrón escuro e tons avermellados. Compacidade media, pouco adherente e non plástico. Desde o punto de vista arqueolóxico resulta estéril.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

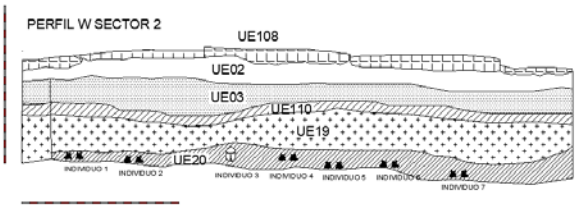

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	UE110	Cobre a	UE20
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

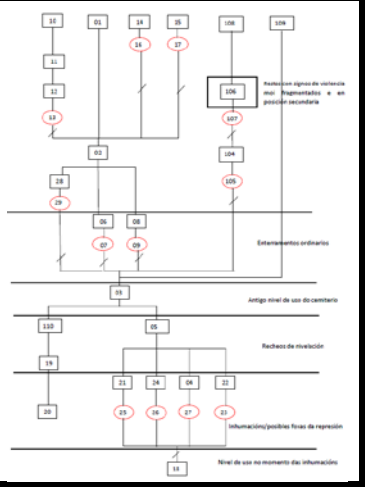

Interpretación

Recheo de nivelación

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 20

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	ANO:	2024	CÓD. INTERVENCIÓN:	CT 102A 2024/530-0	SECTOR:	2
TÍTULO UE	Depósito foxa sector 2						

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE	Depósito	Cor (positivas)	Marrón-avermellado
Potencia	20-30cm	Compactación (estratos)	Baixa
Orientación		Granulometría (estratos)	Fina (areas e gravas)
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													
Forma													
Composición/Materiais													
Frecuencia e tipo de materiais													
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Depósito de coloración avermellada de compactación baixa e fracción fina, non plástico Localízase a unha profundidade de 1.30-1.50 m con respecto á cota actual do terreo.

Asociado a este depósito rexístranse os restos óseos de 7 individuos, inhumados posiblemente de maneira sincrónica. que adoptan posicións diferentes con distinta orientación. 6 dos individuos presentan orientación W-E mentres que soamente un deles presenta orientación E-W (individuo 3). Os restos presentan unha disposición relativamente ordenada se ben é certo que as distancias entre eles son variables e menores do habitual o que fai pensar en que non se segue un protocolo ritual, polo que podería tratarse dunha foxa da represión.

Non se escavou totalmente pola afección directa dos panteóns, e pola mesma razón, tampouco se procedeu á exhumación dos restos localizados. Neste depósito localizáronse restos metálicos (cravos) así como un total de 6 candados non asociados a ningún individuo concreto e un asociado ao individuo 2.

Bosquexo/imaxe: Norte:

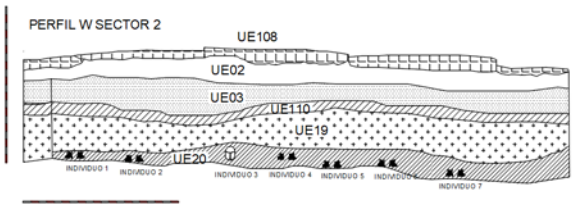

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	UE19	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

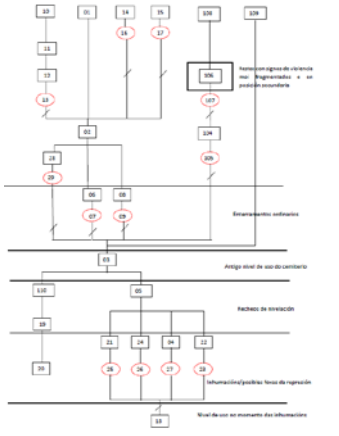

Interpretación

Posible foxa da represión

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 21

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Foxa nº1 no Sector 3						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	Non se escavou na súa totalidade ao non ser exhumados os restos	**Compactación (estratos)**	Media-baixa
Orientación	W-E	**Granulometría (estratos)**	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	70 (N-S)x 50 (E-W)												Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible	
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais													Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos	
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Descrición

Recheo da denominada Foxa 1 do sector 3 localizada a unha profundidade de 1,20 m con respecto á cota de uso actual do cemiterio. Caracterízase por unha tonalidade marrón escura e unha compactación media-baixa. Presenta unha orientación W-E, e as súas dimensións son 70 cm (N-S) e 50 cm (E-W). Neste depósito localízanse un total de 3 inidividuos conformando un enterramento primario, mais nunha disposición non ordinaria. Os restos óseos documentáronse todos eles en conexión anatómica. Destacar tamén que se conservan restos de tecidos e calzado. Non se escavou totalmente pola afección dos panteóns, e pola mesma razón, tampouco se procedeu á exhumación dos restos localizados.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	05	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	25
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

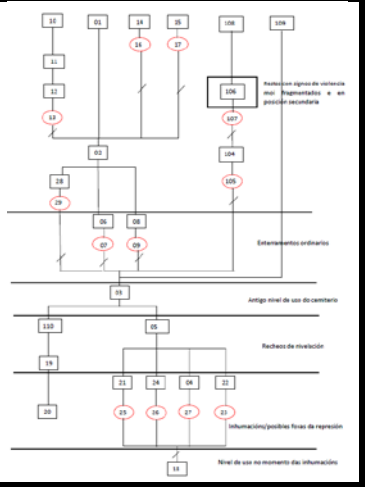

Interpretación

Posible foxa de represaliados. Individuo 8, 9 e10.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 22

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	ANO:	2024	CÓD. INTERVENCIÓN:	CT 102A 2024/530-0	SECTOR:	4
TÍTULO UE	Depósito de foxa nº2 Sector 4						

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE	Depósito	Cor (positivas)	Marrón escuro
Potencia		Compactación (estratos)	Media-baixa
Orientación		Granulometría (estratos)	Fina
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													
Forma													
Composición/Materiais													
Frecuencia e tipo de materiais													
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Depósito de matriz terrosa de coloración marrón escuro e compacidade media baixa. Localízanse os restos de canto menos 3 individuos (Individuo 12/13). Os restos, a pesares de presentar a mesma orientación (W-E) presentan unha disposición moi forzada, causada ao ser lanzados á foxa sen colocación posterior, proba inequívoca de que non se seguiu ningún protocolo ritual.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	05	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	23
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

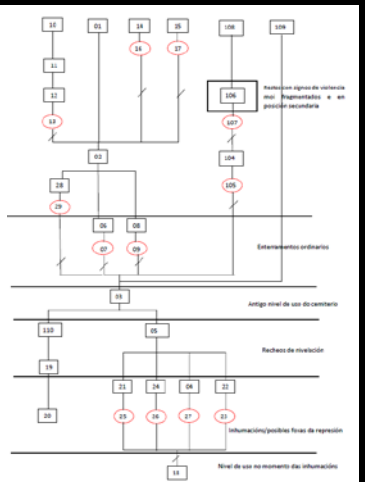

Interpretación

Posible foxa de represaliados.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 23

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	4
TÍTULO UE	Corte de foxa nº2 no Sector 4						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación		**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Interfacies vertical realizada na UE18. Presenta unhas dimensións de 68cm no eixo E-W x 28cm no eixo N-S estendéndose cara o perfil W debaixo do corpo de nichos (UE108)

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	22	Reenche a	
Cortada por		Corta a	18
Apóiaselle		Apóiase en	

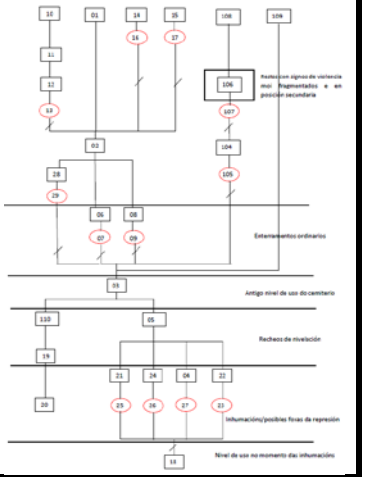

Interpretación

Interfacies relacionada coa inhumación non ordinaria dos Individuos 12 e 13 localizados no recheo de colmatación da UE22. Posible foxa de inhumación de represaliados. Individuos 12 e 13.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 24

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Depósito enterramento 2 sector 3						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	20cm	**Compactación** (estratos)	Media-baixa
Orientación	W-E	**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición.

Depósito de colmatación da interfacies UE26. Caracterízase por unha cor marrón escura, unha composición granulométrica fina e unha compactación media-baixa

As súas dimensións son 55 cm (N-S) e 52 cm (E-W).

Cabe a posibilidade de que nesta fosa fora enterrado, nalgún momento sen determinar, un individuo cuxos restos foron posteriormente exhumados para depositalos noutra localización, quizais nalgún dos nichos da parte do cemiterio máis recentemente construída.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	05	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	26
Cortada por		Corta a	18
Apóiaselle		Apóiase en	

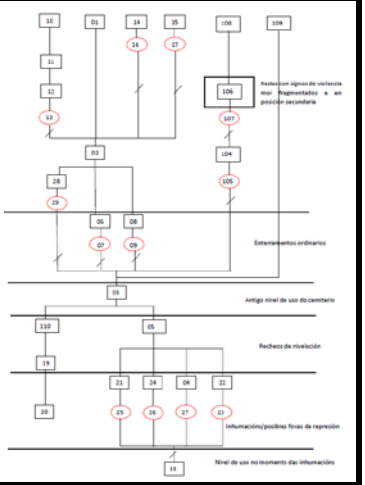

Interpretación

Depósito de colmatación dun enterramento cuxos restos foron posteriormente exhumados.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 25

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Interfacies foxa 1 sector 3						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación		**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)	70 cm (N-S) x 50 cm (E-W).												Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais													Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:											Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-					Cota mínima:	-	Non
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-					Material:	-	Non

Descrición

Rexistráronse unhas dimensións en planta de 70 cm (N-S) x 50 cm (E-W). Con todo, as medidas totais non se coñecen xa que o depósito de colmatación (UE21) non se escavou na súa totalidade. Esténdese cara o perfil W debaixo do corpo de nichos

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	21	Reenche a	
Cortada por		Corta a	18
Apóiaselle		Apóiase en	

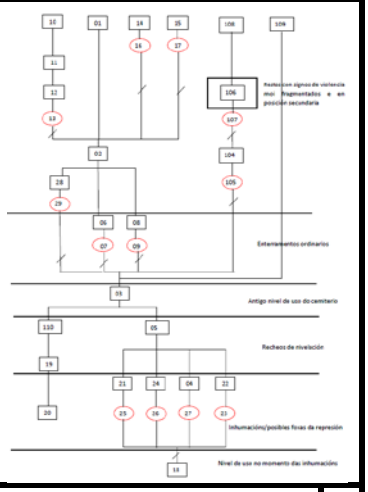

Interpretación

Interfacies relacionada coa inhumación non ordinaria dos Individuos 8, 9 e 10 localizados no depósito de colmatación UE21. Posible foxa de inhumación de represaliados.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 26

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	3
TÍTULO UE	Interfacies enterramento 2 sector 3						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia	20cm escavado completaente	**Compactación** (estratos)	
Orientación		**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Interfacies vertical que afecta á UE18. Presenta paredes rectas e unhas dimensións rexistradas de 55cm no eixo W-E x 52cm no eixo N-S. Estémdese cara a zona W debaixo do corpo de nichos.

Bosquexo/imaxe: Norte: ↓

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	24	Reenche a	
Cortada por		Corta a	18
Apóiaselle		Apóiase en	

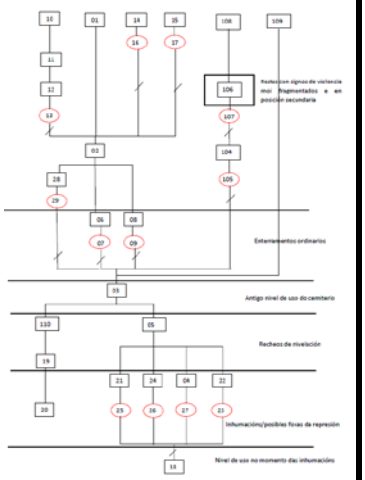

Interpretación

Interfacies relacionada coa inhumación ordinaria do individuo 11 localizado no depósito de colmatación (UE24).

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 27

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	4
TÍTULO UE	Corte foxa nº1 sector 4						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Interfacies	**Cor (positivas)**	
Potencia		**Compactación** (estratos)	
Orientación		**Granulometría** (estratos)	
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)											Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible			
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais											Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos			
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:									Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-		Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-		Non	

Descrición

Interfacies vertical que afecta á UE18 localizada a unha profundidade de -1.30m con respecto á cota de uso actual do cemiterio, ten unhas dimensións visibles de 60cm (E-W e 59cm (N-S). Esténdese cara o corpo de nichos**.**

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións			
Cuberta por		Igual a	
Reenchida por	04	Reenche a	
Cortada por		Corta a	18
Apóiaselle		Apóiase en	

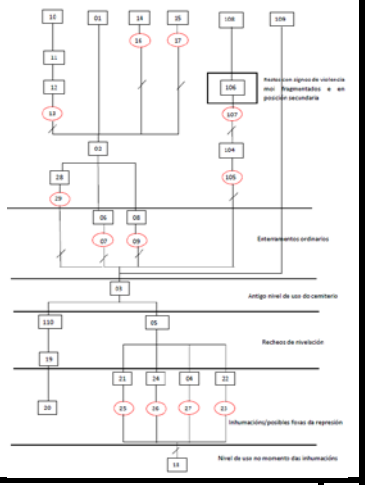

Interpretación

Interfacies relacionada coa inhumación do Individuo 14 localizado no depósito de colmatación (UE04). Posible foxa de inhumación de represaliados

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE: 28

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	**ANO:**	2024	**CÓD. INTERVENCIÓN:**	CT 102A 2024/530-0	**SECTOR:**	4
TÍTULO UE	Depósito marrón de colmatación da UE29						

Atributos	**Valores**	**Atributos**	**Valores**
Tipo UE	Depósito	**Cor (positivas)**	Marrón escuro
Potencia	20-25cm	**Compactación** (estratos)	Media
Orientación		**Granulometría** (estratos)	Fina
Inclinación		**Fotografía (non, indicar motivo)**	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)														
Forma														
Composición/Materiais														
Frecuencia e tipo de materiais														
Debuxo	Si: Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si: Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si: Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible

Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos

Descrición

Depósito de cor marrón escuro de compacidade media e plástico que reenche a interfacies (UE29).

Localízanse varios restos de cerámica tradicional vidrada. Presente unhas forma irregular que se extende marcando o contorno do corpo de nichos. As dimensións documentadas son de 54cm (mínima), 137cm (máxima) no eixo E-W x 1.30 no eixo N-S.

Localízanse varios fragmentos de cerámica tradicional vidrada de cronoloxía contemporánea e un fragmento de louza con posible selo de fábrica Pickman.

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Relacións		Igual a	
Cuberta por	02	Cobre a	
Reenchida por		Reenche a	29
Cortada por		Corta a	
Apóiaselle		Apóiase en	

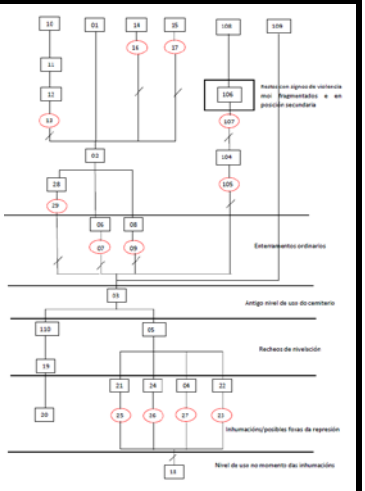

Interpretación

Depósito que reenche á UE29. Posiblemente relacionado coa construción do corpo de panteóns.

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:

tempos arqueólogos
TEMPOS ARQUEÓLOGOS, S.L.
CIF B70608948
Arquitecto Domingo A. de Andrade, 12 b
15704 - Santiago de Compostela (A Coruña)
881 97 27 67 www.tempos.es
info@tempos.es TemposArqueologos
677 164 635 650 337 454

FICHA DE UNIDADE ESTRATIGRÁFICA

Nº UE 29

XACEMENTO:	AMPLIACIÓN FOXA O VAL	ANO:	2024	CÓD. INTERVENCIÓN:	CT 102A 2024/530-0	SECTOR:	4
TÍTULO UE	Interfacies UE28						

Atributos	Valores	Atributos	Valores
Tipo UE	Interfacies	Cor (positivas)	
Potencia		Compactación (estratos)	
Orientación		Granulometría (estratos)	
Inclinación		Fotografía (non, indicar motivo)	-

Dimensións (Lonx x Alt x Anch)													Indicar en función dos eixos cardinais N-S, E-O a ser posible		
Forma															
Composición/Materiais															
Frecuencia e tipo de materiais													Arqueolóxicos ou non, p.ex: clastos		
Debuxo	Si:	Perfil:		Planta:										Non	
Topografía	Si:	Estación:		GPS:	-	Fotogrametría	-	Cota máxima:	-	Cota mínima:	-			Non	
Mostra	Si:	Datación:	-	Flotación:	-	Testemuña	-	Outros	-	Material:	-			Non	

Descrición

Interfacies que afecta á UE03, presenta planta irregular seguindo que presenta unha planta irregular que marca o contorno do corpo de nichos. Presenta unhas dimensións documentadas en planta de 54cm (mínima), 137cm (máxima) no eixo E-W x 137cm no eixo N-S.

Guía para a descrición. Incorporación da maior información posible
Cortes: en forma de planta, forma das esquinas, paredes, base, rupturas cóncava e convexa, alteracións, UE de recheo.
Elementos construtivos: materiais, tratamento/talla, técnica construtiva/aparello, morteiro/xuntas, dirección das caras, deformacións, revestimentos e enlucidos, observacións.
Interface construtiva: forma, dimensións, observacións
Bosquexo: Indicar UE de maneira numérica no mesmo.
←↑→↓↖↗↘↙

Bosquexo/imaxe: Norte: →

Relacións		Igual a	
Cuberta por		Cobre a	
Reenchida por	28	Reenche a	
Cortada por		Corta a	03
Apóiaselle		Apóiase en	

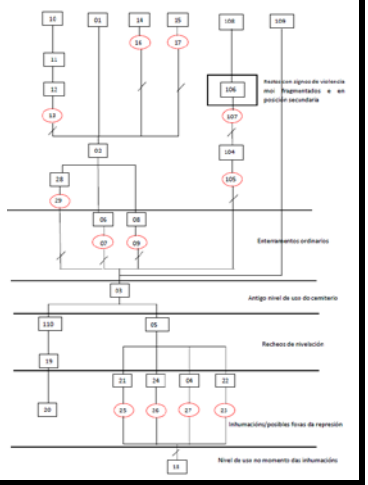

Interpretación

Interfacies posiblemente relacionada coa construción do corpo de nicho

Redactor/a da ficha:	Data:	Fase:	Revisada:	

tempos arqueólogos
CIF: B70608948
info@tempos.es
www.tempos.es
TemposArqueologos
677 164 635 / 650 337 454

Sigla	UE	Material	Produción	Parte	Modelado	Tipo	Técnica Decoración	Motivo decoración	Cronoloxía	Foto	Observacións
FCOV2024.01/01	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Borde	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/02	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Borde	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/03	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Borde	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/04	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/05	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/06	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/07	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/08	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/09	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/10	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/11	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/12	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/13	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/14	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/15	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/16	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/17	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/18	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/19	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Corpo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.01/20	01	Cerámica	Olaría popular vidrada	Asa	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		1/01-FCOV2024.01/20 forman todos parte do mesmo cacharro
FCOV2024.02/01	02	Cerámica	Cerámica común	Borde	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		Localizado no denominado sector 2
FCOV2024.02/02	02	Metal	Plomo	Proxectil					Contemporánea		Presenta marcas de estriado polo que o proxectil foi disparado. Munición empregada en arma curta tanto pola

FCOV2024.03/01	03	Metal	Aluminio		Molde	Medalla asistencia catequese			Contemporánea. Probablemente anos 40-70 S.XX		No anverso aparece a imaxe do Sagrado Corazón coa lenda “Dejad que los niños vengan a mí”. No reverso aparece “Catecismo parroquial SHI” rodeando á cifra “1". Localizado no denominado sector 5
FCOV2024.04/01	04	Metal	Ferro		Molde	Indeterminado			Contemporánea		Asociado ao individuo 14
FCOV2024.04/02	04	Coiro			Manual	Sola de bota			Contemporánea		Restos do calzado individuo 14
FCOV2024.18/01	18	Cerámica	Olaría popular vidrada	Fondo	Torno	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		Presenta vidrado interior cor amarelo. Localizado
FCOV2024.20/01	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/02	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/03	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/04	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/05	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/06	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		
FCOV2024.20/07	20	Metal	Ferro		Molde	Indeterminado			Contemporánea		Individuo 7
FCOV2024.20/08	20	Metal	Ferro		Molde	Indeterminado			Contemporán		Individuo 7
FCOV2024.20/09	20	Metal	Ferro		Molde	Indeterminado			Contemporán		Individuo 7
FCOV2024.20/10	20	Metal	Ferro		Molde	Indeterminado			Contemporán		Individuo 7
FCOV2024.20/11	20	Metal	Ferro		Molde	Candado			Contemporánea		Individuo 2
FCOV2024.20/12	20	Metal	Ferro		Molde	Fibela			Contemporánea		Individuo 7
FCOV2024.20/13	20	Metal			Molde	Aplique decorativo			Contemporánea		nda conserva restos do que parece textil. Atópase fragmentada
FCOV2024.22/01	22	Caucho	Caucho		Molde	Sola de bota			Contemporánea		Fragmentos de restos de bota Individuo 12 cor vermello tella
FCOV2024.28/01	28	Cerámica	Olaría popular vidrada	Borde	Torno	Indeterminado	Vidrada-Pintada	Decoración mediante unha liña amarela no bordo	Contemporánea		
FCOV2024.28/02	28	Cerámica	Cerámica común	Fragmento	Indeterminado	Indeterminado	Vidrada		Contemporánea		

tempos arqueólogos
CIF: B70608948
info@tempos.es
www.tempos.es
TemposArqueologos
677 164 635 / 650 337 454

FCOV2024.28/03	28	Cerámica	Louza La Cartuja de Sevilla Pickman	Fondo	Molde	Prato	Selo		Contemporánea		
FCOV2024.28/04	28	Cerámica	Olaría popular vidrada	Borde	Torno	Ola?	Vidrada		Contemporánea		
FCOV2024.28/05	28	Cerámica	Cerámica común	Fragmento	Torno	Indeterminado	Plástica		Moderna-Contemporánea		

INFORME HISTÓRICO

A FOSA DO CEMITERIO DE SANTA MARÍA A MAIOR DO VAL, NARÓN

Conchi López Sánchez

Grupo HISTAGRA, Universidade de Santiago de Compostela

1. Antecedentes

Figura 1. Plano actual do Cemiterio de Santa María A Maior do Val, Narón Fonte: Google Earth

Figura 2. Plano do antigo Cemiterio de Santa María A Maior do Val, Narón, nos anos cincuenta do século XX. Fonte: Vuelo Americano (Serie B, 1956-1957)

O cemiterio de Santa María A Maior do Val está situado ao lado da correspondente igrexa parroquial, localizada no concello de Narón e no partido xudicial de Ferrol, a uns escasos 15 quilómetros da cidade e do Arsenal Militar de Ferrol. Esta proximidade coa capital do Departamento Marítimo do Norte fixo que funcionara, dun xeito peculiar, durante a guerra civil, como lugar de enterramento daquelas persoas que foron asasinadas polas autoridades golpistas.

Figura 3. Imaxe actual da placa homenaxe do cemiterio de O Val, Narón. Fonte: fondo Histagra.

A grandes trazos, foi un lugar que cambiou moito en, relativamente, pouco tempo (Figs. 1 e 2). Nun período aproximado de cincuenta anos levouse a cabo unha gran ampliación e outras pequenas modificacións que supuxeron a ampliación do cemiterio e a construción de novos nichos e accesos. Segundo as noticias que tiñamos ao inicio das investigacións, era un lugar non intervido, pero si memorializado grazas ás accións levadas a cabo pola Asociación Cultural Memoria Histórica Democrática. Eles colocaron fóra do adro, no lugar onde lle concederon permiso, unha placa "en lembranza e homenaxe ás vítimas da ditadura franquista, 1936-1975", que foi inaugurada o 7 de decembro de 2003 e apenas uns quince días despois, sufriu un acto vandálico (Fig. 3). Por tanto, era un lugar xa recoñecido previamente pola comunidade e incluso, moi traballado por parte de investigadores locais, como Xosé Manuel Suárez, Eliseo Fernández ou

Bernardo Máiz[1] e a propia Asociación. Precisamente, grazas aos estes traballos previos, a nosa investigación partía dunha hipótese sobre a localización da/s fosa/s: a parte posterior do cemiterio antigo, xunto ao muro de peche (Fig. 4).

Figura 4. Plano do cemiterio de Sta. Mª A Maior do Val no que se sinala en vermello a hipótese inicial de localización da/s fosa/s. Fonte: Google Earth

É imposible coñecer a historia do cemiterio do Val durante a primeira metade do século XX sen ter en conta os sucesos do golpe militar de 1936 e a súa proximidade e relación con Ferrol, capital do Departamento Marítimo do Norte. A toma da principal base naval galega, xunto coas do departamento de Cádiz, por parte dos golpistas, descabezou dous terzos dos mandos lexítimos das capitais marítimas do Estado español. Isto permitiu procesar e executar a centos de mariños, ocupar e transformar os seus espazos de poder e adxudicar novas funcións aos buques. As embarcacións encautadas, como o "Plus Ultra", o "Contramaestre Casado" ou o "Genoveva", funcionaron como centros de

[1] Xosé Manuel Suárez, *Guerra civil e represión en Ferrol e comarca,* Ferrol: concello de Ferrol, 2002. Xosé Manuel Suárez, *Crónica negra de la Marina Española, Ferrol, 1936-1939,* 2018, dispoñible en: https://www.academia.edu/44532763/Crónica_negra_de_la_Marina_Española_30_páginas. Eliseo Fernández Fernández, "A Delegación de Orden Público e a administración do terror en Ferrol (1936)", en VV.AA., *Os nomes do terror: Galiza, 1936, os verdugos que nunca existiron*, A Coruña: Sermos Galiza, 2017: páxs. 81-98.

detencións provisionais. Albergaron un gran número de presos, precisamente, o maior pico do que temos constancia dáse no mes de agosto de 1936, con 650 detidos, aproximadamente, todos eles auxiliares, maquinistas, cabos e mariñeiros da Armada, xunto con media ducia de oficiais. Un testemuño que estivo recluído no "Plus Ultra" recorda que, "estabamos alojados en una bodega de carga, sin luz y en la más completa suciedad. Éramos doscientos hombres con dos cubos de agua: uno para beber y lavarnos, el otro para nuestras necesidades" [2].

Estamos, por tanto, diante dun dos cemiterios que rexistran un maior número de enterramentos de vítimas da violencia golpista e da retagarda, en Galicia, entre 1936 e 1939. Se deixamos a un lado as cifras das cabeceiras de provincia, os cemiterios de Canido (Ferrol), Pereiró (Vigo), Serantes (Ferrol), O Val (Narón) e Aranga son os que máis inhumacións presentan, en termos absolutos, segundo os rexistros civís de defuncións. No caso de Canido, Serantes e O Val, aglutinan a maioría dos enterramentos derivados das execucións realizadas tras as sentenzas a pena de morte, ditadas polos tribunais militares da xurisdición de Mariña. Precisamente, ao redor un 30% das máis de 11.500 persoas encausadas en Galicia, entre 1936 e 1939, fórono baixo a competencia da Armada e do departamento marítimo de Ferrol[3].

Por todos os antecedentes sinalados anteriormente, o cemiterio do Val supón un lugar, cunhas características e unha idiosincrasia peculiar que son idóneas para coñecer os mecanismos de funcionamento da violencia golpista na retagarda. Debido a esta circunstancia, o estudo desta fosa foi promovido pola propia Universidade de Santiago de Compostela, e, posteriormente, tras a difusión nos medios do comezo das investigacións, foron varias familias as que se puxeron en contacto para localizar aos seus familiares enterrados no Val.

[2] *Íbidem*
[3] Base de datos interna de Nomes e Voces. Unha versión máis sinxela, accesible en: nomesvoces.net

2. Indagación preliminar sobre as vítimas para a súa identificación e localización

Principalmente, dous foron os retos formulados aos inicios desta investigación: a) Identificar as vítimas enterradas neste espazo durante a guerra civil; e isto implica, non só, desenvolver as súas traxectorias vitais previas, senón tamén, a súa relación coa violencia de 1936: como pasan de ser "cidadáns correntes" a "rebeldes contra el Glorioso Movimiento Nacional". b) Coñecer a evolución do espazo no que se localiza a fosa e cales foron as claves para que alí se ordenaran e executaran, dentro dunhas coordenadas temporais e espaciais moi concretas, as inhumacións dos asasinados.

Neste punto, trataremos o referido á primeira cuestión, para a que partimos dos datos recollidos pola base de datos de Nomes e Voces, que se cotexaron con outras fontes, como a base de datos da Asociación Cultural Memoria Histórica Democrática, o rexistro civil de defuncións de Narón, o rexistro de enterramentos parroquial, as causas militares (que procesaron e condenaron á maioría das vítimas alí enterradas) ou fontes bibliográficas, entre as que destaca o traballo de Xosé Manuel Suárez, citado anteriormente.

Comezaremos por distinguir as distintas fases da evolución da/s fosa/s, en función do desenvolvemento dos enterramentos, entre 1936 e 1939. Neste período, temos constancia de que 51 persoas, vítimas da violencia golpista, foron inhumadas no cemiterio do Val. O rango de idade abarca dende os 18 ata os 43 anos, situándose, mais do 83%, entre os 18 e os 30 anos. Neste caso, as súas profesións están intimamente ligadas coas circunstancias dos seus asasinatos. Salvo as catro persoas que foron "paseadas", todas as demais eran mariños, oficiais e suboficiais da Armada, que formaban parte das dotacións de distintas embarcacións. Isto tamén ten moito que ver co lugar de nacemento e veciñanza, non temos datos para todos eles, pero si podemos concluír que, ao redor dun 70%, eran veciños dalgún concello galego no momento da súa morte e, aproximadamente, un 63% naceran aquí. A pesar de que moitos tiñan fixada

a súa residencia en Ferrol e arredores, o feito é que gran parte deles non se involucraron nin terminaron por integrarse nas comunidades locais, pois vivían máis de cara ao Arsenal baixo dinámicas militares. Tal foi o caso de Óscar Fernando Roza Ramos, cabo de artillería, executado no Val, o 26 de decembro de 1936. No informe que emite a Garda Civil de Mugardos sobre o seu comportamento, ante o xuíz instrutor, sinala que "observó buena conducta y antecedentes, el escaso tiempo que permaneció en esta villa por hallarse la mayor parte del tiempo embarcado"[4].

No que respecta ás fases da conformación da fosa do cemiterio de O Val, identificamos **oito datas diferenciadas** nas que se levaron a cabo os asasinatos. É importante diferenciar entre as datas de asasinato e as datas de enterramento, parece obvio, pero non teñen por que ser coincidentes e, isto, se estamos a falar dun período de tempo moi concreto e curto, é importante subliñalo, pois poden determinar a conformación da/s fosa/s. Na maioría dos casos, ambas datas adoitan coincidir ou, de haber diferencias, adoitan ser de un día, precisamente debido á tipoloxía da maioría dos asasinatos (execución tras sentenza militar) e á propia dinámica loxística da violencia. Isto indica unha elevada probabilidade da **existencia de mais dunha fosa**, e a necesidade, nun principio, de investigar cada data de morte de forma independente, tendo en conta que pode haber datas de enterramento que aglutinen mortes de diferentes días, moi próximos:

1. **19 de agosto de 1936.** Ten lugar o asasinato de tres persoas, GABRIEL CRUZ MOURIZ, LUIS RODRÍGUEZ NOVÁS e JOSÉ LOPEZ LEIRA, veciños de Ferrol e Narón. Todos eles traballaban como obreiros da construción naval e, un deles, José López Leira, formaba parte da corporación municipal republicana de Narón. As circunstancias das súas mortes sitúanos ante tres "paseos" que non foron rexistrados no xulgado de Narón ata os anos corenta, en virtude "de auto dictado por la

[4] Archivo Naval de Ferrol (ANF), Causa 58/36, folio 510.

Superioridad”[5]. Apenas puidemos investigar sobre a traxectoria vital en relación coa violencia de 1936, unicamente, temos o dato de que José López Leira fora condenado, xunto con seu pai, “por faltas contra el culto católico, por no descubrirse al paso de la procesión el día 23 de septiembre último y además de mofarse de dicho acto; se dictó sentencia por el tribunal municipal condenándolos a la pena de diez pesetas de multa cada uno, tres días de arresto y costes de ambos juicios”[6].

2. **26 de agosto de 1936.** JOAQUÍN BOUZAMAIOR GATO, presidente da Agrupación Socialista de Narón e do Sindicato de Agricultores y Oficios Varios de Trasancos, de onde era natural e veciño, foi asasinado, moi preto do cemiterio, a un escaso kilómetro (Fig. 5). A súa morte foi rexistrada polo xulgado civil case catro meses despois, segundo un oficio da Comandancia da Garda Civil de Xubia. Segundo un testemuño, a Joaquín levárono a “pasear” xunto con outras cinco ou seis persoas, unha delas, José María Díaz Díaz, que sobreviviu e puido contarlle, a un amigo anos despois, o sucedido:

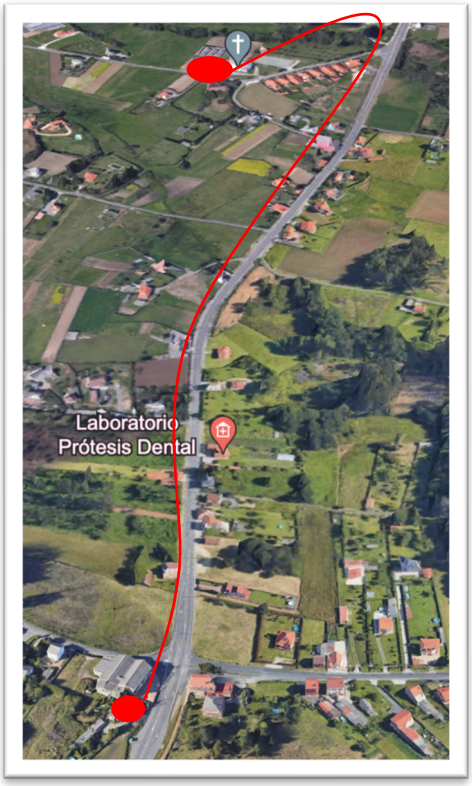

Figura 5. Distancia actual entre o lugar de asasinato (o cruce a Santa Margarita pola estrada a Cedeira)e enterramento. Fonte: Google earth editado

[5] Xulgado civil de Narón, Libro rexistro de defuncións: foron inscritos, respectivamente, os días 9 de outubro de 1943, 23 de marzo de 1944 e o 9 de marzo de 1942 (información facilitada pola ACMHD). X.M. Suárez, *Guerra civil...*

[6] *El Ideal Gallego*, 24/10/1923.

Fóronos matar a unha cuneta alá no Val, onde (...) a sala de festas A Concha, na carretera que vai a Cedeira, por aquí, a carretera que vai a Valdoviño e ao chegar a un cruce que vai a Santa Margarita, matáronos alí (...). Iban amarrados, atáronos a unha corda (...) entonces iba amarrado a outro, ao disparar, o outro caeu morto e a el déronlle un tiro aquí e caeu tamén e desamarrouse e como era de noite, escapou e ao outro lado da carretera era monte e un pouquiño mais adiante, así como a 30 metros, hai un camiño fondo que atravesa e a el lle serviu de parapeto porque os guardias empezaron a enfocar cos faros do coche e a dispararlle pero claro, xa non o pescaron[7].

3. **30 de novembro de 1936**. O día 5 de decembro de 1936 foron rexistradas no xulgado de Narón, por orde do "capitán comisionado de Ferrol", dez mortes executadas uns días antes: JUAN FABREGAT BERTO, JOSÉ MIGUEL SOLER, MANUEL GONZÁLEZ GUTIÉRREZ, FRANCISCO ORTEGA BALLABRICA, ANTONIO BERENGUER GALIART, ANTONIO CASTELLANO PADILLA, FRANCISCO BERMEJO NICOLÁS, JOSÉ RIAL RIVAS, JOAQUÍN PÉREZ MARTÍN e VICENTE NAVARRO MOGOLLÓN. Todos eles eran mariñeiros do vapor "Domine" e non eran naturais, nin veciños de Galicia. O rexistro parroquial dá conta, moito mais tarde, destas mortes e indica que "recibieron sepultura canónica" e que foron enterrados "por sentencia habida en consejo sumarísimo". A tipoloxía destas mortes é moi peculiar e apenas foi estudada, pois non se tratan de execucións, nin de "paseos", propiamente ditos (as dúas categorías empregadas de forma maioritaria para falar dos diferentes procedementos dos asasinatos neste contexto). Estas persoas non foron procesadas en ningunha causa militar pero a lóxica que seguen os seus asasinatos e a xestión dos seus corpos,

[7] Entrevista nº 2065, realizada a José Beceiro Fernández, por Antonio Míguez Macho, o 27/7/2006, en Covas (Ferrol), fondo Histagra, Terra e Memoria.

aproxímase mais á das execucións que á dos "paseos". O auditor da base naval, determina que os tripulantes do vapor "Domine", incautado pola Armada, tramaron un complot para "apoderarse do barco e pasarse ao inimigo", e por tanto, pide á máxima autoridade da base, Luis de Castro Arizcun, que "se sirva disponer que a las cinco de la tarde de hoy, en la Punta del Martillo de este Arsenal, y en presencia de las fuerzas, para que ello sirva de ejemplaridad, como lo requieren las actuales circunstancias; sin previa formación de juicio ni más trámites, sean pasados por las armas"[8]. Sobre o lugar do asasinatos, temos fontes contraditorias; por un lado, o expediente, xunto co libro de enterramentos parroquial de O Val, sinalan a "Punta do Martillo", no Arsenal de Ferrol (Fig. 6), lugar habitual de execucións; mentres que o rexistro civil de defuncións de Narón, apunta "a parroquia do Val".

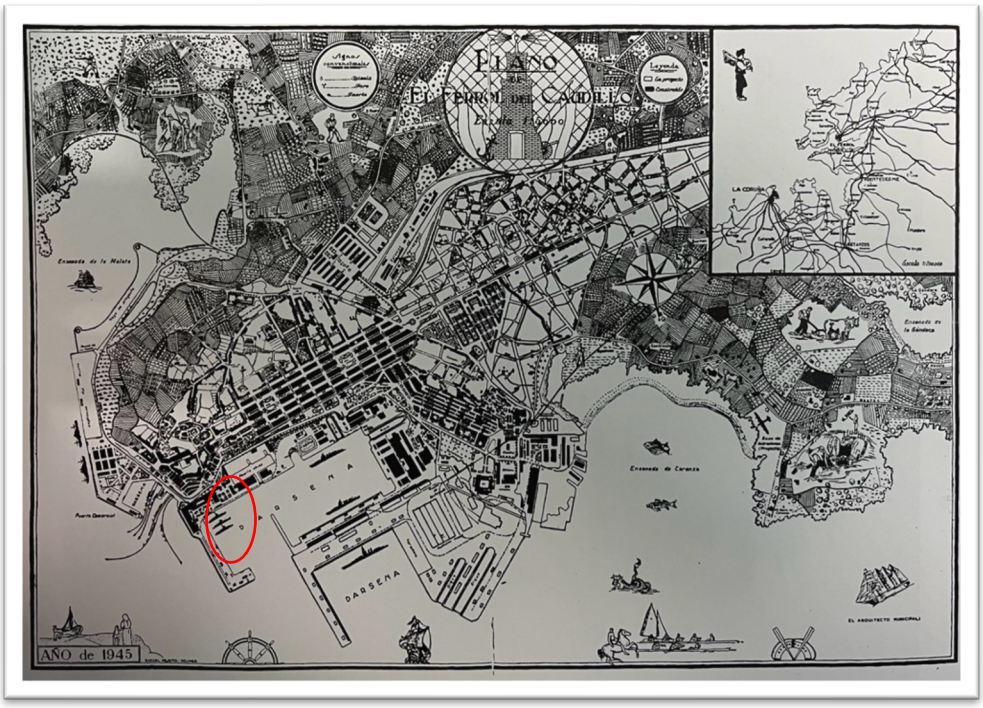

Figura 6: Plano de Ferrol no que se sinala a "Punta de Martillo" do Arsenal. Fonte: Anca (2005: 105).

[8] ANF, Expediente 319/37.

4. **12 de decembro de 1936.** ANDRÉS CORES FERNÁNDEZ, cabo de marinería do bou "Tito", foi executado, tras unha sentencia a pena de morte, na Punta do Matillo, na Base Naval de Ferrol (Fig.). Cando sucedeu o Golpe, el estaba de permiso de verán na súa casa familiar en Ribeira, e tan pronto llo comunica o Subdelegado Marítimo, preséntase na base de Ferrol, a comezos de agosto, de 1936. O 4 de decembro pola noite ingresou no cárcere de Ribadeo, ao día seguinte, foino a buscar un comandante de intendencia da Armada, que o trouxo á base de Ferrol, onde quedou detido no buque "Casado". O día 8 foi declarado procesado, pasando a estar baixo a condición de prisión preventiva. A incoación do sumario comeza a raíz da acusación dun superior por "hablar en contra del Movimiento". Foi un xuízo e unha execución, extremadamente rápida e áxil, pois o día 9 de decembro de 1936 foi xulgado e condenado. O xefe da base naval, Luis de Castro, aproba a sentencia e ordena a execución para o día seguinte, ás tres da tarde, na Punta do Martillo. Estando o reo en capilla e ao cargo dun piquete de marinería que asumiu a súa custodia no interior da prisión, chega un escrito da S.A. Jurisdiccional, ordenando quede en suspenso a execución da sentencia, ata que se coñeza a conducta da persoa que o acusou, Rodrigo Vilar López. Tres días despois, o auditor considera que "visto el resultado de las diligencias (...) que motivaron la suspensión de la ejecución del fallo, procede llevar a efecto la misma". O xefe da base naval, ordena cumprir a condena nese mesmo día, 12 de decembro, ás 15 horas, na Punta do Martillo,

> Formaron el cuadro un piquete de marinería del Arsenal y otro de la misma dependencia que era el encargado de custodiar al reo.
> A las tres de la tarde de hoy, hora designada para la ejecución, compareció el reo de uniforme, conducido por el piquete de marinería que estuvo custodiándole.

Puesto el reo en el sitio conveniente y dentro del cuadro y frente al piquete, aquel se reconcilió con el sacerdote, siendo seguidamente pasado por las armas, y reconocido por el Médico de la Armada nombrado al efecto, manifestó que dicho reo había fallecido.

Las fuerzas desfilaron por delante del cadáver, dando vista a este, siendo trasladado al cementerio del Val del ayuntamiento de Narón, en donde recibió sepultura a presencia de este Juzgado[9].

5. **26 e 27 de decembro de 1936**. Consideramos ambas datas de execución, a efectos prácticos como unha sola, debido á escasa diferenza entre ambos, pois os dous grupos de persoas asasinadas fórono cunha diferenza de hora e media, entre as 23 horas e as 00:30 horas. O primeiro deles, o día 26, "a las veintitrés horas dio comienzo en el atrio parroquial de esta feligresía la ejecución de la sentencia de pena de muerte, acordada en consejo de guerra y ratificada por la superioridad, recaída y llevada al efecto contra los marineros tripulantes del Acorazado "España""[10]. Estaba conformado por trinta e dúas persoas, ÓSCAR FERNANDO ROZA RAMOS, JUAN FERNÁNDEZ DÍAZ, JOSÉ VICENTE FERNÁNDEZ SÚARES, GABINO ÁLVAREZ CARREIRA, JUAN COTA ROMERO, JOSÉ DOMÍNGUEZ RODRÍGUEZ, MANUEL LÓPEZ SAAVEDRA, JOSÉ LIÑEIRO TRABA, SALVADOR ANEIROS TEIJEIRO, EUGENIO BEDÍA MÉNDEZ, EVARISTO NOGUEIRA VIEITES, MANUEL MARTÍNEZ INCLÁN, MANUEL CALVO ARRIBAS, ÁNGEL MÉNDEZ GARCÍA, ARMANDO ROMERO CANDAMIO, JESÚS VÁZQUEZ VARELA, EULOGIO PARGA MÉNDEZ, MANUEL FERNÁNDEZ ARIAS (Fig. 7), ANTONIO RIANDE CASTRO, JOAQUÍN CALVO BELLÓN, LEANDRO GREGORIO IGELMO, NICOLÁS SERANTES PÉREZ, FRANCISCO PARDAL COUSO, PABLO BASCOECHEA REBOLLAR, GUILLERMO

[9] ANF, Causa 196/36, folio 31r.
[10] Arquivo Diocesano de Mondoñedo, Libro de enterramentos da parroquia de Santa María A Maior do Val, nº 7 (1925-1946).

DÍAZ VALES, NICOLÁS BENITO ANEIROS, MANUEL GALLEGO FERNÁNDEZ, FRANCISCO BELLAFONT GINART, JUAN MORADO MONTEAGUDO, HIGINIO FAJARDO ANEIROS, REYES ANTONIO YÁÑEZ PÉREZ E JOSÉ LÓPEZ LAGO. Ditas persoas, tripulantes do "Acorazado España" (Fig. 8), conforman máis do 60% do total de individuos que coñecemos que foran enterrados na/s fosa/s do Val, entre 1936 e 1939. Trátase, por tanto, dunha das execucións máis numerosas das que se ten constancia, en Galicia.

Os reos foron conducidos dende a prisión da Escollera (no Arsenal de Ferrol) e,

> formado el cuadro por un piquete de infantería de Marina se llevó a efecto la ejecución y reconocidos por los médicos de la Armada, don José López García y don Alfonso Gil Blanco, nombrados al efecto, manifestaron que dichos reos habían fallecido a consecuencia de heridas producidas por arma de fuego. Seguidamente desfilaron las fuerzas por delante de los cadáveres, dando vista a ellos, siendo después conducidos al cementerio de Santa María del Val, donde recibieron sepultura[11].

Figura 7. O cabo de Mariña, Manuel Fernandez Arias, sinalado cunha cruz, ca. 1936. Fonte: doazón familiar ao fondo Histagra.

[11] ANF, Causa 58/36, folio 576.

Figura 8. O Acorazado España no dique Reina Victoria Eugenia do arsenal de Ferrol, o 15 de maio de 1913. Fonte: Anca (2005: 78).

O cura deixa constancia dun feito peculiar,

> A uno de los citados, cuyo nombre ignoro, tuvo que dispararle el piquete por tres veces infructuosamente, hasta que tuvo que ejecutarle un guardia civil que estaba fuera de la línea de fuego; no se explicaba el médico como después de tantos tiros de gracia todavía daba señales de vida. El jovencito que contaba con la edad de diecinueve o veinte años, asistido de un sacerdote secular hasta su último momento murió abrazado al crucifijo: sus últimas palabras "Viva Cristo Rey" y "Viva España"[12].

[12] Arquivo Diocesano de Mondoñedo, Libro de enterramentos da parroquia de Santa María A Maior do Val, nº 7 (1925-1946).

Este feito é importante á hora da localización da fosa e da identificación dos corpos, pois un dos cranios podería presentar sinais de mais dun tiro de gracia.

Posteriormente, foron executadas dúas persoas a consecuencia da sentencia a pena de morte, ambos parte da dotación do "Contramaestre Casado",

> a las cero horas y treinta minutos, (...) llevando a cabo la ejecución una sección de infantería de Marina al mando del teniente del mismo cuerpo, Don Eduardo Gavira Martín, cumpliéndose con arreglo a las reglas correspondientes del artículo trescientos treinta y seis de la Ley en Enjuiciamiento Militar de Marina. Los médicos de la Armada, Don José López García y Don Alfonso Gil Blanco, reconocieron los cuerpos de los ajusticiados y certificaron que eran cadáveres. En su visto se procedió al levantamiento de sus cuerpos y entrega en el cementerio del Val[13].

JULIO ÁLVAREZ DO VAL incorporouse como voluntario na Mariña, a principios de 1932 e, tras o Golpe do 18 de xullo de 1936, ingresa, oito días mais tarde, no Hospital da base naval de Ferrol. Pouco despois, o 23 de agosto foi trasladado á prisión da Escollera e, posteriormente, foi procesado a consecuencia de tres acusacións particulares que o apuntan como autor das seguintes accións "hizo fuego contra el hidroavión que ese día vino en defensa del glorioso movimiento nacional y a sofocar la sedición existente, probado asimismo que el nombrado transportó de un polvorín cercano municiones para las sediciones en su barco (...)"[14]. DANIEL SUEIRAS BRAGE estaba preso en San Simón, cando o citan e declarar na base naval de Ríos. Posteriormente, declárano procesado e trasládano á prisión de La Escollera, a finais de setembro de 1936. Tras

[13] ANF, Causa 29/36, folio 346.
[14] ANF, Causa 29/36, folios 182, 196, 207 e 209.

as diferentes propostas de condenas efectuadas para os procesados polo consello de guerra, o auditor, o xefe da base naval e o Alto Tribunal de Xustiza de Valladolid, foron executados.

En total, estamos a falar de trinta e catro persoas, "Diecisiete de ellos se obstinaron en rechazar los santos sacramentos y del resto, que los recibieron en Ferrol, renegaron en el acto de la ejecución, muriendo la inmensa mayoría impenitentes"[15]. Non temos constancia de que recibirán enterramento canónico, pero si de que "dos padres mercedarios acompañaron a los ajusticiados hasta el último momento"[16]. Foron enterrados todos nun único acto de enterramento, na madrugada do 27 de decembro de 1936. Ditos indicios lévanos a pensar na alta probabilidade de que se atopen todos os corpos nunha única fosa. Ademais, o alto volume de corpos a inhumar implica a necesidade de certo grao de planificación previa. Non estamos a falar de enterramentos atropelados e improvisados, senón de todo o contrario. Incluso a hora da execución posiblemente fora pensada de cara a realizar os enterramentos durante a escuridade da madrugada, fóra dos ollos da veciñanza.

Diversos testemuños do lugar coinciden en sinalar o lugar concreto no que foi asasinado este grupo de persoas: unha das paredes da Igrexa, orientada cara o norte (Figs. 9 e 10).

[15] Arquivo Diocesano de Mondoñedo, Libro de enterramentos da parroquia de Santa María A Maior do Val, nº 7 (1925-1946).
[16] *Ibidem.*

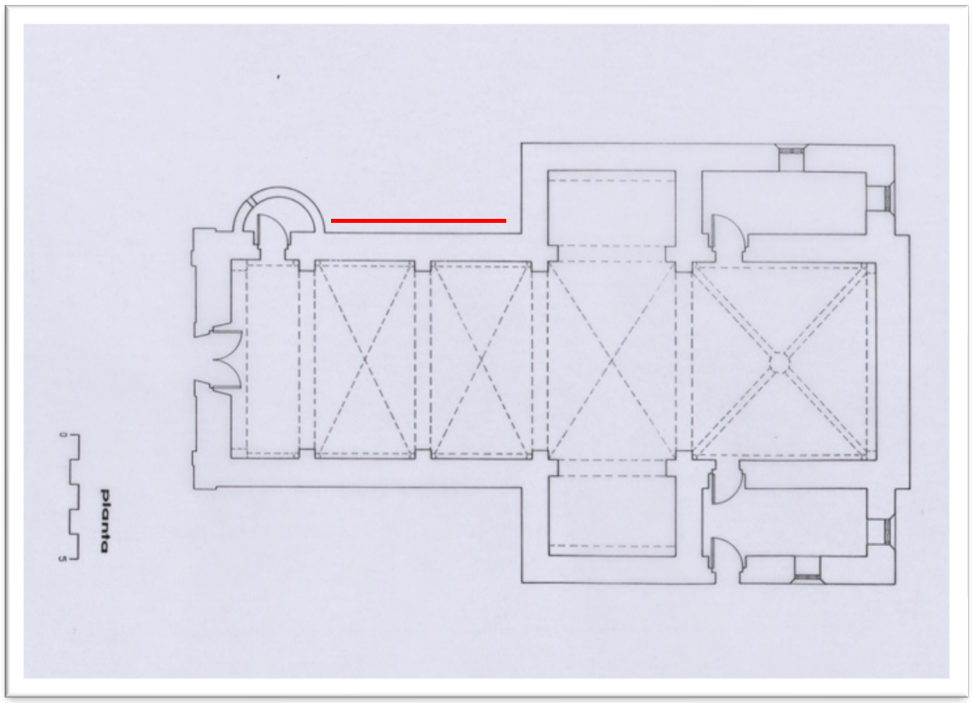

Figura 9. Plano da Planta da Igrexa de Santa María A Maior do Val, Narón, no que sinala en vermello o lugar da execución. Fonte: Arquivo do Reino de Galicia, sin. PV03446

Figura 10. Detalle da parede norte da Igrexa de Santa María a Maior do Val, Narón. Fonte: fondo Histagra

6. **13 de marzo de 1937.** MANUEL FERNÁNDEZ GÓMEZ, mariñeiro que prestaba os seus servicios, no momento do Golpe, no polígono de Tiro de Marín, foi executado na Punta do Martillo (Arsenal, Ferrol), tras recibir a sentenza a pena de morte. Segundo o libro parroquial, recibiu sepultura canónica, tras "recibir con gran fervor todos los auxilios espirituales" no cemiterio do Val[17]. A mediados de setembro de 1936, foi denunciado ante a Xefatura do Polígono de Tiro de Janer, por tres persoas vinculadas coa Falange de Vigo, por facer "manifestaciones de caracter grave y subversivo y realizó actos que pudieran ofrecer aspectos delictivos"[18]. A mediados de decembro de 1936, fora trasladado das escolas de Marinería á prisión de La Escollera, tras ser decretada prisión preventiva o día 11 anterior. O 4 de febreiro de 1937 reúnese o consello de guerra pero non ditan sentencia de forma unánime, pois un voto particular cualifica a súa actuación de "sedición" e, por tanto, solicita a pena de reclusión perpetua. O auditor e o xefe da base naval aproban a condena da maioría e tras o "enterado" da Secretaría de Guerra do Estado Mayor, o xefe da base determina en lugar, forma, data e hora os detalles da execución[19]. Destaca a minuciosa información que temos sobre a procedemento do asasinato, pois o xuíz instrutor ordena que,

> diríjanse los correspondientes oficios al director del hospital para que facilite la ambulancia; al ayudante mayor para la conducción del reo al lugar designado para ingresar en capilla, al juez municipal interesando la orden de enterramiento y al conserje del cementerio"[20].

Nas dilixencias de execución, destaca que,

[17] Arquivo Diocesano de Mondoñedo, Libro de enterramentos da parroquia de Santa María A Maior do Val, nº 7 (1925-1946).
[18] ANF, Causa 178/36.
[19] *Íbidem*
[20] ANF, Causa 178/36, f. 80.

formaran el cuadro un piquete del cuartel de marinería del arsenal al mando de un oficial de infantería de Marina. A las cinco y media de la tarde compareció el reo en traje de faena, conducido por el piquete de marinería que estuvo custodiándole. Puesto el reo en lugar conveniente y dentro del cuadro y frente al piquete antes mencionado, siendo pasado por las armas y reconocido por el médico de la armada (…)[21].

O mesmo día da execución, o 13 de marzo de 1937, o cura do Val, firma un documento no que afirma recibir o cadáver de Manuel.

7. **27 de xaneiro de 1938.** JESÚS MARTÍNEZ FERNÁNDEZ foi detido no depósito municipal de Ribadeo, o 23 de outubro de 1937, tras ser apresado o pesqueiro no que ía polo bou "Ciriza 4". Foi acusado de lanzar bombas de man contra a flota golpista e de contar cuns antecedentes negativos, segundo o delegado de Orden Público de Pravia, ao ser "un sujeto peligrosísimo en extremo, fue el que sacó de sus domicilios a varias personas del pueblo de Cudillero (…) todas esas personas han sido asesinadas por las hordas marxistas en cuyos asesinatos tomó parte muy activa y directa (…)[22]". Negouse a declarar e incluso sospeitaron que tivese síntomas de "enajenación mental". O 26 de novembro de 1937 foi trasladado á prisión de La Escollera e, apenas quince días despois, ten lugar o xuízo. Foi condenado a pena de morte por ser un "comunista peligroso" e a unha "indemnización de treinta mil pesetas en concepto de responsabilidad civil, a favor de los herederos del cabo víctima de la agresión". O auditor aproba a pena e ordena que "procede sea ejecutada sin dilación". Jesús négase a firmar a sentencia, e sobre os auxilios espirituais, o capellán do Arsenal indica que "el reo se encuentra en estado de idiotez, por lo que no se encuentra

[21] *Íbidem.*
[22] ANF, Causa 1063/37, folios 1, 2 e 10.

en condiciones de recibir el Viático y demás auxilios, salvo la extremaución"[23]. Segundo as dilixencias de execución e enterramento,

> Formado el piquete el cuadro por un piquete de marinería se llevó efecto la ejecución y reconocido el sentenciado por el médico designado, manifestó que dicho reo había fallecido. Seguidamente desfilaron las fuerzas por delante del cadáver, dando vita a el, siendo después conducido al cementerio de Santa María del Val, donde recibió sepultura[24].

Destaca a rapidez das dilixencias, pois foi executado ás 17 horas e enterrado unha hora mas tarde, o que indica certo grao de planificación e organización, en torno ao espazo de inhumación[25]. Ademais, o cura párroco deixou constancia de que o seu enterramento foi canónico e que "con fervor extraordinario recibió los santos sacramentos"[26].

Figura 11. Luís Castro Arizcun dando un discurso nas instalacións do Arsenal de Ferrol, o 16 de xullo de 1938, "Fiesta de la Patrona de la Marina". Fonte: "El Ferrol (La Coruña). Reunión de jerarquías del Ejército…", 1938, Campúa e Cifra Gráfica, Sin. GC-Caja 80/4, Biblioteca Digital Hispánica

[23] ANF, Causa 1063/37, folios 11, 19, 28, 33 e 37.
[24] ANF, Causa 1063/37, folio 38.
[25] ANF, Causa 1063/37, folios 37 e 40.
[26] Arquivo Diocesano de Mondoñedo, Libro parroquial de enterramentos, O Val, nº 7 (1925-1946): 27/1/1938.

Figura 12. Detalle do público que no discurso de Luís Castro Arizcun nas instalacións do Arsenal de Ferrol, o 16 de xullo de 1938, "Fiesta de la Patrona de la Marina". Fonte: "El Ferrol (La Coruña). Reunión de jerarquías del Ejército…", 1938, Campúa e Cifra Gráfica, Sin. GC-Caja 80/4, Biblioteca Digital Hispánica

Figura 13. Público facendo o saúdo fascista no discurso de Luís Castro Arizcun nas instalacións do Arsenal de Ferrol, o 16 de xullo de 1938, "Fiesta de la Patrona de la Marina". Fonte: "El Ferrol (La Coruña). Reunión de jerarquías del Ejército…", 1938, Campúa e Cifra Gráfica, Sin. GC-Caja 80/4, Biblioteca Digital Hispánica

Unha vez recompilada a trazabilidade violenta das persoas enterradas na/s fosa/s do Val, por orde cronolóxica, é preciso deterse nos puntos en común dos asasinatos: todos eles foron perfectamente planificados e estruturados. Para poder levar a cabo tales actos foi necesaria toda unha rede de colaboración con amplas ramificacións, pero supeditada á orde militar. No cumio desta pirámide de poder, as ordes máis inmediatas e específicas sobre as execucións proviñan, en última instancia, do xefe da base militar naval de Ferrol, Luis De Castro Arizcun. Nacera o 27 de marzo de 1874, en Madrid, fora xefe da Secretaría Auxiliar do Ministerio de Mariña, posteriormente, xefe de Estado Mayor de Escuadra, en Ferrol e, no momento do Golpe, atopábase en situación de reserva, dende 1931[27]. Tras a súa reincorporación, a raíz do Golpe do 18 de xullo, a finais de setembro de 1936, substituíra a Indalecio Núñez Quijano na Xefatura da Base Naval de Ferrol, que fora ocupada, antes do 18 de xullo de 1936, polo contraalmirante, Antonio Azarola, executado polos golpistas, o 4 de agosto de 1936[28].

Durante o seu cargo na Xefatura da Base Naval, serviu de enlace entre os auditores que ratifican as sentenzas dos Consellos de Guerra e o Alto Tribunal de Guerra de Valladolid, que as debía aprobar. Incluso, no caso de haber disonancias entre a decisión non unánime do consello de guerra e o auditor, el era o que debía tomar postura e enviar a proposta de sentenza ao Alto Tribunal, como sucedeu no xuízo contra Julio Álvarez Doval e Daniel Sueiras Brage (executados e enterrados no Val, na madrugada do 27 de decembro de 1936). Nun principio, foran sentenciados polo consello de guerra, un deles, a pena de morte e o outro, a pena de reclusión perpetua. Con todo, o auditor intervera para condenar a todos os procesados a pena de morte. Este disenso foi aprobado e apoiado por Luis de Castro, que elevou as conclusións ao Alto Tribunal. Este resolveu dun xeito intermedio, entre a postura do consello, por

[27] *El Correo Gallego*, 4/8/1928: 4; 16/1/1929: 4; 29/19/1931: 4.
[28] *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España*, Decreto nº 125, do 24 de septiembre de 1936, nº 27.

un lado, e a do auditor e xefe da base naval, por outro, condenando unicamente a pena de morte a dous dos procesados[29]. Ademais, unha vez que se consideraban as sentencias "en firme", el era o que ordenaba e ditaminaba en lugar, forma e execución as sentenzas de pena de morte. Incluso era o primeiro eslavón na cadea de mando das execucións sen xuízo (xustificadas con base no bando militar) que se levaron a cabo no arsenal de Ferrol, como o caso do vapor "Domine".

En definitiva, foi a máxima autoridade en materia xudicial, cumprindo un papel determinante na execución da violencia golpista. Incluso cando tivo o respaldo dos seus superiores, segundo a lexislación militar, para poder desvincularse de tal posto de poder, preferiu seguir en activo. Segundo decreto do 27 de marzo de 1938, por ter a idade regulamentaria, ordénase que "pase a situación de reserva, continuando como Comandante General del Departamento Marítimo de Ferrol, en el que ha prestado tan brillantes servicios y está en condiciones de seguir prestándolos"[30]. Isto significa que a mediados de xullo de 1938, participa nos actos organizados polas festividades da Virxe do Carme e ofrece, como máxima autoridade do Arsenal, un discurso diante dos oficiais de Mariña e outras autoridades militares. Este tipo de eventos formaban parte dunha determinada retórica cunha estética fascista en aras de exaltar a figura de Franco e da construción do relato do "Glorioso Movimiento Nacional" (Fig. 11, 12 e 13). Falecería apenas uns nove meses despois[31].

No derradeiro desenlace desta acción violenta, a colaboración do párroco do Val, Ramón Martínez Vieito, foi importante para levar a cabo as inhumacións dos corpos dos executados e dos "paseados". El era natural de Ortigueira e no ano 1934 recibe a sagrada orde do Diácono, comezando a súa traxectoria como coadxutor de Santa María de Neda. Posteriormente, en menos de un ano fora trasladado como coadxutor do Carmen (Ferrol), ata que, a finais de 1935, foi

[29] ANF, Causa 29/36, folios 122, 331, 336-347.
[30] *Boletín Oficial del Estado*, 3/4/1938, nº 529.
[31] *El Correo Gallego*, 6/4/1938: 1 e 26/1/1939: 4.

nomeado para a parroquia de Santa María do Val (Narón). Foi o cura párroco durante practicamente toda a ditadura, ata os anos sesenta, que foi substituído por Secundino García Carregado[32].

A reconstrución da trazabilidade violenta das vítimas conduce, na última fase, ao papel do cura párroco, como axente director e organizador das inhumacións dentro do cemiterio. É certo que ata este momento, todo o proceso anterior (dende detencións, interrogatorios, secuestros e/ou asasinatos) é dirixido e xestionado polas autoridades militares (para as execucións) e/ou polas forzas de orde (para os "paseos"). Pero nos últimos intres, esta dinámica cambia, a xestión dos corpos sen vida, dentro dos cemiterios, pasa a ser competencia dos curas párrocos. Un bo exemplo é como Ramón Martínez planifica e coordina o enterramento que tivo lugar na madrugada do día 27 de decembro de 1936, de 34 persoas,

> Los accesos al cementerio del Val estaban muy mal y no podían entrar coches. Un día, D. Ramón nos juntó a los vecinos del lugar y nos mandó arreglar las entradas para que pudieran entrar autobuses y camiones. Al día siguiente de hacer el trabajo vinieron los soldados y los milicianos de Falange a fusilar junto a la tapia del cementerio a la marinería del acorazado España. Entonces supimos para qué quería arreglar el camino[33].

Na mesma liña, un veciño do lugar recorda que súa nai, unha das mais devotas da parroquia, foi chamada polo cura, xunto a outras mulleres "de confianza", o día seguinte das execucións (da madrugada do 27 de decembro de 1936). Este

[32] *El Progreso*, 18/11/1955, 21/3/1959, 31/5/1963. *Boletín Eclesiástico del Obispado de Mondoñedo*, 5/12/1934, 20/7/1935, 5/11/1935. *El Ideal Gallego*, 15/4/1934.
[33] Enrique Barrera Beitia, "La represión en Ferrolterra y sus circunstancias", en VVAA., *A represión franquista en Galicia. Actas os traballos presentados ao Congreso da Memoria, Narón, 4-7 de decembro de 2003*, Narón: 2005, páxs. 81-102.

grupo de freguesas, por orde do cura, foi o encargado de limpar da parede exterior da Igrexa do Val os restos orgánicos derivados das execucións[34].

Á marxe da colaboración da Igrexa no periplo final do xestión dos corpos das vítimas, tamén é importante subliñar como na posguerra a ditadura franquista fixo uso destas circunstancias no seu favor. Moitas das familias das vítimas trataron de acollerse aos beneficios recollidos pola Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra, creada por decreto de 23 de noviembre de 1940, baixo a autoridade do Ministro de Gobernación e encadrada na Dirección General de Beneficiencia y Obras Sociales[35]. Tales foron os casos dos fillos de Francisco Bellafont Ginart, Reyes Antonio Yáñez Pérez, Gabriel Cruz Mouriz, Luís Rodríguez Novás, Manuel Fernández Arias, Nicolás Serantes Pérez, Guillermo Díaz Vales ou Juan Morado Monteagudo[36].

Trátase dunha medida que nacera co seguinte espírito,

> La Revolución Nacional, abierta el dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis con el designio de franquear a España el camino hacia un porvenir de potencia y justicia, y la guerra, su instrumento heroico e inevitable, ha creado figuras mediante las cuales ha de inclinarse el estado en actitud permanente de recuerdo, afección y gratitud. Son éstas: los Caídos, los Mutilados, los Ex combatientes y cuantos en la forja ardiente de un nuevo orden nacional sufrieron desventuras tan hondas como la orfandad y el desamparo.

[34] Entrevista cunha persoa anónima, realizada por Manuel Fernández Pita, Gustavo Hervella García e Conchi López Sánchez, no Val, o 11 de outubro de 2023.
[35] *Boletín Oficial del Estado*, 1 de decembro de 1940, nº 336.
[36] ARG, Gob. Civil-Beneficiencia/Asistencia Social, "Expediente de nóminas de pensións a favor de orfos da Obra Nacional de Huérfanos de la Revolución y la Guerra, na provincia da Coruña, no mes de novembro de 1946", sin. 33881-3; "Expediente de solicitude das axudas concedidas pola Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y la Guerra", sins. 34153 66; 34153 163; 34153 80; 34153 174; 34153 69 e 34153 126.

Nun principio, pode resultar un paradoxo que as familias das vítimas inhumadas na fosa do Val, puideran desfrutar destas pensións, pero o propio decreto indica que,

> En ningún caso será ampliada la investigación para esclarecer el motivo concreto del desamparo ni el desigual grado de gloria o la simple caga de dolor que hacen necesario el remedio. Como desprovista de sentido hereditario, la culpa de cualquier proceder antinacional cesa ante el huérfano precisado de la ayuda común, y no cabe, junto a él, otra medida que la abierta generosidad de asegurar, para le mejor servicio de la Nación, la promesa que su juventud encierra.

A protección ofrecida polos resortes do Estado franquista, consistía na subsistencia, a educación e "en prestar el más vigilante cuidado a su proceso formativo, al objeto de que éste se verifique en condiciones de adhesión a los ideales y principios profesados por el Estado"[37]. Esta medida, por tanto, constitúe, un dos mecanismos empregados pola Ditadura para buscar apoios e facer partícipes da "Causa Nacional" a perfís potencialmente disidentes e contrarios.

[37] Art 2º, do decreto de 23 de noviembre de 1940, baixo a autoridade do Ministro de Gobernación e encadrada na Dirección General de Beneficiencia y Obras Sociales

3. Fichas individuais das vítimas

Nome	Apelidos	Idade	Profesión/ Filiación	E. civil/ familia	Señas físicas	Data morte	RD: inscricion	Natural/ Veciño	Suceso	Nº Causa e referencias	Outros datos
Gabriel	Cruz Mouriz	31	Obreiro da construcción naval	Casado con Encarnación Ferreiro Barreiro con dous fillos, Sagrario e Gabriel/ fillo de Josñe e Saturnina	-	1936-8-19	1943-10-9, por auto da Superioridade	Ferrol/ Ferrol	"Paseo" no Val	-	Os seus restos foron trasladados á tumba familiar de JLL en San Mateo
Luís	Rodríguez Novás	30	Obreiro da construcción naval, mecánico	Casado con Mercedes Sande López, con unha filla, Mercedes/ fillo de Luis e Eugenia	-	1936-8-19	1944-3-23	Ferrol/ Ferrol	"Paseo" no Val	-	Os seus restos foron trasladados á tumba familiar de JLL en San Mateo
José	López Leira	37	Obreiro da construcción naval, Concelleiro de Narón	Casado con Balbina García Rodríguez, con un fillo, J. Luis/ fillo de J. Antonio e Carmen	-	1936-8-19	1942-3-9	-/San Mateo, Narón	"Paseo" no Val	-	Os seus restos foron trasladados ao nicho familiar no cemiterio de San Mateo de Trasancos (Narón).
Joaquín	Bouzamaior Gato	29 anos	Mecánico/ Presidente da Agrupación Socialista de Narón e do Sindicato de Agricultores y Oficios Varios de Trasancos.	casado con María Mesia, natural de Murás, con dous fillos, María e ¿?/ fillo de Ramón e Juana,	-	1936-08-26	1936-12-19	Narón, San Mateo de Trasancos/ idem	Paseo no Val segundo oficio da Comandancia da Garda Civil de Jubia.	-	

Juan	Fabregat Berto	22 anos	Do vapor "Domine"	Solteiro/ fillo de Jaime e Dolores,	-	1936-11-30, 17h.	1936-12-05	Barcelona/ Barcelona	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	
José	Miguel Soler	31 anos	Inspector do vapor "Dómine"	-/ fillo de Jaime e Francisca	-	1936-11-30	1936-12-05	Villajollosa, Alicante/ Calle de Pontevedra, n5, 1º, Barcelona	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	
Manuel	González Gutiérrez	32 anos	Mariñeiro	casado con Josefa Góngora con dous fillos, Manuel e Josefa/ fillo de José e Eloisa	-	1936-11-30	1936-12-05	Cádiz/ calle Calleres, Barcelona	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	
Francisco	Ortega Ballabrica	25 anos	axudante de cocina do vapor "Domine",	Solteiro/ fillo de Francisco e Antonia	-	1936-11-30	1936-12-05	Barcelona/ idem, Calle Arco de Teatro, nº 49, 2º,	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	
Antonio	Berenguer Galiart	33 anos	cociñeiro do vapor "Domine",	casado con Margarita Llavallol Baró, cun fillo chamado	-	1936-11-30	1936-12-05	Valencia/ Barcelona	"pasados por las armas sin previa formación de	-	

				Antonio e outro a punto de nacer/ fillo de Antonio e Josefa					juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal		
Antonio	Castellano Padilla	27 anos (11/9/1909)	impresor del vapor Dómine	Viúvo/ fillo de Pedro e Dolores,	-	1936-11-30	1936-12-05	Andújar, Jaén/ Barcelona	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	Entregó 1,75 pts para los pobres e deixou no Domine "un reloj de pulsera dorado, sus ropas, efectos y papeles que están en la imprenta, retratos y una máquina de escribir y desea se envíe todo a su cuñado (…) a excepción de las ropas que cede para los pobres. Desea que el sueldo que tenía que cobrar, se entreguen 25 pts al caldereteto y 5 pts a Ciriano, cocinero, y el resto a su culado"
Francisco	Bermejo Nicolás	26 anos (17/1/1910)	Cabo de artillería da Armada	Solteiro/ fillo de Antonio e Josefa	-	1936-11-30	1936-12-05	Murcia/ sin residencia fixa	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	Deixou no Domine "sus ropas y efectos para los pobres"

José	Rial Rivas	19 anos (21/5/1917)	Mariñeiro de 2ª da Armada	Solteiro/ fillo de María Rial Rivas	-	1936-11-30	1936-12-05	Ourense/Idem., C. Progreso, nº 15	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	Deixou no Domine "una lanilla en la taquilla de Bermejo y la ropa en la suya. Desea que el chaquetón y la lanilla se envíe a su madre y el resto a los pobres"
Joaquín	Pérez Martín	20 anos (6/8/1916)	Mariñeiro de 2ª da Armada	Solteiro/ fillo de Zósimo e Valentina.	-	1936-11-30	1936-12-05	Nieves del Camino, Oviedo/C. de la Loza, nº 13, Valladolid	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	-	Deixou no Domine "sus ropas y efectos que desea se remitan a sus padres"
Vicente	Navarro Mogollón	21 anos (5/4/1915)	Mariñeiro de 2ª da Armada	Solteiro (a punto de ser pai)/ hijo de Elenterio y Benita	-	1936-11-30	1936-12-05	C. Torre Reina, nº 8, Egea de los Caballeros, Zaragoza/idem	"pasados por las armas sin previa formación de juicio ni más trámites" na Punta do Martillo do Arsenal	Exp. 319/37	Deixou no Domine, "diploma de contable comercial y asignaturas, una cartera con fotos, quince pesetas y sus ropas y otros efectos, deseando se remita todo a sus padres, a excepción de los papeles y una carta escrita para sus padres, que desea se destruyan"
Andrés	Cores Fernández	22 anos	cabo de marineira da Armada	Solteiro/ fillo de Andrés e Josefa	"pelo castaño oscuro, cejas al pelo, frente	1936-12-12	1936-12-14	Ribeira/ Ferrol	Execución na Punta do Martillo,	196-36	

			do bou "Tito"		ancha, ojos grandes, color de ojos, pardo, nariz y boca regular, barba poca, barbilla saliente, color sano, estatura regular, señas particulares ninguna"				Arsenal de Ferrol		
Óscar Fernando	Boza Bancos/Roza Ramos	26 anos	Cabo de artillería	casado con Celestina Riera Solar, con tres fillos, Óscar, María e Victoria Eugenia	"estatura alta, color rubio, bigote recortado, sin otras señas particulares"	1936-12-26	1936-12-31	Gijón/ Ferrol	Execución	58/36 F. 485: detido na Escollera, o 16/10/36. Fs. 507-510: informes favorables sobre a súa conducta por parte do cura de Mugardos, do delegado civil do concello de Mugardos e do Comandante da GC de Mugardos.	
Juan	Fernández Díaz	21 anos	Labrador-Mariñeiro	Solteiro	"Cuerpo delgado, color pálido, estatura regular"	1936-12-26	1936-12-31	Sillobre/ Fene	Execución	58-36	
José Vicente	Fernández Suárez	20 anos	Mariñeiro	Solteiro	Non constan	1936-12-26	1936-12-31	Puerto Ortigueira, Navia/ Ferrol	Execución	58-36	
Gabino	Álvarez Carreira	18 anos	mariñeiro	Solteiro/ fillo de Aurelio e Ventura	"Estatura regular, cara redonda, pelo y cejas negros, ojos castaños, señas particulares: le falta por	1936-12-26	1936-12-31	Navia, Vigo	Execución	58-36	

					completo el brazo izquierdo".						
Juan	Costa Romero	20 anos	Carpinteiro-mariñeiro	Solteiro	"Estatura regular, rostro redondo, ojos castaños, pelo ligeramente castaño"	1936-12-26	1936-12-31	Cee/ Ferrol	Execución	58-36	
José	Domínguez Rodríguez	21 anos	Cerrajero	Solteiro	"estatura regular, rostro redondo, pelo rubio, ojos castaños"	1936-12-26	1936-12-31	Ourense/ Ferrol	Execución	58-36 F. 73: prisioneiro no Plus Ultra o 1/9/36	
Manuel	López Saavedra	23 anos	Mariñeiro		"cuerpo delgado, estutra alta, color moreno"	1936-12-26	1936-12-31	San Pedro de Marmancon, Ferrol/ idem	Execución	58-36, 60-37	
José	Liñeiro Traba	22 anos	Mariñeiro	Solteiro	"estatura alta, de color pálido y ninguna otra seña particular".	1936-12-26	1936-12-31	Castro, Narón/	Execución	58-36 F. 243: detido na Escollera o 23/9/36,	
Salvador	Aneiros Teijeiro	19 anos	Panadeiro-"formaba en la compañía de desembaro, sección de fusiles,	Solteiro	"estatura mediana, cara ovalada, pelo negro, ojos castaños, tiene una cicatriz en la frente"	1936-12-26	1936-12-31	Serantes, Ferrol/	Execución	58-36 F. 113: prisioneiro do "Plus Ultra" o 7/9/36,	
Eugenio	Bedía Méndez	21 anos	Mariñeiro	Solteiro	"estatura regular, rostro ovalado, pelo y ceja negros, ojos idem, sin señas particulares".	1936-12-26	1937-01-01	La Caridad, Oviedo/	Execución	58-36	
Evaristo	Nogueira Vieites	19 anos	Dependente de	Solteiro	"Estatura regular, pelo rubio, rostro	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol/ idem	Execución	58-36	

			comercio-mariñeiro		ovalado, ojos castaños"						
Manuel	Martínez Inclán	21 anos	Mariñeiro (axudante de cocina do maiordomo)	Solteiro	"Rostro redondo, pelo rubio, estatura alto, complexión fuerte, ojos azules".	1936-12-26	1936-12-31	San Esteban de Pravia/	Execución	58-36 F. 93: "anteriormente había sido procesado por desórdenes públicos con ocasión de la huelga evolucionaria de octubre de 1934, en la tarde de 20 de julio último se sumó, al parecer a la rebelión producida a bordo del "Acorazado España" y (…) se significó en el expresado grupo llamado de "los asturianos", por iso foi declarado procesado. F. 102: prisioneiro do "Plus Ultra"	
Manuel	Calvo Arribas	19 anos	Relojero	Solteriro	"Cuerpo delgado, estatura regular, color pálido, barba poblada"	1936-12-26	1936-12-31	Santiago	Execución	58-36 F. 44: detido no "Plus Ultra" o 28/8/1936	
Ángel	Méndez García	27 anos	Electricista-da secc de infantería que mandaba Dionisio Mouriño, cuxa columna mandaba o tenente de navío, arlos Núñez de Prado	Solteiro	"rostro ovalado, pelo negro, ojos castaños, señas especiales, no ve del ojo izquierdo en el que tiene una mancha blanca".	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol	Execución	58-36 F. 75: prisioneiro no "Plus Ultra" o 1/9/36	

Armando	Romero Candamio	20 anos	Zapateiro-mariñeiro do destroyer "Velasco",	Solteiro	estatura baja, pelo negro, cejas al pelo, ojos pequeños negros, cara ovalada, señas particulares ninguna"	1936-12-26	1936-12-31	A Coruña	Execución	58-36 F. 92r: declarado como procesado o 3/9/36, "desertó de la compañía de desembarco de la que formaba parte, abandonándola frente a rebeldes y sediciosos, pasando a bordo del Acorazado España, en donde entre otros servicios de la rebelión, presentó el de vigilante de calabozos donde se encontraban prisioneros los oficiales de este último buque". F. 94: prisioneiro do "Plus Ultra" o 3/9/36	
Jesús	Vázquez Varela	26 anos	Mariñeiro fogoneiro	Solteiro/fillo de Jesús y Cándida	-	1936-12-26	1936-12-31	Pontedeume /Idem	Execución	58-36, F. 530: informe de conducta favorable do cura párroco de Pontedeume 452-38	
Eulogio	Parga Méndez	24 anos	cabo de marinería	casado	"estatura regular, pelo rubio, ojos castaños, cara ovalada, señales particulares ninguna"	1936-12-26	1936-12-31	Neda	Execución	58-36	Asociación: os seus familiares, tras a execución, trasladárono ao cemiterio de Neda
Manuel	Fernández Arias	29 anos	cabo de marinería	casado	"estatura alta, delgado, pelo negro, rostro ovalado, ojos castaño-verdosos". Pesaba 71 kg. E medía 177 cm. (segundo seu neto)	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol	Execución	58-36 F. 71: prisioneiro no Plus Ultra o 1/9/36,	

Antonio	Riande Castro	29 anos	Cabo de marinería	solteiro	"estatura regular, rostro redondo, pelo negro, ojos castaño-verdosos, sin señas particulares".	1936-12-26	1936-12-31	Graña, Ferrol/-	Execución	58-36 F. 67: cabo de marinería, prisioneiro no Plus Ultra,	
Joaquín	Calvo Bellón	25 anos	Cabo de marinería	Solteiro	"Estatura regular, moreno, ojos negros, pelo idem, sin señas particulares"	1936-12-26	1936-12-31	Cedeira/ Ferrol	Execución	58-36	
Leandro	Gregorio Igelmo	30 anos	Cabo de artillería	casado	"estatura regular, rostro ovalado, pelo y ceja rubio, sin señas especiales".	1936-12-26	1936-12-31	Castrejón de la Peña, Palencia/ Ferrol	Execución	58-36 F. 283: detido na Escollera, o 29/9/36	
Nicolás	Serantes Pérez	36 anos	Cabo de artillería	casado	"estatura reguar, boca pequeña, nariz recta, cara ovalada, pelo negro y cejas del mismo color, no tiene otras particularidades dignas de hacer mención"	1936-12-26	1936-12-31	Doniños, Ferrol/	Execución	58-36	
Francisco	Pardal Pouso	22/23 anos (RD)	Cabo de marinería	casado	"Estatura regular cuerpo delgado, color rubio, barba cerrada".	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol/	Execución	58-36	
Pablo	Beascoechea Rebollar	27 anos	cabo de marinería, a servizo do acorazado "España".	casado con Nieves Dïaz Rodríguez, con tres fillos, Encarnación, Pablo e Eduardo	"Cuerpo delgado, estatura alta, dientes un tanto separados, color pálido"	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol/	Execución	58-36 F. 157: na prisión da Escollera o 12/9/36, "Que estuvo en el "Plus Ultra" y luego lo pusieron en libertad, embarcando nuevamente en el acorazado "España" de	

										donde a los pocos días lo desembarcado ingresando en esta prisión sin saber motivo".	
Guillermo	Díaz Vales	36 anos	Auxiliar 2º naval	casado	"estatura regular, más bien alta; nariz larga, boca pequeña,pelo rubio y cejas negras"	1936-12-26	1936-12-31	Doniños, Ferrol/	Execución	58-36 F. 79: prisioneiro do "Plus Ultra" o 2/9/36. F. 269: detido na Escollera, 25/9/36 F. 475: Calificación del cuerpo de auxiliares navales.	
Nicolás	Benito Aneiros	21 anos	Panadeiro-Mariñeiro	solteiro	"cuerpo fornido, estatura alta, ligero estravismo"	1936-12-26	1937-1-1	Santander/ Ferrol	Execución	58-36	
Manuel	Gallego Fernández	22 anos	empleado	Solteiro?/ RD: casado con Isabel Iglesias. Fillo de Josefa Fernández Núñez	"rostro ovalado, pelo castaño, ojos pardos, señas particulares ninguna".	1936-12-26	1937-01-01	Mugardos	Execución	58-36: F. 77: prisioneiro no "Plus Ultra" o 1/9/36, Fs. 504-506: informes de conducta favorables do xefe local de FE de Mugardos, do cura párroco e do delegado civil do concello 20-36: a súa nai, Josefa Fernández Núñez, viúda, veciña de Mugardos, en 1968 solicita os cetificados oportunos para poder solicitar a pensión "como madre viuda, conforme a los términos de la Ley número ¿? De 11 de junio de 1964 (BO 143)". 60-37	

Francisco	Bellafont Ginart	31 anos	Mestre de marinería	Casado/fillo de Pascual e María	Estatura alta, cabeza y cara cuadrada, cuerpo fornido y ancho, ojos oscuros y frente despejada". Na súa folla sanitaria, recóllese que cando ingresou no servizo militar, en 1922 pesaba 59 kilos e medía 1,67 m, cun perímetro torácico de 0, 87 m. Ademais, "pelo castaño, no tiene barba, ojos castaños, sin color pigmentado"	1936-12-26	1936-12-31	Palma de Mallorca/ Ferrol	Execución	58-36: F. 513: embarcou no bou "Denis" en agosto de 1935 ata que foi chamado polo xuíz instructor e durante a súa estancia "cumplió a satisfacción de sus superiores demostrando gran subordinación, amor al servicio, dotes de mando, tomando partido en varios hechos de armas en las costas de Asturias, distinguiénodse por su valor y entusiasmo y animando constantemente a la gente". 50-36 F. 54: foi chamado polo xuíz xa que o 20 de xullo de 1936,xunto con outro acusado "iban formando en la compañía de personal de las escuelas que mandaba el teniente de navío Don Antonio Díaz Pache (…) cuya compañía iba a prestar sus servicios a la puerta del dique del arsenal,, dichos maestres abandonaron su puesto al frente de los rebeldes y sediciosos, pasándose a los sublevados del Acorazado España". Por tanto, o 10 de setembro foi declarado	

										procesado e decretóuselle prisión preventiva. F. 106r, ao longo da súa traxectoria profesional sempre foi considerado polos seus superiores cunha conducta, actitude, aplicación e celo ao servizo moi boa, sendo constantemente apto para o ascenso. F. 63, o día 11 de setembro presta declaración como detido no Plus Ultra	
Juan	Morado Monteagudo	22 anos	Fogoneiro preferente	Casado con Manuela Casanova, con dous fillos, Juan Manuel e Genaro	"Estatura alta, pelo y cejas rubias, ojos castaños, nariz aplastada".	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol/ idem	Execución	58-36 60-37	
Higinio	Fajardo Aneiros	22 anos	cabo de marinería no acorazado "España",	solteiro	"estatura baja-gorda, pelo negro, cara redonda, ojos oscuros, orejas muy pequeñas denotándose principalmente la del lado derecho".	1936-12-26	1936-12-31	Serantes, Ferrol/	Execución	58-36 F. 102: acusado de tomar parte na "rebelión" contra a FP tras ser sinalado polos oficiais Hernández Cañizares e Pedrosa. En prisión preventiva, o 7/9/36. 60-37	
Reyes Antonio	Yáñez Pérez	23 anos	Fogoneiro preferente	Casado con Josefa Paz Carballo e con un fillo, Reyes/fillo de Enrique e Francisca	"Estatura ata, rostro ovalado, tez morena, ojos castaños, pelo negro, cejas idem, tiene una cicatriz en el lado izquierdo del cuello".	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol/ idem	Execución	58-36 146-37	

José	López Lago	19 anos	Pescador	Solteiro	"estatura regular, gordo, cabeza redonda, pelo cortado, afeitado, sin otras señas dignas de hacer mención".	1936-12-26	1936-12-31	Ferrol	Execución	58-36 F. 251: detido na Escollera o 23/9/36 2961-39	
Julio	Álvarez Doval	13 de novembro de 1913 (23 anos)	enfermeiro parte do persoal do "Contramaestre Casado".	Solteiro/ fillo de Trinidad	(en 1931) Ao seu ingreso, pesaba 59 kgs e medía 1,620 m cun perímetro torácico de 91 cm, "pelo castaño, barba escasa, ojos castaños, color blanco".	1936-12-27	1937-01-02	Cartagena/ Ferrol	Execución	29-36 F. 182: foi posto no punto de mira das autoridades militares debido a tres acusacións particulares. F. 196: 15/9/36, ordenan prisión. F. 207: no hospital militar do 26 de xullo ao 23 de agosto que pasou á prisión da Escollera e nese tempo o director do Hospital di que "su conducta fue buena" F. 209, libreta de mariñeiro: inscrito o 19 de decembro de 1931, ingresa no mes seguinte como voluntario e en decembro de 1933 "se le concede la continuación en el servicio sin derecho a premios ni primas".	
Daniel	Sueiras Brage	25 anos	mariñeiro de primeira,	Solteiro/ fillo de Vicente e Amparo	-	1936-12-27	1937-01-02	Caranza	Execución	29-36 F. 246: Cítano a declarar na base naval de Ríos, cando el estaba recluído en San Simón. F. 257: o 25/9/36 foi declarado procesado.	

										O 4/11/1936 xa estaba trasladado á prisión	
Manuel	Fernández Gómez	28 anos	marinero que presta servicios en el polígono de tiro de Marín	casado con Josefa González González, con tres hijos, Manuel, Lola y Lucrecia, de 7, 5 y 9 años respectivamente/ fillo de Manuel e Dolores	"frente espaciosa, nariz regular, barba crecida, color moreno, señas particulares: ninguna"	1937-03-13	1937-03-16	San Adrián de Cobres/ idem	Execución na punta do Martillo no arsenal de Ferrol	178-36 F. 54: decrétanlle prisión preventiva o 11/12/36	
Jesús	Martínez Fernández	43 anos	Ferreiro-obrero militarizado en los talleres metelúrgicos de la CNT, que es afiiado en Avilés	-	-	1938-01-27	1938-01-31	Concha de Artedo, Asturias/ Avilés, Calle Pedregal, 35	Execución	1063-36 Ingresa o 23 de outubro de 1937 no depósito municipal de Ribadeo.	

4. Documentación do espazo a intervir: a historia do cemiterio

O antigo cemiterio de Santa María A Maior do Val (Narón) créase ao redor de mediados do século XIX, abarcando un total de 512 m², para atender as necesidades de enterramento da parroquia. Con todo, a mediados de 1927, o cura párroco, José García Novo, deixa constancia por escrito que "el constante aumento de población en esta parroquia ha determinado la necesidad de ampliar convenientemente el cementerio parroquial". Como solución, propón se lle autorice para adquirir por compra o terreo contiguo, que abarca 768 m², solicitar a cooperación veciñal e xestionar os contratos que sexan necesarios para o trámite. Deste xeito, se conforma o espazo denominado actualmente como "cemiterio vello", lugar onde se localiza/n a/s fosa/s que estamos a buscar (Fig. 14), segundo as hipóteses iniciais.

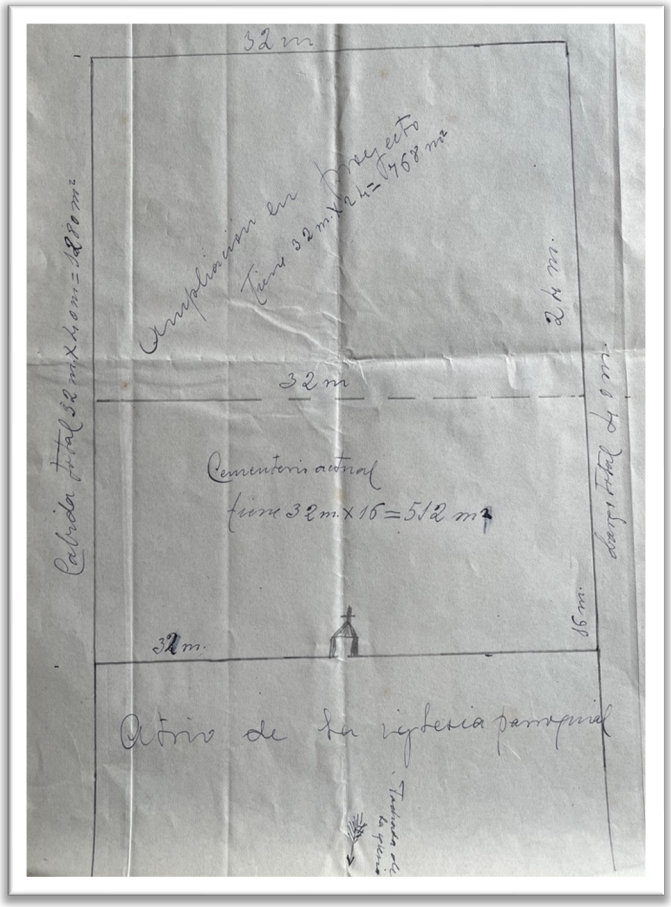

Figura 14. Plano da ampliación do cemiterio vello en 1927.
Fonte: documentación parroquial, Arquivo Histórico Diocesano de Mondoñedo

É importante determinar a cronoloxía das alteracións e cambios que sufriu este espazo (especialmente, tras 1939) e poñelos en relación coas datas de creación da/s fosa/s para ver as posibles interferencias. Sobre a evolución da construción de nichos, na zona de mais recente incorporación ao cemiterio, temos moi pouca información. Na actualidade, algúns nichos recollen a data de creación, por exemplo, nos da parede norte, observamos distintas fechas dentro da década dos anos corenta do s. XX (Figs. 15, 16, 17 e 18).

Figura 15. Detalle dos nichos da parede norte do cemiteiro vello (en vermello a data de creación). Fonte: Fondo Histagra

Figura 16. Detalle dos nichos da parede norte do cemiteiro vello (en vermello a data de creación). Fonte: Fondo Histagra

Figura 17. Detalle dos nichos da parede norte do cemiteiro vello (en vermello a data de creación). Fonte: Fondo Histagra

Figura 18. Detalle dos nichos da parede norte do cemiteiro vello (en vermello a data de creación). Fonte: Fondo Histagra

É moi probable que estes nichos fosen os primeiros en construírse na parte nova do cemiterio. Pero debemos ter en conta que, naqueles tempos, o uso deste tipo de construcións para os enterramentos era excepcional. Esta situación non era a mais frecuente, xa que non todas as familias tiñan recursos para poder costealos. En consecuencia, a maioría dos enterramentos, incluso na segunda metade do século XX, efectuábanse no chan, en tumbas ordinarias individuais. Con todo, cara finais da ditadura, cada vez faríase mais frecuente a construción de nichos, conforme melloraban as condicións económicas, en relación ás cifras da posguerra, ata chegar á conformación actual (Fig. 19). Isto significa que a/s fosa/s posiblemente se vira/n alterada/s, en maior ou menor medida, pola creación de nichos.

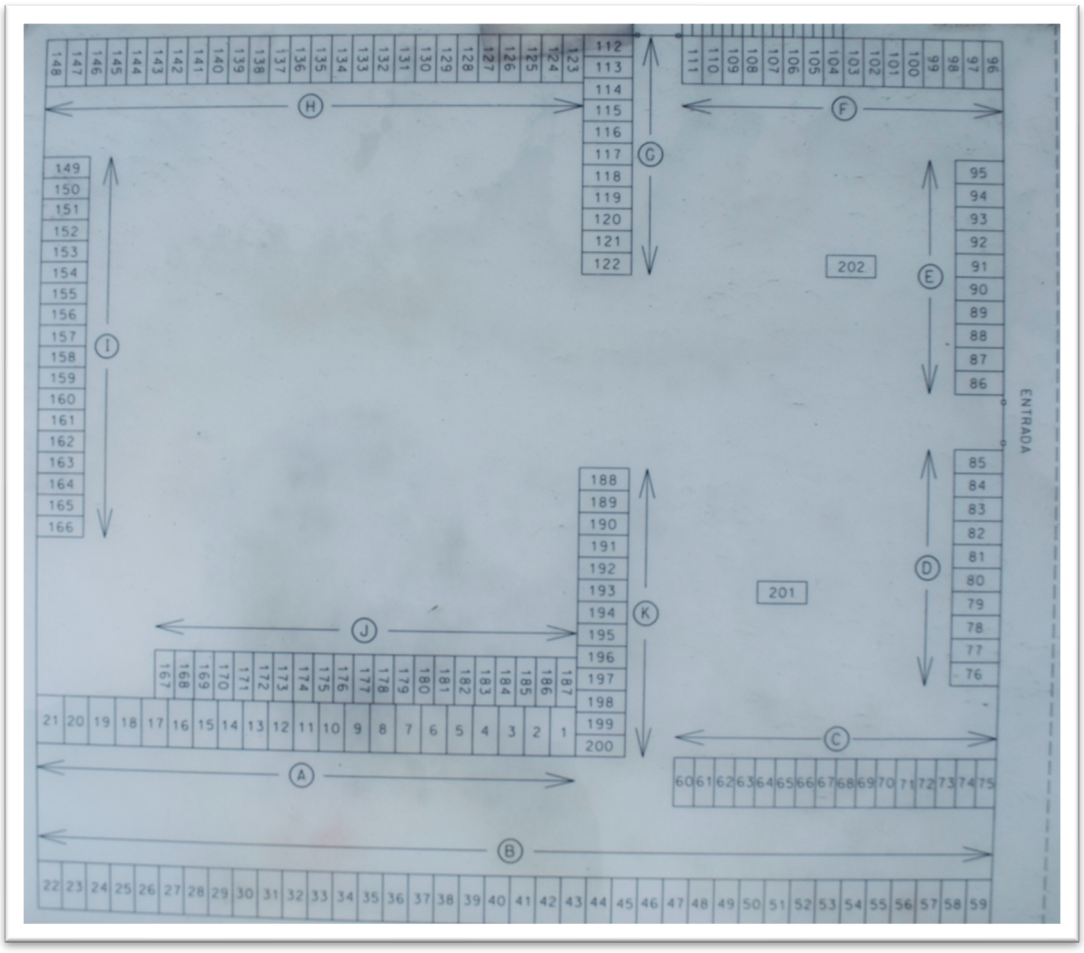

Figura 19. Disposición e numeración actual dos nichos do cemiterio antigo de Sta. Mª A Maior do Val. Fonte: plano público

De feito, unha das últimas construcións das que temos constancia é o grupo de nichos elevados sobre o muro de peche, na parede oeste do cemiterio. Precisamente, esta é a mesma zona que propón a hipótese inicial para a localización da/s fosa/s. A creación destes panteóns dataría aproximadamente, segundo a fonte oral, entre os cincuenta e os anos sesenta do século XX. Un testemuño oral vincula, precisamente, a construción destes nichos co desmantelamento da fosa/s e o traslado dos restos para un nicho moi próximo, concretamente, o nº 148, segundo a numeración actual (Figs. 19 e 20).

Figura 20. Detalle da construcción de nichos nº 148, onde se aprecia na parte inferior, a sepultura onde supostamente se atopan os restos da fosa. Fonte: imaxe cedida pola ACMHD.

Naquela época, tras o inicio das obras, interviríase a fosa para retirar os restos e poder edificar os cimentos da construción nese mesmo lugar. Os restos da fosa serían trasladados para dito nicho que, nese momento, era propiedade do cura párroco, Ramón Martínez Vieito. Unha vez cesa no seu cargo, dito nicho, sería comprado polo pai de María del Carmen Piñón, actual propietaria de dito nicho.

5. Recoñecemento e estudo do espazo: proposta de localización da fosa

A hipótese que manexamos dende un primeiro momento, foi a sostida pola Asociación local, que no seu momento recolleron da fonte oral: a fosa estaría debaixo dos nichos do fondo do cemiterio vello. A partir desta idea, tratamos de contrastala con outras fontes, para ver se podíamos achegar argumentos que a confirmasen ou a desbotasen.

Na reconstrución da trazabilidade violenta das vítimas enterradas no cemiterio do Val, puxemos especial atención en calquera referencia sobre o lugar exacto das inhumacións. No caso das mortes a raíz dunha condena a pena de morte, a documentación militar foi moi precisa á hora de recoller as dilixencias de enterramento. Nelas, tal e como vimos anteriormente, recóllense datos como o lugar, a hora, e as circunstancias do enterramento. Pero en ningún caso fan referencia exacta sobre o lugar da fosa, dentro do cemiterio. Na documentación militar, o seguimento das vítimas detíñase cando a competencia da xestión dos seus corpos era cedida ao cura párroco, encargado da súa inhumación.

Nesa liña de traballo, recorremos a outras fontes, como os libros de enterramento parroquiais, para tratar de ampliar a información, pero tampouco tivemos sorte. O cura párroco era o encargado de cubrir ditos libros, e unicamente recollía; por un lado, información sobre as circunstancias das mortes, que lle era facilitada polas autoridades militares; e, por outro, cuestións relativas sobre a recepción dos auxilios espirituais. Constatouse que este tipo de mortes non recibiron un diferente trato ás demais, no sentido de ocultar o lugar exacto do seu enterramento; pois todos os enterramentos eran inscritos seguindo un parámetro similar na recollida de información:

> Un ajusticiado. El doce de diciembre de mil novecientos treinta y seis he dado cristiana sepultura en este cementerio parroquial al cadáver del cabo de marinería, Andrés Cores Fernández, de 22 años de edad, soltero, que ha sido pasado por las armas en Ferrol, previo consejo de guerra. El ajusticiado según

manifestación de la autoridad miliar recibió con gran fervor los auxilios espirituales. Para que conste, lo firmo, Ramón Martínez Vieito[38].

No rexistro civil de defuncións, como adoita ser habitual, segundo a nosa experiencia, tampouco obtivemos datos acerca da localización da fosa. Este tipo de documentación, para este tipo de mortes, adoita reproducir practicamente de forma literal, a información que lle remite o xuíz instrutor militar, ou as autoridades que ordenen os asasinatos. Tras estas pescudas, podemos determinar que a xestión loxística dos enterramentos, dentro dos cemiterios, ao menos para o caso das execucións, foi asumida pola autoridade eclesiástica parroquial, é dicir, o cura párroco. Esta figura foi a encargada de xestionar este tipo de enterramentos e dispoñer dun lugar concreto dentro dos cemiterios para as inhumacións. Grazas á nosa experiencia previa, sabemos que adoitaron escoller zonas onde non era frecuente realizar enterramentos ordinarios, mais ben eran lugares afastados da entrada principal, cara a parte posterior do recinto. Neste sentido, o sinalado pola hipótese inicial, non pode desbotarse.

Tras revisar a documentación da época, tratamos, tamén, de buscar fotografías antigas do cemiterio pero non tivemos éxito. De novo, tratamos de recorrer á fonte oral para entrevistar a testemuños que puideran coñecer de primeira man a localización da fosa. Nesta tarefa foi de gran axuda difundir as nosas investigacións no cemiterio, grazas á colaboración da Asociación Cultural de Memoria Histórica Democrática e á prensa. Como resultado, contactamos con Francisco Aneiros García e Mª Carmen Piñón Gómez que, como sinalamos no punto anterior, manteñen que, ao igual que a hipótese inicial, a fosa estaba debaixo dos nichos do fondo do cemiterio vello.

Francisco presenciou en primeira persoa cando se fixo o traslado dos restos da fosa para o nicho propiedade, hoxe en día, de Mª Carmen:

[38] Aquivo Diocesano de Mondoñedo, parroquia de Santa Mª A Maior do Val, libro de enterramentos, nº 7 (1925-1946).

a fosa vina eu, estaban enterrados así (facendo xestos que indican que estaban en paralelo ao muro (grupo de figuras 21)), estaban ao fondo, debaixo daqueles nichos que hai, a fosa era todo ao largo, solamente había un último aquí (sinalando preto da entrada, á man esquerda), onde están esas coronas de flores, aí había outro que era do castillo (de San Felipe), seica veu un neto, recolleuno e levouno...haberá corenta anos (...). Estar, están alí, alí, no nicho, debaixo de todo, como vivimos aquí cerca, cadroume de vir por aquí, e estaba, túa prima (de Mª Carmen), Casilda mais o enterrador e Casilda non sei que buscaba, creo que buscaba un pariente, súa abuela, e danlle alí abaixo, "a ver se está aí", danlle e foi cando se viron os huesos, "mira onde están enterrados os que buscaron por aí, os que fusilaron aquí" (...). Isto fai pouco, catro anos (...) eran chavales novos, foron enterrados sen caixa, alí hai osos e terra[39].

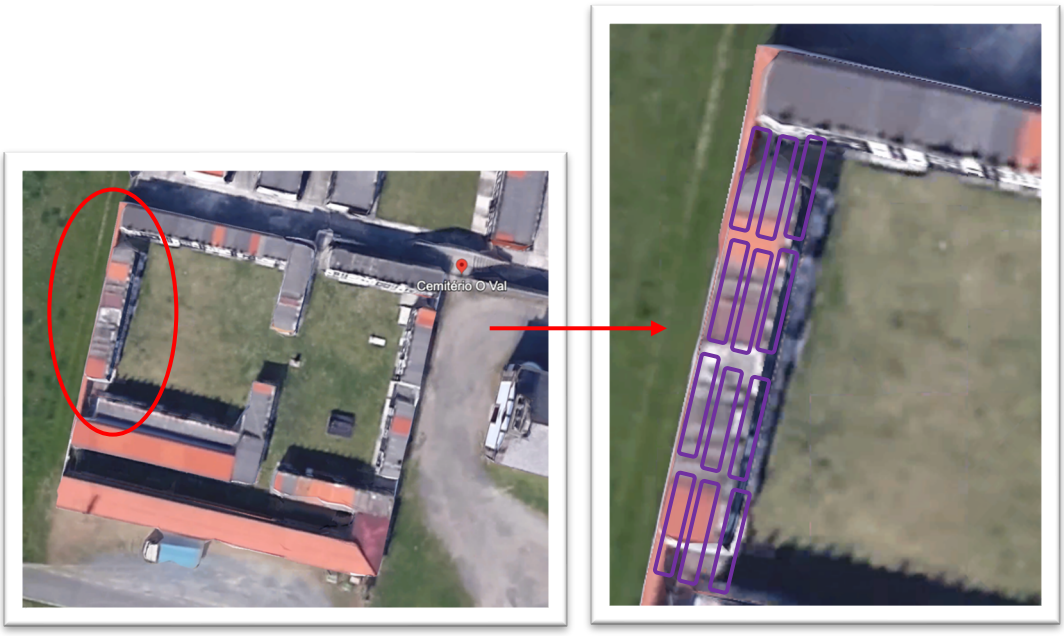

Figuras 21. Detalle do cemiterio no que se indica a localización da fosa e a disposición dos corpos, segundo o testemuño de Francisco Aneiros. Fonte: Edición de Google Earth

Sobre o nicho no que se supón que actualmente están os restos das persoas executadas, Mª Carmen sinala que seu pai comproulle o nicho ao cura párroco, Ramón Martínez, antes de que ela nacera, en 1950. Nese momento, que ela soubese, o nicho estaría ocupado unicamente polos restos da fosa, aínda que

[39] Entrevista realizada por Conchi López, a Francisco Aneiros e Mª Carmen Piñón, o 22 de xaneiro de 2024, no Val (dispoñible en Terra e Memoria).

sospeitan que o nicho da parte superior poida estar ocupado por algún familiar do cura. Posteriormente, foron enterrados alí os avós de Mª Carmen, pero trasladaron os seus restos fai vinte anos.

No desenvolvemento da investigación, atopamos máis indicios sobre diferentes intervencións parciais da/s fosa/s. En primeiro lugar, temos constancia de que as fosas de Gabriel Cruz Mouriz, Luís Rodríguez Novás e José López Leira ("paseados" a finais de agosto de 1936) foron movidas para un nicho común, no cemiterio de San Mateo de Trasancos (Narón). De forma concreta, o nicho que actualmente alberga os restos dos tres "paseados" é o da parella de José López Leira, Balbina García Rodríguez, falecida en 1983 (Fig. 22). Descoñecemos a data do traslado da fosa, pero en base a esta información, tivo que ser despois da década dos anos oitenta.

Figura 22. Nicho de Balbina García Rodríguez no cemiterio de San Mateo de Trasancos (Narón). Fonte: fondo Histagra

En segundo lugar, o traballo que leva facendo durante anos a nivel local a ACMHD, sinala que os familiares de Eulogio Parga Méndez, un dos executados o 26 de decembro de 1936, levaron o seu corpo para o nicho familiar de Neda, de onde era veciño. O traslado efectuaríase o mesmo día da súa execución pero este feito non puidemos contrastalo con outras fontes. Tanto o rexistro de

enterramentos parroquiais, como o rexistro civil, recollen que foi enterrado no Val. Non atopamos rastro documental do traslado do corpo e tampouco puidemos contactar cos seus familiares.

En terceiro lugar, un familiar de Guillermo Díaz Vales, ponse en contacto coa ACMHD para contar o sucedido co que pensaban que era o seu corpo:

> Hay una cosa que no tenemos clara. Mi abuelo fue asesinado en O Val, fue a una tumba común. A mi abuela le dio un botón de la guerrera el señor que ayudó a enterrarlos, era conocido o vecino. Este hombre terminó alcohólico y un día al marido de mi tía le dijo que sabía dónde estaba su cuerpo. Mi tío, aún siendo militar destinado en las baterías del Pieiro, con un compañero y en una mula se acercaron hasta el cementerio de madrugada y desenterraron un cadáver, que podría ser mi abuelo, lo enterraron al otro día en Doniños. Esto debió de ser en 1947. Mi padre siempre dudó que fuese él. En pleno invierno de madrugada, entre tanto cadáver, siempre le quedó la duda. A mi abuela la consoló saber que lo tenía cerca[40].

Esta información tampouco se puido contrastar por medio de ningunha outra fonte, e a familiar de contacto, non ten constancia acerca da localización concreta da fosa nin doutros datos relevantes para a nosa investigación.

Finalmente, vendo a gran probabilidade de que a fosa se vise alterada en diferentes circunstancias, a investigación tratou de afondar nesta liña. Comezamos por buscar a pegada documental do traslado de cadáveres da fosa e contactar con persoas ou familiares que, hoxe en día, nos puideran dar conta da situación da/s fosa/s. Sabemos que este tipo de procedementos non estaban especialmente regulados durante a ditadura, e o mais normal e que se fixera de xeito informal. Aínda con mais razón, cando se trataba de movemento de vítimas da guerra, que adoitaron efectuarse da forma mais discreta posible, e/ou incluso na clandestinidade.

[40] María José, neta de Guillermo Díaz Vales

Como resultados, localizáronse unha serie de expedientes, pouco numerosos para abarcar gran parte do século XX, que informan do traslado de cadáveres en cemiterios de toda a provincia da Coruña. Con todo, non se observou ningún relacionado coa fosa do Val, nin aparecen rexistrados movementos dos que temos constancia polas propias familias[41]. Ademais, revisáronse as actas de enterramento, tanto civís como parroquiais, nun abanico de tempo mais amplo. Pensamos na posibilidade de que nesta documentación puidera quedar pegada do traslado dos corpos, pero non foi así.

Debemos ter en conta neste repertorio de hipóteses sobre a localización da fosa, os resultados da prospección xeofísica e poñelos en común coa investigación histórica. O xeorradar sinalou cinco zonas compatibles con enterramentos correspondentes con fosas comúns (Fig. 23)

Figura 23. Plano que recolle as anomalías máis destacadas detectadas polo xeorradar, compatibles con enterramentos colectivos. Fonte: Memoria de Intervención, fmada. Por Roger Sala e Pedro Rodríguez

[41] Arquivo do Reino de Galicia, Gob. Civil-Beneficencia/Asistencia Social, "Expedientes informativos sobre traslados de cadáveres", sins. 33626/45- 33681/116.

Os grupos de anomalías 8, 9 e 10 localízanse en áreas próximas ao lugar no que a fonte oral sitúa as fosas dos executados. A primeira delas, é interpretada como "producto de una acción de excavación colmatada" que se extende cara debaixo dos nichos. A nº 9 "podría responder tanto a restos de un enterramiento detectado parcialmente, como a restos de un elemento constructivo". E, por último, o grupo 10 discorre de forma paralela aos nichos e foi interpetrada como "la disposición de un grupo de enterramientos individuales en un espacio reducido (...) o menos probablemente, a un enterramiento colectivo".

Os restantes grupos de anomalías sospeitosos son os números 2 e 3, debido a que "las características de extensión y respuesta diferenciada a estas dos alteraciones, compatibles con una fosa extensa, hace que sean considerados como puntos de interés". Ambas están localizadas, tamén, na zona ampliada do cemiterio vello, a finais dos anos vinte do século XX, pero mais preto á zona que o une coa área primixénia (Fig. 23).

Tras esta investigación, coa información recompilada, a día de hoxe, podemos sinalar varias cuestións, a modo de conclusión:

- A lóxica da violencia golpista da retagarda en Galicia, amosa unha determinada secuencia temporal nos enterramentos. A inhumación adoitaba facerse en campo santo nunha data moi próxima ao falecemento. Isto implica a existencia de mais dunha fosa, en función das datas de asasinato (tal e como podemos apreciar na táboa das páxinas 27-40).
- Na memoria colectiva os asasinatos dos días 26 e 27 de decembro de 1936 foron os que deixaron unha maior pegada (polo seu volume e circunstancias específicas), asociando as fosas de Narón, exclusivamente a este suceso.
- Unicamente un testemuño sinala que todos os corpos dos asasinados pola violencia golpista, foron enterrados nun mesmo espazo, seguindo

temporalmente unha orde correlativa na parte posterior do cemiterio antigo.

- Non podemos descartar a existencia doutras fosas, noutros espazos do cemiterio; incluso algunha de carácter individual, como a de Jesús Martínez Fernández, Manuel Fernández Gómez ou Nadrés Cores Fernández.

Bibliografía

Aguilar Fernández, Paloma e Payne, Leigh A., El resurgir del pasado en España. Fosas de víctimas y confesiones de verdugos, Madrid: Taurus, 2018.

Anca Alamillo, Alejandri, *Los diques de Ferrolterra*, Ferrol: Club de Prensa de Ferrol, 2005.

Asociación Cultural Memoria Histórica Democrática (ed.), *A II República e a guerra civil. Actas do II Congreso da Memoria, Culleredo, decembro de 2005*, Ferrol: Edicións Embora, 2006.

Asociación Cultural Memoria Histórica Democrática (ed.), *A represión fraquista en Gaicia. Actas do Congreso da Memoria, Narón, decembro de 2003*, Ferrol: Edicións Embora, 2005.

Babiano, J; Gómez Bravo, G.; Míguez Macho, A e Tébar, J., *Verdugos impunes. El franquismo y la violación sistemática de los derechos humanos*, Barcelona: Pasado y Presente, 2018.

Barrera Beitia, Enrique, *Ferrol, 1931-1952. De la República a la posguerra*, Ferrol: Edicións Embora, 2005.

Buxeiro Alonso, Xabier, "Paseos, execucións e outros asasinatos. A organización e posta en marcha da maquinaria de exterminio golpista en Galiza", en Lisandro Cañón e César Manuel Román (comp.), *Estado de excepción e terrorismo de Estado*, Córdoba: Lago Editora, 2020: pá111-140.

Cabana Iglesia, Ana, "Franquistas, antifranquistas y todos los demás. La enorme paleta de grises del consentimiento en la Galicia rural", en Julio Prada (dir.), *No sólo represión. La construcción del franquismo en Galicia*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2024: páxs. 89-105.

De Juana López, Jesús e Prada Rodríguez, Julio (ed.), *Lo que han hecho en Galicia. Violencia, represión y exilio (1936-1939)*, Barcelona, Crítica, 2006.

Del Arco Blanco, Miguel Ángel e Anderson, Peter, *Lidiando con el pasado. Represión y memoria de la guerra civil y el franquismo,* Granada: Comares, 2014.

Fernández Fernández, Eliseo, "A Delegación de Orden Público e a administración do terror en Ferrol (1936)", en VV.AA., *Os nomes do terror: Galiza, 1936, os verdugos que nunca existiron*, A Coruña: Sermos Galiza, 2017: páxs. 81-98.

Fernández Fernández, Eliseo; Oia, Víctor e Pereira, Dionisio, "Escenarios de loita de clases e represión franquista na Galiza urbana: os casos de Coruña, Ferrol e Vigo", *Murguía: revista galega de historia*, nº 31 (2015), páxs. 13-44.

Fernández Prieto, Lourenzo e Míguez Macho, Antonio (eds.), *Golpistas e verdugos de 1936. Historia dun pasado incómodo.* Vigo: Galaxia, 2018.

Grandío Seoane, Emilio, *Anos de odio: golpe, represión e Guerra Civil na provincia da Coruña (1936-1939),* A Coruña: Deputación Provincial da Coruña, 2007.

López Sánchez, Conchi, *O golpe de Estado, as persecucións e a retagarda na guerra civil española: as actitudes sociais en Galicia (1936-1939*), tese de doutoramento, Universidade de Santiago de Compostela, 2012.

Máiz Vázquez, Bernardo, "A represión na Galiza, 1936-1976: contra a historia ensimismada", en Uxío-Breogán Diéguez (coord..), *A Galiza de Bóveda: actas do congreso, 2003,* Vigo: Universidade de Vigo, 2009: páxs. 241-260.

Míguez Macho, Antonio, "Un pasado negado. Lugares de violencia y lugares de memoria del golpe, la guerra civil y el franquismo", *Confluenze: Rivista di Studi Ibeoroamericano*, vol. 10, nº 2, 2018, páxs. 127-151.

Míguez Macho, Antonio, *Genealogía genocida del franquismo. Violencia, memoria e impunidad*, Madrid: Abada Editores, 2014.

Suárez, Xosé Manuel, *Guerra Civil e represión en Ferrol e comarca*, Ferrol: concello de Ferrol, 2002.

Suárez, Xosé Manuel, *Crónica negra de la Marina Española, Ferrol, 1936-1939,* 2018, dispoñible en:

https://www.academia.edu/44532763/Crónica_negra_de_la_Marina_Española_30_páginas

Fontes

Entrevistas

- Entrevista nº 2065, realizada por Antonio Míguez Macho, o 27/7/2006, en Covas (Ferrol), fondo Histagra, Terra e Memoria
- Entrevista nº 2263, realizada por Ruy Farias, o 4/11/2006, fondo Histagra, Terra e Memoria
- Entrevista nº 2212, realizada por Mónica Rocha Novoa, o 17/1/2007, en Ferrol, fondo Histagra, Terra e Memoria
- Entrevista realizada por Gustavo Hervella García, Manuel Fernández Pita e Conchi López, o 11/10/2023, a Anónimo, no Val (Narón).
- Entrevista realizada por Conchi López, a Francisco Aneiros e Mª Carmen Piñón, o 22 de xaneiro de 2024, no Val (dispoñible en Terra e Memoria, pendente de indexar).
- Entrevista realizada por Conchi López, a Margarita Pérez García, o 22 de xaneiro de 2024, en Narón (dispoñible en Terra e Memoria, pendente de indexar).

Arquivo Naval de Ferrol (ANF)

- Causa 20/36
- Causa 29/36
- Causa 50/36
- Causa 58/36
- Causa 60/37
- Causa 146/37
- Causa 178/36
- Causa 196/36
- Causa 278/37
- Causa 452/38

- Causa 1063/36
- Causa 2961/39
- Expediente 319/37

Arquivo Municipal de Ferrol

- Expedientes de mozos solicitantes da cota de Ferrol do reemprazo 1926:
  - Gabriel Cruz Mouriz (1929), caixa 13891 26
  - Luis Rodríguez Novas (1928), caixa 13891 24
  - José Domínguez Rodríguez, caixa 13875 47
- Cemiterio de Canido
  - Rexistro de enterramento (1936-1970) (Pedro Fernández Montero)
  - Expedientes de traslado de cadáveres (1936-1970)

Arquivo do Reino de Galicia

- Expediente de solicitude das axudas concedidas pola Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y la Guerra:
  - realizada por, Encarnación Sagrario Ferreiro, viúva de Gabriel Cruz Mouriz, no Val, Narón, sig. 34153 66 (14/4/1944)
  - realizada por Mercedes Sande López, viúva de Luis Rodríguez Novás, morto no Val, Narón, sig. 34153 163 (14/4/1944)
  - realizada por, Josefa Perla Rivera, viúva de Manuel Fernández Arias, morto no Val, Narón, sig. 34153 80
  - realizada por Rosa Pérez Cerdido, viúva de Nicolás Serantes Pérez, morto no Val, Narón, sig. 34153 174

  - realizada por, Consuelo Núñes Serantes, viúva de Guillermo Díaz Vales, morto no Val, Narón, sig. 34153 69
  - realizada por, María Casanova Canto, viúva de Juan Morado Monteagudo, morto no Val, Narón, sig. 34153 126
- Expedientes de nóminas de pensións a favor de orfos acollidos á Obra Nacional de Huérfanos de la Revolución Nacional y la Guerra, na provincia da Coruña, no mes de novembro de 1946, sin. 33881-3.
- Expedientes informativos sobre traslados de cadáveres, sins. 33626/45- 33681/116, link de acceso a consulta: https://arquivo.galiciana.gal/arpadweb/gl/consulta/registro.do?id=1924160

Arquivo Histórico Diocesano de Mondoñedo

- Parroquia de Santa Mª A Maior do Val, libro de defuncións, nº 7 (1925-1946).
- Documentación parroquial (ampliación cemiterio anos vinte do s. XX)

Galiciana-Hemeroteca

- *El Ideal Gallego*
- *El Correo Gallego*
- *El Progreso*
- *Boletín Eclesiástico del Obispado de Mondoñedo*

Outras

- Arquivo de Galicia, Planeiro PV03446, accesible en: https://arquivo.galiciana.gal/arpadweb/gl/consulta/registro.do?control=ADGD20200365341

- *Boletín Oficial del Estado,* accesible en: https://www.boe.es/diario_gazeta/
- Fotografías de Manuel Fernández Arias, cedidas pola familia
- Fototeca Digital: Plano *Vuelo Americano* (Serie B, 1956-1957), accesible en: https://fototeca.cnig.es/fototeca/
- Biblioteca Digital Hispánica, "El Ferrol (La Coruña). Reunión de jerarquías del Ejército…", 1938, Campúa e Cifra Gráfica, sin. GC, Caixa 80/4, accesible en: http://bdh.bne.es/bnesearch/CompleteSearch.do?showYearItems=&field=todos&advanced=false&exact=on&textH=&completeText=&text=ferrol+1936&pageSize=1&pageSizeAbrv=30&pageNumber=1
- Biblioteca Virtual de Defensa: *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España,* accesible en: *https://bibliotecavirtual.defensa.gob.es/BVMDefensa/es/consulta/registro.do?control=BMDB20120013414*